

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та менеджменту

Кафедра економіки, підприємництва та маркетингу

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему:

«Витрати підприємства та шляхи їх зниження (на матеріалах ТОВ Савинці)»

Виконав: здобувач ІV курсу, групи 402-ЕП
Першого рівня вищої освіти

Спеціальності 076
«Підприємництво, торгівля та
Біржова діяльність»

Малишко С.Ю.

Керівник: Іваницька С.Б.

Рецензент: Жовнір Н.М.

Полтава – 2021 р.

Консультанти:

з кафедри економіки, підприємництва та маркетингу
(охорона праці)

07.06.20 р. Биба В.В.

Здобувач 11.06. 20 р. Малишко С.Ю.

Керівник роботи 14.06. 20 р. Іваницька С.Б.

Нормоконтроль 14.06. 20 р. Іваницька С.Б.

Допустити до захисту

Завідувачка кафедри 17.06. 20 р. В. Я. Чевганова

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
(повне найменування вищого навчального закладу)

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та менеджменту

Кафедра економіки, підприємництва та маркетингу

ступінь вищої освіти «бакалавр»

Напрямок підготовки _____

(шифр і назва)

Спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки, підприємництва
та маркетингу

В.Я. Чевганова

“ 3 ” _____ 03 2021 року

ЗАВДАННЯ НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА

Малишко Станіслав Юрійович

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Витрати підприємства та шляхи їх зниження (на матеріалах ТОВ «Савинці»)

керівник роботи Іваницька С.Б., к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від “ 03 ” 03 2021 року № 158 фг

2. Строк подання здобувачем роботи 14.06.2021 р.

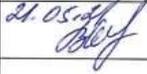
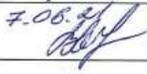
3. Вихідні дані до роботи Законодавство України, навчальна, наукова, довідкова та методична література, фахові періодичні видання, інформаційні ресурси, установчі документи підприємства, фінансова, оперативна та статистична звітність підприємства

4. Зміст випускної кваліфікаційної роботи бакалавра (перелік питань, які потрібно розробити) Розділ 1. Теоретичні осередки витрат підприємства
Розділ 2. Організаційно-економічна характеристика підприємства
ТОВ «Савинці». Розділ 3. Оцінка ефективності управління
витратами та шляхи їх зниження ТОВ «Савинці»

5. Перелік графічного матеріалу:

Ілюстративний матеріал у кількості 20 аркушів представлений у
Додатку 1'

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Охорона праці	Биба В.В., к.т.н., доцент	21.05.21 	7.06.21

7. Дата видачі завдання 26.04.2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Теоретична частина	26/04–09/05	30%
2	Аналітична частина	10/05–23/05	60%
3	Проектна частина	24/05–06/06	88%
4	Виготовлення ілюстративного матеріалу, перевірка на плагіат	07/06–13/06	95%
5	Рецензування та підготовка до захисту	14/06–20/06	100%
6	Захист випускної роботи бакалавра	22/06–27/06	+

Здобувач

(підпис)

Малишко С.Ю.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Іваницька С.Б.
(прізвище та ініціали)

Примітки:

31. Форму призначено для видачі завдання студенту на виконання дипломного проекту (роботи) і контролю за ходом роботи з боку кафедри (циклової комісії) і декана факультету (завідувача відділення).
32. Розробляється керівником дипломного проекту (роботи). Видється кафедрою (цикловою комісією).
33. Формат бланка А4 (210 × 297 мм), 2 сторінки.

РЕФЕРАТ

Малишко С.Ю. Витрати підприємства та шляхи їх зниження (на матеріалах ТОВ «Савинці»). Машинопис. Кваліфікаційна робота бакалавра на здобуття першого рівня вищої освіти зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». – Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2021.

Робота містить 132 сторінок, 17 таблиць, 40 рисунків, 97 найменувань використаних джерел, 4 додатків.

Об'єктом дослідження є політика управління витратами на ТОВ «Савинці».

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти процесу управління витратами на підприємстві.

Мета роботи – узагальнення та подальший розвиток теоретичних аспектів щодо управління витратами підприємства, а також розробка практичних методів їх мінімізації на ТОВ «Савинці».

У роботі проведено аналіз основних економіко-фінансових показників та організаційно-правових основ діяльності ТОВ «Савинці», проаналізовано економічний стан господарської діяльності.

У роботі надано оцінку ефективності управління витратами підприємства ТОВ «Савинці», визначено шляхи зниження рівня витрат та надано економічне обґрунтування запропонованих шляхів зниження витрат на досліджуваному підприємстві.

Одержані результати можуть бути використані у практичній діяльності досліджуваного підприємства та сприяти підвищенню ефективності його функціонування.

Ключові слова: витрати, собівартість, сільськогосподарське підприємство, ресурси підприємства, програмне забезпечення, технології оранки землі, посівні площі.

ABSTRACT

Malishko S.Yu. The costs of the enterprise and ways to reduce them (on the materials of LLC «Savintsi»). Typescript. Qualifying work of a bachelor for obtaining the first level of higher education in the specialty 076 "Entrepreneurship, trade and exchange activities". - Poltava: National University «Poltava Polytechnic named after Yuri Kondratyuk», 2021.

The work contains 132 pages, 17 tables, 40 figures, 97 names of used sources, 4 appendices.

The object of the study is the cost management policy of LLC «Savintsi».

The subject of research is the theoretical and practical aspects of the process of cost management in the enterprise.

The purpose of the work is to generalize and further develop theoretical aspects of enterprise cost management, as well as to develop practical methods for their minimization at LLC «Savintsi».

The analysis of the basic economic and financial indicators and organizational and legal bases of activity of LLC «Savintsi» is carried out, the economic condition of economic activity is analyzed.

The paper provides an assessment of the effectiveness of cost management of the company LLC «Savintsi», identifies ways to reduce costs and provides an economic justification of the proposed ways to reduce costs at the company under study.

The obtained results can be used in the practical activities of the researched enterprise and help to increase the efficiency of its operation.

Keywords: costs, cost, agricultural enterprise, enterprise resources, software, land plowing technologies, sown areas.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
Розділ 1. Теоретичні основи витрат підприємства.....	10
1.1. Економічна сутність витрат та їх значення в діяльності підприємства.....	10
1.2. Особливості формування витрат на підприємстві.....	20
1.3. Методи управління витратами та їх зниження.....	30
Розділ 2. Організаційно-економічна характеристика підприємства ТОВ «Савинці».....	42
2.1. Аналіз стану та перспектив розвитку сільського господарства в Україні.....	42
2.2. Організаційно-правові основи функціонування підприємства.....	53
2.3. Аналіз основних економічних та фінансових показників діяльності підприємства.....	62
2.4. Стан охорони праці на підприємстві.....	73
Розділ 3. Оцінка ефективності управління витратами та шляхи їх зниження ТОВ «Савинці».....	85
3.1. Оцінка ефективності управління витратами підприємства.....	85
3.2. Шляхи зниження рівня витрат на підприємстві.....	98
3.3. Економічне обґрунтування запропонованих шляхів зниження витрат.....	107
Глосарій.....	120
Висновки та пропозиції.....	128
Список використаних джерел.....	133
Додаток А. Фінансова та статистична звітність за 2017 рік.....	142
Додаток Б. Фінансова та статистична звітність за 2018 рік.....	160
Додаток В. Фінансова та статистична звітність за 2019 рік.....	178
Додаток Г. Ілюстративний матеріал.....	197

ВСТУП

Управління витратами - це процес планування та контролю бюджету бізнесу. Наявність хорошої системи управління витратами дозволить підприємствам краще оцінювати та розподіляти бюджет. Управління витратами - це форма управлінського обліку, що дозволяє бізнесу прогнозувати майбутні витрати, щоб допомогти зменшити шанс перевищення бюджету. Багато підприємств використовують тактику управління витратами як для конкретних проектів, так і для загальної бізнес-моделі. Застосовуючи його до проекту, очікувані витрати розраховуються, поки проект ще перебуває у плановому періоді та затверджується заздалегідь. Під час проекту всі витрати фіксуються та контролюються, щоб переконатися, що вони відповідають плану управління витратами. Після завершення проекту прогнозовані витрати та фактичні витрати можна порівняти та проаналізувати, допомагаючи прогнозам та бюджетам щодо управління витратами в майбутньому. Отже, актуальність роботи полягає в тому, що витрати підприємства відіграють ключову роль в формуванні прибутку та істотно впливають на фінансові результати суб'єкта господарювання.

Дослідження останніх джерел і публікацій свідчить, що методи управління витратами є однією з актуальних тем наукових досліджень, особливо у контексті стратегічного управління витратами підприємствами. У сучасній вітчизняній і зарубіжній літературі багато авторів досліджували питання, що стосуються зниження рівня витрат. Зокрема, значний внесок у розвиток даної теми зробили: Андросюк Л.А., Божко М. В., Варченко О.М., Свиноус І.В., Микитюк Д.М., Дерід І. О., Іванова О.А., Пеліхов Є.Ф., Сумець О.М. Рожков А. О., Сєвідова І. О. та інші. Незважаючи на численну кількість досліджень даного питання обрана тема залишається актуальною і на сьогоднішній день. Водночас зазначимо, що особливості управління витратами сільськогосподарського підприємства залишаються недостатньо опрацьованими та потребують подальшого вивчення.

Метою дослідження є узагальнення та подальший розвиток теоретичних аспектів щодо управління витратами підприємства, а також розробка практичних методів їх мінімізації на ТОВ «Савинці».

Для досягнення поставленої мети в роботі будуть вирішені наступні завдання:

- розкрити економічну сутність витрат та їх значення в діяльності підприємства;
 - визначити особливості формування витрат на підприємстві;
 - дослідити методи управління витратами та їх зниження;
 - проаналізувати стан та перспективи розвитку сільського господарства в Україні;
 - розкрити організаційно-правові основи функціонування підприємства ТОВ «Савинці»;
 - провести аналіз основних економічних та фінансових показників діяльності ТОВ «Савинці»;
 - дослідити стан охорони праці на підприємстві;
 - провести оцінку ефективності управління витратами підприємства ТОВ «Савинці»;
 - визначити шляхи зниження рівня витрат на підприємстві ТОВ «Савинці»;
 - надати економічне обґрунтування запропонованих шляхів зниження витрат.
- Об'єктом дослідження є політика управління витратами на ТОВ «Савинці».

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти процесу управління витратами на підприємстві.

Методологічною основою даного дослідження є наступні методи: теоретичного узагальнення; аналізу і синтезу; порівняння; фінансово-економічні та статистико-математичні; графічний; індукції та дедукції; абстрагування тощо.

Інформаційною базою випускної кваліфікаційної роботи є законодавча база України, річні звіти підприємства, нормативні розрахунки, бухгалтерська і

статистична звітність ТОВ «Савинці», літературні джерела вітчизняних та зарубіжних авторів з питань управління витратами підприємства, періодичні видання.

Випускна кваліфікаційна робота включає вступ, 3 розділи, висновки, список використаної літератури, додатки. Обсяг роботи – 137 сторінок. Містить 17 таблиць, 40 рисунків, список використаних джерел – 97 найменувань та 4 додатка.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у розробці і обґрунтуванні теоретичних положень, методичних підходів та практичних рекомендацій щодо політики управління витратами підприємства.

Практичне значення результатів дослідження у випускній кваліфікаційній роботі полягає в розробці заходів щодо удосконалення методів управління витратами операційної діяльності підприємства. Запропоновані заходи у даній випускній кваліфікаційній роботі можуть бути впроваджені у діяльність ТОВ «Савинці», оскільки принесуть економічний ефект в розмірі додаткового прибутку.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна сутність витрат та їх значення в діяльності підприємства

Загальновизнаним фактом є те, що витрати мають важливе значення для будь-якого підприємства. У процесі господарської діяльності підприємство споживає різні ресурси, сплачує податкові платежі, виплачує заробітну плату працівникам, вкладає у ремонт, модернізацію та оновлення матеріально-технічної бази. Усе це є витратами підприємства, розміри яких суттєво впливають на кінцеві фінансові результати підприємства. Витрати є невід'ємною частиною будь-якої діяльності, тому повністю ліквідувати їх неможливо. Важливо забезпечувати раціональний їх розподіл та мінімізувати завдяки «ощадливому» виробництві. Саме у цьому вбачаються головні резерви мінімізації витрат підприємств та підвищення їх прибутковості.

З огляду на зазначене в сучасних умовах досить важливим завданням постає дослідження сутності витрат та їх значення у діяльності підприємства. Зазначимо, що сучасне трактування поняття «витрат» підприємства в рамках ринкового середовища ґрунтується на концептуальному понятті сутності виробничої діяльності як такої. Сутність же виробничої діяльності в даний момент, полягає в тому, що виробництво того чи іншого виробу бере до уваги не тільки рішення чисто технічних завдань з матеріального створення одиниці продукції, носить вузько виробничий характер і включає організаційний та управлінський супровід, а й рішення по забезпеченню просування готових товарів до конкретного споживача.

Слід зазначити, що в даний момент існує безліч різних підходів до трактування економічної категорії витрат підприємства [12, 49, 53]. Визначення цього поняття представлено як у наукових працях відомих вітчизняних та іноземних фахівців, так і

у окремих нормативно-правових актах. Проведений аналіз дозволив у таблиці 1.1 представити ключові трактування визначення «витрати».

Таблиця 1.1 – Підходи до визначення економічної сутності витрат [1; 2; 3; 29; 34; 48; 52; 57]

Автор/Джерело	Витрати – це
Податковий кодекс України [1]	«сума будь-яких витрат платника податку у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, здійснюваних для провадження господарської діяльності платника податку, у результаті яких відбувається зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, унаслідок чого зменшується власний капітал (окрім змін капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власником)»
НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та П(С)БО 16 «Витрати» [3]	«зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення власного капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками)»
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [2]	«зменшення економічних вигод протягом облікового періоду у вигляді вибуття чи амортизації активів, або у вигляді виникнення зобов'язань, результатом чого є зменшення власного капіталу, за винятком зменшення, пов'язаного з виплатами учасникам»
Кудлак В.Я., Мессарош А.В. [29]	«одна із важливих категорій управлінського обліку та якісної оцінки діяльності підприємства. Для управління необхідно знати не просто витрати, а інформацію про витрати на будь-що (продукт або його партію, послуги)»
Латишева О.В. [34]	«неминучі затрати підприємства, які сформувалися раніше та перетворилися на минулі в цьому звітному періоді»
Охріменко І.В. [48]	«вартісне оцінювання ресурсів, які підприємство використовує в процесі здійснення своєї господарської діяльності»
Петренко М.І. [52]	«ті, що відносяться до певного періоду часу, документально підтверджені, економічно виправдані (обґрунтовані), такі, що повністю перенесли свою вартість на реалізовану за цей період продукцію»
Рибакова Л.П. [57]	«спожиті ресурси чи витрачені кошти для одержання бажаного результату»
Славуа О.І. [65]	«спожиті в процесі виробництва засоби виробництва, які втілюють у собі минулу працю (сировина матеріали, паливо тощо), і засоби праці (будівлі, споруди, машини та устаткування) у формі амортизації, що переносять свою вартість на заново створений продукт»

Узагальнення і критичне переосмислення наукових підходів щодо сутності поняття «витрат» дає можливість сформулювати наступне його визначення: «витрати – це сукупність витрат живої і уречевленої праці (речових витрат, що виникають в процесі виробничої діяльності) і витрат, пов'язаних з доведенням результатів виробничої діяльності до конкретного споживача (речових витрат, що виникають в процесі підприємницької діяльності)».

У результаті аналізу різних поглядів вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів на сутність поняття «витрати» можна зробити висновок, що під витратами слід розуміти сукупність використаних у процесі основної та іншої звичайної діяльності ресурсів, виражених у вартісних вимірниках, обрахованих за прийнятими в галузі правилами і мотивованих цілями отримання прибутку, а також зменшення зобов'язань підприємства перед бюджетом, банками та іншими кредиторами.

Витрати мають важливе значення для будь-якого підприємства виходячи з того, що з однієї сторони вони забезпечують суб'єкта господарювання необхідними ресурсами для безперебійної діяльності, а з іншої сторони – можуть суттєво знизити прибутковість підприємства. Парадокс криється у тому, що підвищити обсяги виробництва та реалізації продукції практично не можливо без збільшення витрат. Тому орієнтиром ефективності підприємства є не загальне зниження витрат, а зменшення витрат на одиницю реалізованої продукції. Загалом саме поняття «витрат» є досить складним для розуміння, що зумовлено його багатогранністю. У свою чергу їх значення у діяльності будь-якого підприємства складно переоцінити, так як від їх розмірів залежить його прибутки.

Для розуміння сутності поняття «витрати» ключове значення має розгляд їх видів. Детальний аналіз економічної літератури не виявив єдиної загальноприйнятої системи класифікації витрат. Існує велика кількість класифікаційних ознак за якими підприємства виділяють той чи інший різновид витрат. Зокрема, К.В. Чичуліна [76] та Л.Ф. Чумак [79] у своєму науковому дослідженні усі витрати підприємства поділяють в залежності від його діяльності на: витрати від звичайної діяльності

(операційна діяльність, фінансова діяльність та інвестиційна діяльність) та витрати від надзвичайної діяльності. Запропонована ними класифікація витрат підприємства за видами діяльності наведена у табл. 1.2.

Таблиця 1.2 – Класифікація витрат підприємства за видами діяльності [86]

Вид діяльності	Різновиди витрат	Характеристика
Звичайна діяльність		
Операційна діяльність	Собівартість реалізованої продукції	«витрати підприємства на виробництво (виробнича собівартість) та реалізацію (собівартість реалізації) власної продукції»
	Адміністративні витрати	«загальногосподарські витрати, які пов'язані з операційною діяльністю підприємства, спрямовані на обслуговування та управління підприємством і не включаються до собівартості реалізованої продукції»
	Витрати на збут	«включають витрати підприємства на заробітну плату працівників відділу збуту з нарахуваннями на неї, на утримання та амортизацію основних фондів та нематеріальних активів, що безпосередньо пов'язані з реалізацією продукції, витрати на утримання складів готової продукції, фірмових магазинів, витрати на рекламу»
	Інші операційні витрати	«витрати підприємства на плату за орендоване майно, собівартість реалізованих виробничих запасів, витрати на покриття сумнівних та безнадійних боргів дебіторів підприємства, нестачі і псування матеріальних цінностей»
Фінансова діяльність	Фінансові витрати	«витрати на проценти та інші витрати підприємства, пов'язані із запозиченнями (тобто проценти, пов'язані з отриманням позик, за векселями, облігаціями, а також іншими короткостроковими та довгостроковими зобов'язаннями, на які нараховуються проценти)»
Інвестиційна діяльність	Втрати участі в капіталі	«є збитками від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, які обліковуються методом участі в капіталі»
	Інші витрати	«витрати, які має підприємство від залучення інвестиційних коштів інших суб'єктів господарювання та виконання відповідних обов'язань»
Надзвичайна діяльність		
Надзвичайна діяльність	Надзвичайні витрати	«витрати підприємства здійснені в наслідок настанні надзвичайних подій»

Окрім наведеної вище класифікації у науковій літературі виділяють й інші різновиди витрат підприємства. Велика кількість підходів до цього зумовлена тим, що

кожне підприємство у процесі своєї діяльності може нести різні витрати. Крім того кожен з видів витрат може бути класифікований за різними ознаками. Так, у економічній літературі прийнято виділяти постійні та змінні витрати.

Постійні витрати – це витрати, які не змінюються при різній активності. Вони постійні в межах певного спектру діяльності. Такі витрати можна визначити як витрати, які не змінюються при зміні рівня активності, наприклад збільшення випуску продукції.

Дослідники та вчені Асаолу А. та Нассар Р. визначають постійні витрати як собівартість яка, як правило, не залежить від збільшення або зменшення обсягу випуску продукції [89]. Приклад постійних витрат:

- заробітна плата керуючого директора (щомісяця або щорічно).
- оренда окремої будівлі (щомісяця або щорічно).
- прямолінійний метод амортизації одиниці машини (щомісяця або щорічно).

Змінні витрати – це витрати, які змінюються залежно від обсягів діяльності підприємства. Чим вище рівень активності господарської діяльності підприємства, тим вище сума понесених витрат. Рівень активності вимірюється в кількості вироблених одиниць. Можемо зробити висновок, що змінні витрати – це витрати, які, як правило, змінюється залежно від обсягу випуску, змінна вартість одиниці однакова на кожну одиницю продукції, що означає: кількість використаних ресурсів та ціна на них постійні для кожної додаткової одиниці продукту [39].

За іншою класифікаційною ознакою витрати підприємства можуть бути прямими або непрямими. Прямі витрати полягають у тому, що статтю витрат можна простежити до товару або одиниці послуги, ці витрати прямі для даного товару. Відповідно до цього, слід розподілити таку вартість на товар або послугу. Визначають прямі витрати як вартість, яка простежується і приписується товару. Решетняк О.І. визначив прямі витрати як такі, що безпосередньо пов'язані або простежуються з витратами там, де цілком є будь-яка група, до якої віднесена вартість, наприклад, така одиниця як інвентар [56].

Непрямі витрати: це протилежність прямих витрат. Це – вартість, яку неможливо простежити до товару чи послуги. Граничні витрати – це додаткові витрати, які мають бути понесені з метою додаткової роботи.

Для розуміння загальної концепції витрат важливо виокремити такі види витрат [26]:

- бухгалтерські витрати та економічні витрати;
- додаткові витрати;
- прямі / відстежувані витрати та непрямі / непростежувані витрати;
- додаткові витрати та поточні витрати;
- приватні витрати та соціальні витрати;
- постійні витрати та змінні витрати.

На рис. 1.1 представлено типову структуру витрат підприємства.

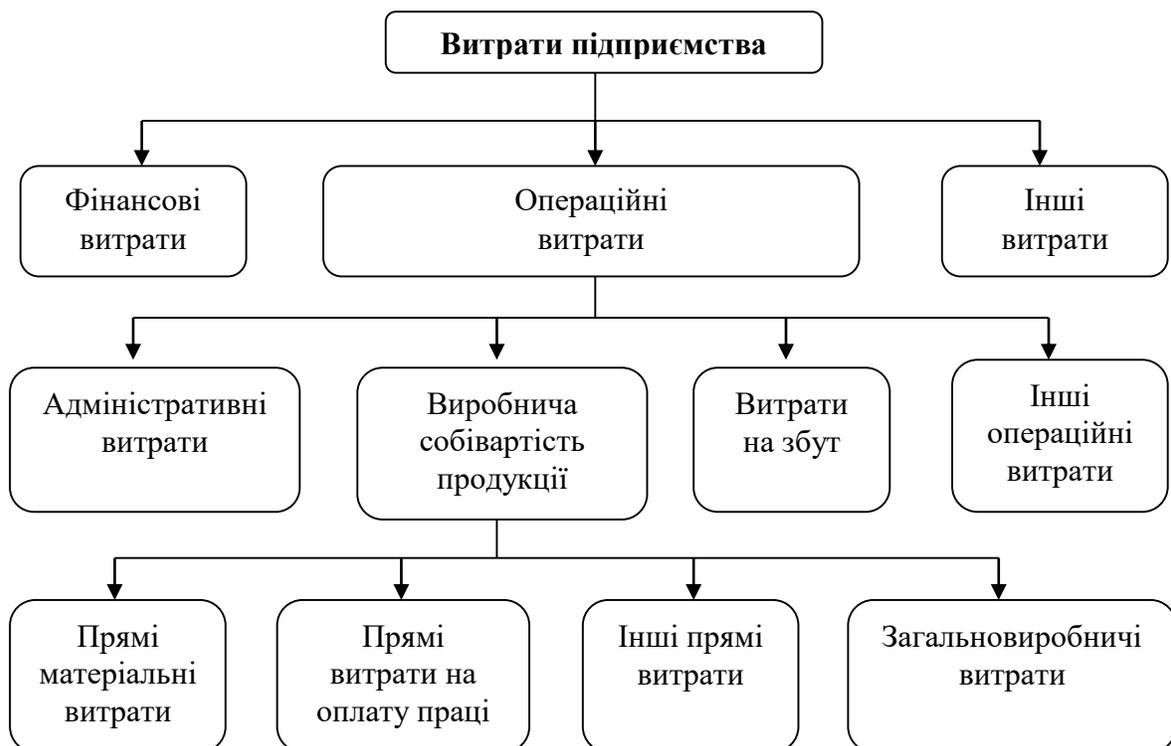

Рисунок 1.1 – Структура витрат підприємства [34]

Таким чином, витрати – фактичні витрати, понесені підприємством на використання ресурсів. Сюди входять витрати на виплату заробітної плати, орендної плати, витрат на електроенергію або паливо, сировину тощо. Їх розглядають як загальні витрати для бізнесу.

Прямі витрати пов'язані з конкретним процесом або продуктом. Вони також називаються відстежуваними витратами, оскільки ми можемо безпосередньо простежити їх до певної діяльності, продукту чи процесу. Вони можуть змінюватися залежно від змін у діяльності чи продукту. Приклади прямих витрат включають виробничі витрати, пов'язані з виробництвом, витрати на придбання споживачів, що стосуються продажів тощо [60].

Непрямими витратами або невизначеними є ті, які безпосередньо не стосуються конкретної діяльності або складової бізнесу. Наприклад, збільшення плати за електроенергію або податків, що підлягають сплаті з доходу. Хоча не можливо простежити непрямі витрати, вони важливі, оскільки впливають на загальну прибутковість діяльності підприємства. Додаткові витрати виникають, коли бізнес приймає управлінське рішення. Наприклад, зміна товарної лінійки, залучення нових клієнтів, модернізація обладнання для збільшення випуску – це додаткові витрати. Поточні витрати – це витрати, які підприємство вже понесло, і воно не може їх повернути зараз. Сюди входять, наприклад, гроші, витрачені на рекламу, проведення досліджень та придбання техніки [78]. Соціальні витрати – це ті витрати, які підприємство вкладає на поліпшення умов праці, вирішення проблем суспільства, облаштування парку в місцевості, у якій воно проводить діяльність, допомозі найбільш вразливим верствам населення тощо. Тобто це ті витрати, які не передбачають з боку подальшого отримання прибутку. Вони впливають на загальний рівень іміджу та репутації підприємства.

Постійні витрати – це ті, які не змінюються з обсягом випуску. Бізнес спричиняє їх незалежно від рівня виробництва. Прикладами таких є сплата орендної плати, податків, відсотків за позику тощо [53]. Змінні витрати будуть різнитися залежно від

результату, який створює бізнес. Менше виробництва буде коштувати менше витрат, і навпаки, бізнес буде платити більше, коли його виробництво буде більшим. Витрати на придбання сировини та виплату заробітної плати є прикладами змінних витрат.

Також особливої уваги потребує класифікація витрат підприємства за операційними елементами, які відображаються у формі 2 «Звіту про фінансові результати підприємства» (рис. 1.2).

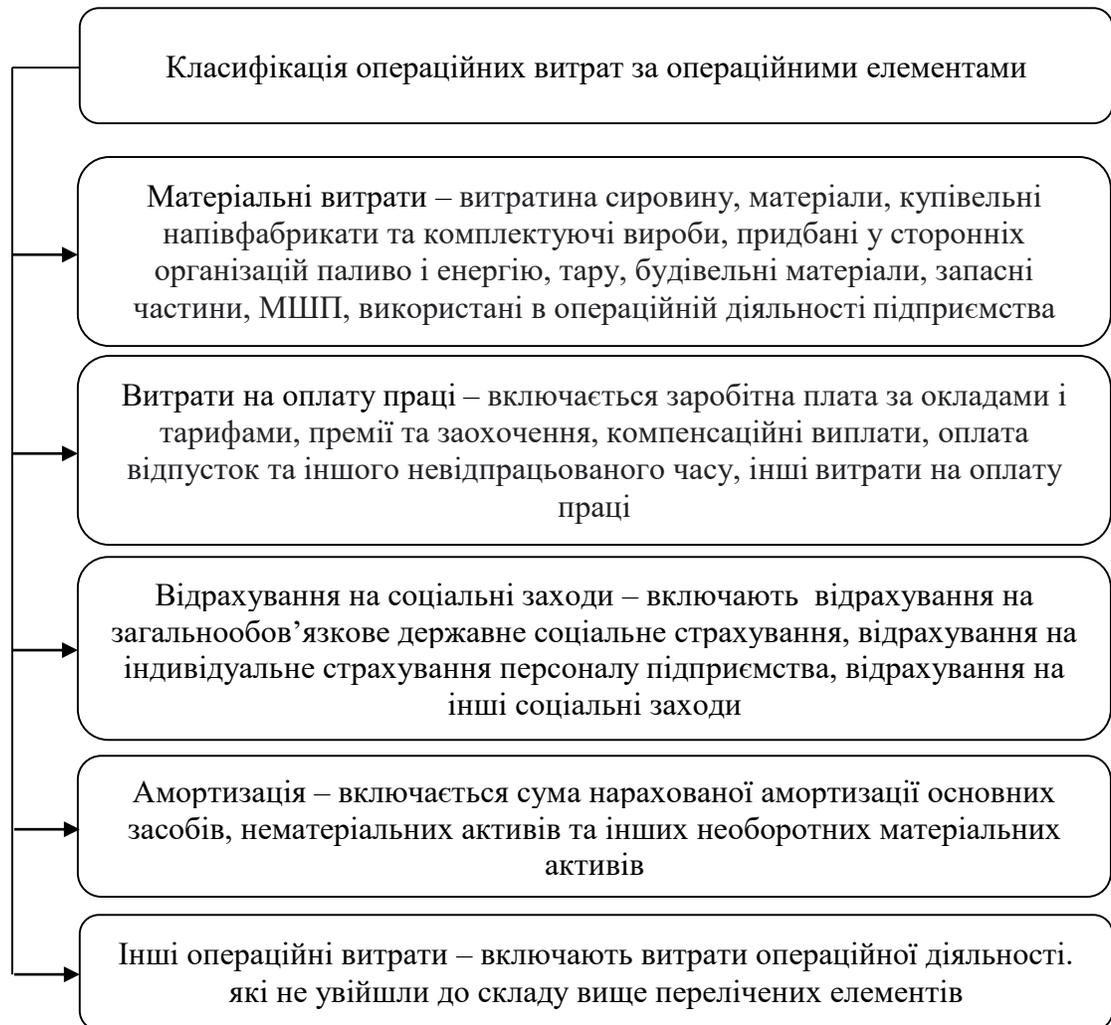

Рисунок 1.2 – Класифікація операційних витрат за операційними елементами [40]

Отже, між собівартістю як економічною категорією й економічним показником не слід ставити знак рівності ні в теоретичному, ні в практичному аспектах. Собівартість як важливий економічний показник, що відображається у вартості

виробництва продукції (робіт, послуг), є пріоритетним місцем в бухгалтерській діяльності підприємства. Її встановлення організовано у строки, відповідно до потреб управління та в порядку, відповідному до правил, установлених у застосовних стандартах бухгалтерського обліку [31]. Особливістю є те, що в діапазоні собівартості продукції (робіт, послуг) не знаходиться місце для витрат майбутніх періодів, які будуть визнані поточними в наступні роки.

Посилаючись на структуру собівартості, представлену в національних і міжнародних стандартах бухгалтерського обліку, можна побудувати модель для її визначення, яка матиме такий вигляд (рис. 1.3) [53].

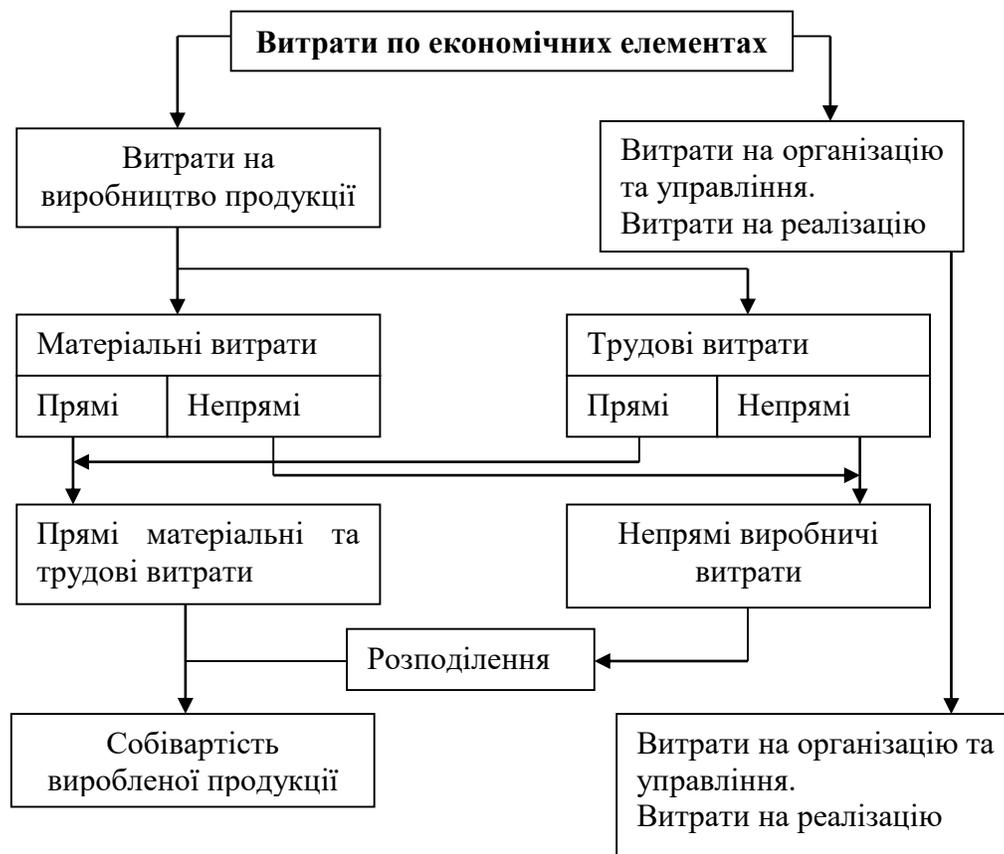

Рис. 1.3 – Модель для встановлення собівартості продукції і послуг, побудована на основі вимог, передбачених стандартами бухгалтерського обліку [53]

Аналогічне трактування собівартості продукції та послуг і її визначення також передбачено в міжнародних стандартах бухгалтерського обліку. Отже, незалежно від передбачуваної бази бухгалтерського обліку, підприємства розраховують тільки

фактичну неповну собівартість. Модель для встановлення собівартості продукції і послуг, побудована на основі вимог, передбачених стандартами бухгалтерського обліку зображена на рис. 1.3.

Оскільки прямі витрати можуть бути конкретно віднесені до товару, прямі витрати не потрібно розподіляти на товар, відділ чи інші об'єкти витрат. Прямі витрати зазвичай приносять користь лише одному об'єкту витрат. Статті, що не є прямими витратами, об'єднуються та розподіляються на основі факторів, що впливають на витрати.

Крім того, в її розрахунок ще не включено адміністративні, фінансові, позачергові витрати та витрати на продаж, які обліковуються як поточні витрати в період, коли вони були зроблені [81]. Тому можна визначити, що в контексті чинних національних стандартів бухгалтерського обліку вартість розглядається як сукупність вимірюваних грошовим вимірником поточних виробничих витрат (прямі та непрямі, у т. ч. постійні та змінні), як фактична неповна (скорочена, обмежена) вартість. Видно, що правильне встановлення собівартості надзвичайно важливе для будь-якого підприємства, що виробляє продукцію або надає послуги. Це невід'ємна частина процесу звітності та важлива передумова для [20]:

- формування відповідних цін, які покривають всі витрати та забезпечують економічний прибуток підприємства;
- проведення аналізу кожної окремої витрати з метою встановлення допущених перевитрат;
- розкриття резервів для реалізації економії на підприємстві;
- відкриття можливостей для підвищення ефективності виробничого процесу;
- забезпечення правильного і чесного складання фінансової звітності та подання елементів, що оцінюються за собівартістю в його структурних частинах.

У сучасних економічних умовах важливо, щоб ціни на продукцію та послуги були конкурентоспроможними на ринку, і це потребує розроблення способів зниження вартості продукції та послуг. Ось чому виробники вивчають джерела і

чинники, що впливають на розмір собівартості для можливостей її мінімізації. Таким чином, вони концентрують свої зусилля головним чином на економії живої та уречевленої праці та скороченні адміністративно-управлінських витрат, але не применшують і впливу інших чинників, таких як: зміна транспортних тарифів, зміна цін на матеріали, сировину, паливо й енергію, зміна процентних ставок у країні, зміна курсів валют, зміна обсягу та структури виробництва і т. ін.

Таким чином, на закінчення можна резюмувати, що витрати є важливою економічною категорією і показником, що характеризує суттєві аспекти ефективності виробничого процесу. Витрати є основою для формування цін і справляє істотний вплив на конкурентоспроможність підприємств на ринку. Також є основним чинником аналізу діяльності окремих структур, що зумовлює її велике значення для прийняття управлінських рішень. У бухгалтерському аспекті витрати знаходять застосування при вимірюванні конкретних елементів, що відображаються у структурних частинах фінансової звітності й тому створюють умови для правдивого і чесного подання інформації. Тому знання та вміле використання цього потужного інструменту буде сприяти розширенню та посиленню ринкових позицій підприємства та ділової діяльності, особливо у кризовому середовищі.

1.2. Особливості формування витрат на підприємстві

Розвиток ринкових відносин ставить перед вітчизняними товаровиробниками проблему виживання в нових умовах господарювання. Центральне місце в їх діяльності при цьому займає процес формування витрат виробництва, який надає визначальний вплив на можливість збереження господарюючими суб'єктами в цілому стійкого становища на ринку з урахуванням нестабільності його кон'юнктурних коливань. Сукупна пропозиція як сума ринкових пропозицій окремих підприємств

(виробничих систем) в зв'язку з цим залежить насамперед від рівня витрат виробництва, а зміна пропозиції у часі безпосередньо пов'язана з його динамікою [90].

Традиційний погляд на сутність формування витрат виробничої діяльності підприємств, як видно, не відповідає всім вимогам сучасного господарського середовища. Разом з тим дослідження різних напрямків у вирішенні даної проблеми дозволяє по-новому їх переосмислити і сформулювати основи іншого підходу до процесу формування витрат виробництва. При цьому слід особливу увагу звернути на доцільність використання при розгляді цього питання методу критичного осмислення наукових знань.

В цілому економічна наука виробила кілька теоретичних підходів питань сутності формування витрат виробництва. Кожен з них має певні переваги і недоліки. Наявність даного фактора пояснюється тими особливостями економічних умов, в рамках яких проводилися дослідження, а також тими змінами в господарському середовищі, які відбулися з моменту появи основних положень цих теоретичних поглядів.

Одним з найбільш цікавих підходів до проблем формування витрат виробництва в теорії ринкового господарства, на наш погляд, є класичний підхід, заснований на пріоритеті витрат праці, виражених в тій чи іншій формі [40].

Причому праця в даному випадку не досліджується з точки зору її життєвої потреби, а представляється як своєрідний вид витрат, який змушені нести суб'єкти господарської діяльності, перш ніж вони зможуть отримати певне благо.

Справжня економічна категорія має великий вплив на працездатність виробничих систем і є одним з ключових елементів формування витрат виробництва. Даний факт підтверджується дослідженнями цілого ряду економістів, розглядали витрати праці як базову складову вартості виробів, а значить, і як основу процесу формування витрат виробництва [1-4].

Слід зазначити, що відмінною рисою справжнього підходу є положення, засноване на тому, що формування витрат виробництва в кінцевому рахунку стає

базою природної ціни виробів. Іншими словами, середня ринкова ціна продукту утворюється в першу чергу витратами праці, а вже потім всією сукупністю грошових витрат на його виробництво. Грошовий вираз всіх витрат виробництва продукції при цьому набуває вигляду природної ціни найважливіших первинних ресурсів – праці, землі і капіталу. Відповідно в грошовому вираженні ці ресурси виступають в формі заробітної плати, ренти і прибутку [11].

З розвитком суспільних відносин відбувається все більший поділ праці, що в свою чергу призводить до збільшення числа і підвищення структурної складності економічних зв'язків. Це означає, що витрати праці, що формуються в рамках реальних виробничих систем, роблять серйозний вплив на результати процесу обміну, що виникає внаслідок дії об'єктивних економічних законів. Іншими словами, доцільно збереження пропорційності між цінами товарів і витратами, необхідними для їх виробництва.

Незважаючи на схильність цін кон'юнктурним змінам ринку внаслідок впливу на них законів попиту і пропозиції, вони повинні відшкодовувати всі витрати виробничого характеру, в тому числі витрати праці.

До включення у виробничий процес капіталу витрати розглядаються лише як трудові витрати. При застосуванні складних за структурою засобів і предметів виробництва, включаючи різного роду машини, механізми та матеріали, витрачена на них праця розглядається як додатковий фактор виробництва [11].

З цього виходить, що витрати по використанню різних засобів і предметів праці, безпосередньо що беруть участь в процесі виробництва, що не втрачаються, а переносяться на виготовлені вироби, приймаючи форму уречевленої праці.

Необхідно зауважити, що при дослідженні процесу формування витрат виробництва з позиції пріоритетності витрат праці перед усіма іншими видами витрат, економічна категорія витрат виробництва представляється як сукупність певних послуг факторів виробництва, виражена у формі заробітної плати, ренти та відсотка на капітал. Основними елементами системи формування витрат на продукцію є:

прогнозування і планування, нормування, облік і калькулювання, аналіз і контроль собівартості (рис. 1.4).

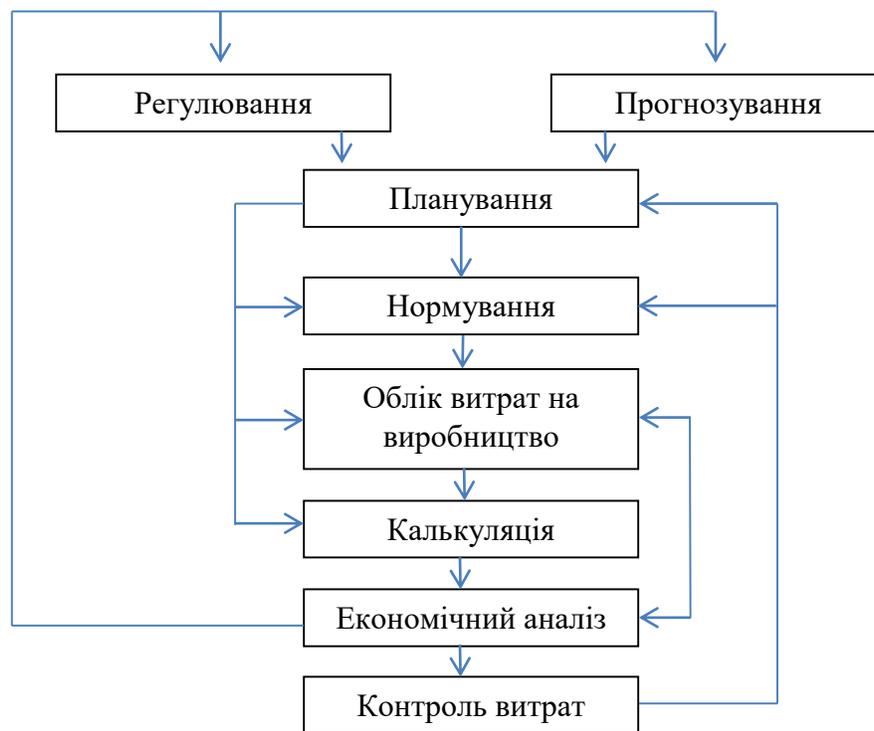

Рисунок 1.4 – Система формування витрат [34]

При цьому величина витрат виробництва залежить, перш за все, від взаємодії ринкових попиту і пропозиції на конкретні фактори виробництва.

Розглядаючи сутність формування витрат виробництва через призму пріоритетності витрат праці за доцільне зазначити окремі положення навчань ряду економістів, які вивчали природу формування витрат виробництва в рамках класичного підходу.

В першу чергу необхідно звернути увагу на погляди А.П. Бурляй [14]. Свої дослідження формування витрат виробничої діяльності, що проводяться на базі абстрактного методу вивчення в рамках теорії вартості, вчений засновував на існуванні реального різноманіття ринкових цін. У спробі якнайповнішого пояснення природи вартості, а отже, і сутності процесу формування витрат виробництва, він розкрив два ключових елементи принципу багатства, які можна визначити як витрати

праці і принципово невичерпну продуктивність землі Іншими словами, досягнення найбільш прийнятних результатів виробництва, по А.П. Бурляй, ґрунтується насамперед на наявності трудових витрат і максимальному використанні у виробничому процесі природних ресурсів, є базою будь-якої виробничої діяльності.

У свою чергу розглядом витрат праці в якості основної складової формування витрат виробництва займався І. М. Сотник [70]. Одним з ключових висновків досліджень ученого стало введення поняття міри вартості. За І. М. Сотником визначальною мірою вартості є робочий час, необхідний для виробництва нової продукції.

Даний висновок дозволяє по-іншому поглянути на суть процесу формування витрат виробництва, що відбивається в необхідності врахування впливу фактора часу на ефективність формування витрат виробничих систем.

Справжній показник є одним з основних у визначенні життєздатності витратного механізму. Розглядаючи сутність формування витрат виробництва, доцільно звернути увагу на погляди Копішинської О.П. [27] та Волошина В.В. [19].

Досліджуючи фактори, що впливають на величину чистого продукту, Волошина В.В. [19] ввела поняття продуктивного і непродуктивної праці. У свою чергу Копішинська О.П. [27] розвинула вчення про чистий продукт, відзначаючи при цьому, що чистий продукт не є простим даром природи, а лише результатом особливої продуктивності праці працівників, присвоюється власником засобів виробництва. Висновки вчених говорять про необхідність обліку при розгляді сутності формування витрат виробництва таких економічних категорій, як продуктивну і непродуктивну працю, продуктивність праці.

Це пояснюється значним впливом, який мають дані фактори на результати функціонування виробничих систем.

Великий внесок у дослідження сутності формування витрат виробництва в рамках теорії вартості внесли Д. Рікардо і А. Сміт [89]. А. Сміт вважав, що формування

витрат виробництва здійснюється на основі витрат праці та інших грошових витрат, що виникають в процесі виробничої діяльності.

Крім того, за його думку, дані елементи є базою як природної ціни продукції, що виготовляється, так і її вартості (економічної категорії, що характеризує кількісне співвідношення обміну спожитої вартості одного роду на споживчу вартість іншого роду). Причому вчений зазначав, «що праця є єдиним загальним, так само як і єдиним точним мірилом вартості, або єдиною мірою, за допомогою якої ми можемо порівнювати між собою вартість різних товарів в усі часи і в усіх місцях»[4].

Д. Рікардо відкидав підхід А. Сміта до питань формування витрат виробництва, визначаючи в якості основної їх складової лише витрати праці на виробництво продукції. Слід також зазначити, що вченим була встановлена загальна залежність величини вартості виробу від рівня продуктивності праці. Зміна даного показника, по Д. Рікардо, завжди призводить до зміни вартості виробленої продукції, а значить, має безпосередній вплив на процес формування витрат виробництва. Причому завжди величина вартості обернено пропорційна продуктивності праці.

Полемізуючи з Д. Рікардо, по-своєму трактував сутність формування витрат виробничої діяльності Кудлак В.Я. [29]. Підхід вченого базується на дослідженні трьох ключових факторів виробництва, а саме: праці, землі і капіталу. Ж. Сей розглядав основу формування витрат виробництва як сукупність витрат, що утворюється на базі зазначених факторів виробництва. Даний підхід, як видається, в сучасних умовах не втратив своєї актуальності, хоча і зазнав ряд змін.

Формування витрат підприємства відбувається під впливом безлічі чинників загальноекономічного характеру, проте показники діяльності самого підприємства, рівень господарювання, стан економічної служби також впливають на величину витрат. Правильна оцінка фінансових результатів, обґрунтування і визначення шляхів економії витрат досягається за допомогою вивчення цих факторів.

Узагальнюючи погляди представників класичного підходу до питань сутності формування витрат виробництва необхідно відзначити, що в результаті розвитку

товарного виробництва все більшої важливості набуває оцінка економічних благ за числом витрат праці, вироблених в процесі діяльності підприємств.

Недооцінка цього факту здатна вкрай негативно позначитися на результатах господарювання виробничих систем галузі, що перш за все говорить про неефективність функціонування їх витратного механізму.

Перевагою розглянутого підходу до питань сутності формування витрат виробництва, на нашу думку, є створення чіткої системи поглядів на роль і місце витрат праці в процесі функціонування витратного механізму підприємств. Крім того, даний підхід дозволяє детально досліджувати вплив фактора часу, продуктивності праці, продуктивних і непродуктивних витрат, стану і затребуваності робочої сили на формування витрат. Облік ж впливу наведених показників на результат діяльності виробничих систем, в кінцевому рахунку, створює умови для мінімізації розміру сукупних витрат виробництва.

Основним недоліком зазначеного підходу з позиції сучасної ринкової економіки, як видається, є його однобічність, тобто обмеження дослідного поля при вивченні процесу формування витрат виробництва лише витратами праці. У зв'язку з цим необхідно звернути увагу на існування ряду нових поглядів на сутність формування витрат, що враховують вплив на нього різних факторів виробництва і відображають можливість впливу на виробничий процес елементів як зовнішнього, так і внутрішнього середовища [59; 74].

В першу чергу слід відзначити, що ефективне формування витрат виробництва вимагає всебічного обліку натуральних факторів, що характеризують витрати з матеріального боку, і цінових факторів, що характеризують витрати з точки зору вартості. При цьому визначення рівня витрат доцільно проводити на основі таких факторів, як техніко-організаційні умови виробництва, ціни на засоби виробництва, ступінь завантаженості виробничих потужностей, оптимальність величини підприємств [70]. Необхідно також зауважити, що побудова ефективного витратного механізму має здійснюватися спільно з вирішенням проблеми максимізації прибутку.

Причому прибуток в даному випадку не розглядається як результат неоплаченої праці промислового персоналу, а визначається як винагорода підприємницьких здібностей за раціональність управління і оптимальність організації функціонування виробничих систем. Важливою ланкою при цьому є ефективність роботи структур підприємств, що здійснюють всебічну взаємодію з елементами зовнішнього середовища і дозволяють оперативно реагувати на зміну ринкової ситуації. Всі фактори взаємообумовлені і взаємозалежні між собою. Найбільш значимі з них представлені на рисунку 1.5.

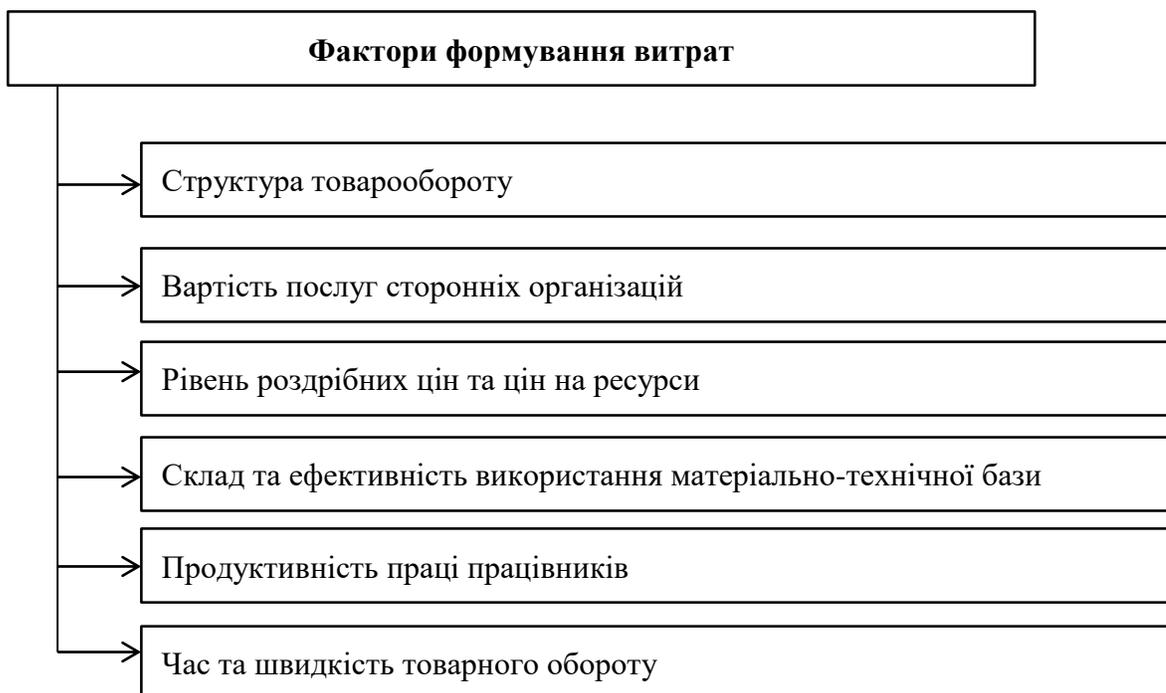

Рисунок 1.5 – Фактори формування витрат підприємства [14]

Нарешті сучасний погляд на сутність формування витрат виробничої діяльності відрізняється великою гнучкістю в питаннях трактування підходів до факторів виробництва, що впливає на роботу витратного механізму. Розрізняють як первинні фактори виробництва, існування яких незалежно від структури економічної системи (природні багатства і праця), так і вторинні чинники виробництва, зокрема капітал, що виникають в результаті взаємодії первинних факторів виробництва.

Можливий поділ факторів виробництва на основі їх матеріальності і нематеріальності [11].

Має місце також підхід до факторів виробництва не стільки як до ресурсів, скільки як до параметрів, що впливає на виробничий процес. Ґрунтуючись на цьому, до наведеної категорії можна зарахувати підприємницькі здібності, організацію праці, а також управління і технологію виробництва. Причому в даному випадку особливе місце відводиться індустріалізації технологічних процесів на підприємствах конкретної галузі, обліку їх специфіки при вирішенні конкретних управлінських завдань.

Таким чином, в умовах динамічного ринкового середовища визнається наявність і можливість розвитку різних форм антагонізмів. Разом з тим необхідно звернути особливу увагу на безперечність збереження базових положень класичного підходу до основам формування витрат виробництва. Однак ці положення при розгляді діяльності сучасних підприємств, як видається, вже не можуть трактуватися як всеосяжна концепція [9].

Одним з найважливіших підходів до сутності формування витрат, на наш погляд, є підхід, заснований на визнанні при формуванні витрат виробництва пріоритету не стільки за витратами праці, що з'являються в сфері виробництва і лише проявляються при здійсненні обміну, скільки за ступенем корисності кінцевої продукції, яка виникає попитом і пропозицією. Справжній підхід базується на тому, що процес придбання товару на ринку обумовлений ні чиеюсь оцінкою витрат праці на його виробництво, а існуванням певного корисного ефекту для конкретного споживача.

Іншими словами, в даному випадку спостерігається зміщення центру ваги з сфери виробництва в область ринкового обміну.

Даний підхід розглядався рядом вчених, які досліджували вплив економічної категорії корисності на результаті господарської діяльності економічних суб'єктів, а отже, і на розвиток процесу формування витрат виробництва [9; 11; 16; 60]. Одним з ключових є висновок про те, що безпосередньо з поняття корисності виникає цінність

блага, а також положення про об'єктивну цінність, що дозволяє говорити про ринкову ціну як рівнодіючу суб'єктивну оцінку благ виробників і споживачів.

Перевагою зазначеного підходу є необхідність використання категорії корисності при формуванні витрат виробництва підприємств. Основним параметром, що відображає рівень її впливу на формування витрат, стає детальна оцінка процесів, що протікають в рамках зовнішнього середовища. У вартість товару, з одного боку, входить синтез витрат на його виробництво, а з іншого, – ринкова оцінка корисності цього товару. У зв'язку з цим слід зазначити, що одним з ключових підходів до сутності формування витрат виробництва, на наш погляд, є також підхід, запропонований А. Маршаллом і заснований на органічному поєднанні таких економічних категорій, як корисність блага, витрати виробництва, попит і пропозиція [60].

Своєрідність і актуальність даного підходу полягає перш за все в тому, що може використовуватись для оцінки виробничих ресурсів, що використовуються при створенні виробів.

Цінність певного фактора виробництва, масштаб його застосування, а значить, і величина сукупних витрат виробництва виникає з поняття цінності (значущості) результуючої продукції.

Основним же його недоліком є те, що в даному випадку при формуванні витрат виробництва не враховується необхідність вирішення завдань, пов'язаних з ефективними управлінням і організацією виробничого процесу.

Отже, базові положення розглянутих походів до сутності формування витрат виробництва, на нашу думку, мають величезне значення для її переосмислення з позицій сучасного ринкового господарства. Крім того, вони є основою для визначення ключових принципів вдосконалення роботи витратного механізму. Разом з тим слід зазначити, що функціонування такого механізму вимагає чіткого трактування таких основоположних економічних категорій, як витрати виробництва і формування витрат виробництва. Таким чином, незважаючи на спірність, суперечливість, а в деяких

випадках навіть упередженість різних підходів до питань сутності формування витрат виробничої діяльності, слід зазначити наявність загального прагнення до оптимізації функціонування витратного механізму виробничих систем галузі, а також до створення раціональної системи співвідношення його елементів з різними факторами виробництва. Необхідно також звернути увагу на те, що переосмислення існуючих підходів до сутності формування витрат виробництва створює прекрасну базу для проведення досліджень кількісних залежностей між витратної складової і різними показниками діяльності підприємств, що в свою чергу дозволить виявляти найбільш перспективні напрямки розвитку виробничих систем.

1.3. Методи управління витратами та їх зниження

При виконанні виробничо-господарської функції кожне підприємство витрачає певні кошти, наприклад, на виплату заробітної плати, відрахування, пов'язані з пенсійними та соціальними платежами, підготовка та споживання сировини, енергії та палива.

Якісне управління витратами як складова загальної системи управління підприємства безпосередньо впливає на результати управління, а ефективне управління витратами є неможливим без економічного обґрунтування їх доречності, суттєвості та ефективності виникнення [12].

Сутність і значення управління витратами в управлінні підприємством з вивчалася в працях багатьох вітчизняних та іноземних учених.

Теоретичні, методичні та практичні питання організації управління витратами досить широко охоплені, і існують різні підходи до класифікації витрат, пропонується їх аналіз та контроль. Водночас наукових досліджень практично не вистачає щодо дослідження відповідних витрат та відповідної інформації як інструментів для отримання інформації та аналітичної підтримки ефективного управління витратами.

Підвищення уваги до управління витратами зумовлене необхідністю організації управління інформаційною системою для прийняття оптимальних управлінських рішень у всіх сферах діяльності підприємства. Для того, щоб отримати найкращі результати управління, управління витратами підприємства повинно ґрунтуватися на відповідній інформації [24].

Під час підготовки та аналізу виробничої інформації для здійснення управління прийняття рішення, необхідно знати, що деякі витрати можуть бути важливими для деяких рішень, і не прийнятними для інших [25].

Відповідний підхід до аналізу витрат у системі прийняття управлінських рішень передбачає зосередження уваги лише на відповідних витратах, і виникає питання про формування інформаційної та аналітичної підтримки на основі відповідної інформації для управління ціллю, а подання відповідної інформації повинно базуватися на другому рівні форми звітності (адміністративному блоці), ретельно складені для цілей управління.

На рисунку 1.6 представлено особливості витрат як об'єкта управління:

Рисунок 1.6 – Особливості витрат як об'єкта управління [24]

Форми звітності другого рівня розробляються підприємствами самостійно і мають довільну форму. Використання форм звітування другого рівня на основі відповідної інформації дозволить керівництву зосередитися на найбільш значущих контрольованих показниках і, що забезпечить значний обсяг інформації, щоб прискорити процес прийняття оптимального управління рішення. Надається відповідна інформація компанії про управлінські рішення та діяльність у додатку А. Вказана відповідна інформація передбачає її коригування відповідно до поточного ринку.

Управління витратами включає процеси, необхідні для забезпечення завершення проекту в межах затвердженого бюджету. Він охоплює такі види діяльності, як планування ресурсів, оцінка витрат, складання бюджету та контроль витрат. Ці заходи повторюються у замкнутому циклі та відбуваються протягом усього життєвого циклу проекту [19].

Вхідні дані для оцінки витрат включають сформовані орієнтовані на результати робочі пакети (зазвичай у формі чітко визначеної структури розподілу робіт), історичні дані, план рахунків, ризики, тривалість діяльності, ресурси та норми одиниці ресурсів. Виходячи з цих даних, для оцінки витрат використовуються методи оцінки та інструменти, що дозволяють скласти оцінку витрат кожного проекту.

Методи оцінки включають аналогії з подібними проектами, параметричне моделювання, деталізовані методи, що оцінюють окремі види діяльності або робочі пакети та згортають витрати на загальний обсяг проекту або аналіз торгів. Використання кожної техніки головним чином залежить від стадії проекту, яка визначає рівень визначення сфери застосування та доступність даних.

Управління витратами стосується процесу пошуку правильного проекту та здійснення проекту належним чином. Він включає такі заходи, як планування, оцінка, складання бюджету, фінансування, управління, контроль та порівняльний аналіз

витрат, щоб проект міг бути завершений в строк, а затверджений бюджет та ефективність проекту могли бути вчасно покращені [60].

Таким чином розрізняють наступні методи управління витратами (рис. 1.7).

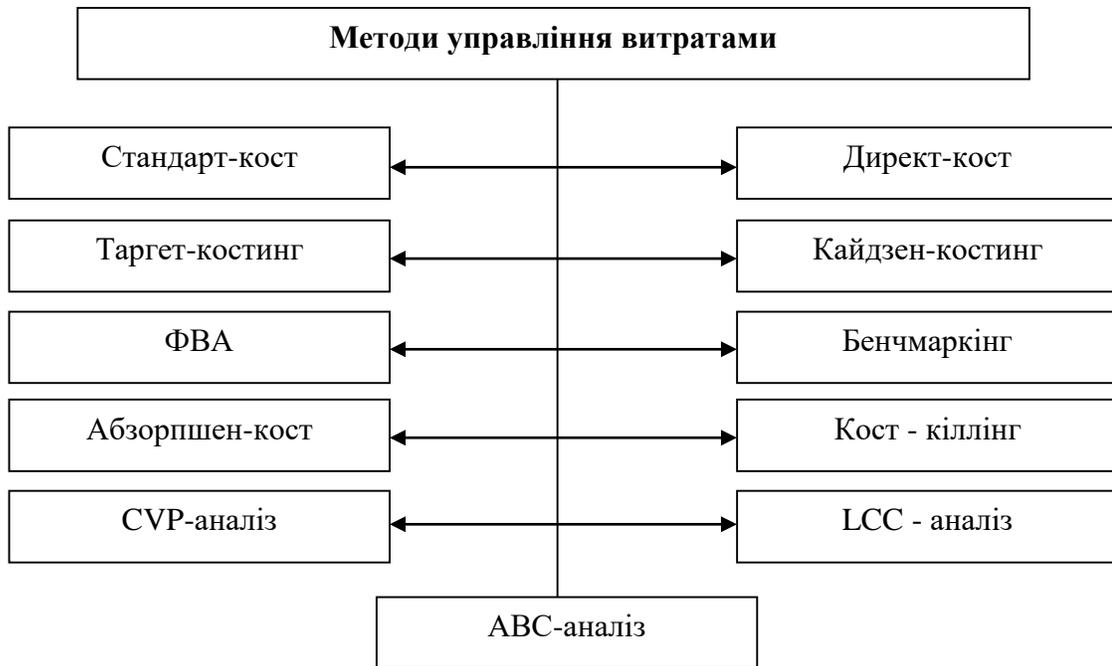

Рисунок 1.7 – Методи управління витратами [60]

Управління витратами охоплює повний життєвий цикл проекту від початкової фази планування до вимірювання фактичної ефективності витрат та завершення проекту.

Метод «Стандарт-кост» або «стандартні витрати» описуються як заздалегідь визначені витрати, передбачувані майбутні витрати, очікувані витрати, передбачені в бюджеті одиничні витрати, прогнозні витрати. Стандартні витрати часто є невід’ємною частиною річного плану прибутку та операційного бюджету виробника.

У стандартній системі калькулювання витрат стандартні витрати на виробничу діяльність відобразатимуться у запасах та на рахунках вартості реалізованих товарів. Оскільки компанія повинна платити своїм продавцям та виробничим робітникам фактично понесені витрати, ймовірно, будуть певні відмінності [24]. Різниця між стандартними витратами та фактичними витратами на виробництво називаються

дисперсіями витрат і відобразатимуться в окремих дисперсійних рахунках. Будь-який залишок на дисперсійному рахунку вказує на те, що компанія відхиляється від сум у своєму плані прибутку.

Хоча стандартні витрати можуть бути корисним інструментом управління для виробника, зовнішні фінансові звіти виробника повинні відповідати принципу витрат та принципу відповідності. Отже, суттєві відхилення повинні бути переглянуті та належним чином віднесені або розподілені на вартість реалізованих товарів та / або запасів.

Метод «Таргет-костинг» або «Цільова собівартість» - це не просто метод калькуляції витрат, а скоріше техніка управління, при якій ціни визначаються ринковими умовами з урахуванням кількох факторів, таких як однорідна продукція, рівень конкуренції, відсутність / низькі витрати на перехід для кінцевого споживача тощо. Коли ці фактори з'являються, керівництво хоче контролювати витрати, оскільки вони майже не контролюють ціну продажу (1.1).

$$\text{Цільова собівартість} = \text{ціна продажу} - \text{маржа прибутку} \quad (1.1)$$

Ключовою метою цільової калькуляції є надання можливості керівництву застосовувати ініціативні методи планування витрат, управління витратами та зниження витрат, коли витрати плануються та обчислюються на початку циклу проектування та розробки, а не на пізніх стадіях розробки та виробництва продукції.

Основні особливості цільової калькуляції [70]:

- ціна товару визначається кон'юктурою ринку;
- мінімально необхідна норма прибутку вже включена до цільової ціни продажу;
- дизайн продукту, технічні характеристики та очікування споживачів вже вбудовані при формуванні загальної ціни продажу;
- різниця між поточною вартістю та цільовою вартістю полягає у «зменшенні витрат», якого хоче досягти керівництво.

Переваги цільової калькуляції [70]:

- продукт створюється з урахуванням очікувань замовника, а отже, вартість також базується на подібних лініях. Таким чином, клієнт відчуває більшу цінність;
- з плином часу діяльність компанії різко покращується, створюючи економію від масштабу;
- підхід компанії до проектування та виготовлення продукції стає ринковим;
- нові ринкові можливості можна перетворити на реальні заощадження, щоб досягти найкращого співвідношення ціни та якості, а не просто реалізувати найнижчі витрати.

Корекція оцінки фінансування (FVA) – це вартість фінансування, яка враховується при оцінці не забезпечених похідних фінансових інструментів. Він вводиться для кількісної оцінки коригування вартості похідних фінансових інструментів, щоб гарантувати, що трейдер відшкодує витрати на фінансування, які відповідають уявленню ринку щодо витрат на фінансування, пов'язаних з тією ж торгівлею[76].

Метод «Абзорпши – кост» або «Абсорбційна собівартість» – це процес прив'язки всіх виробничих витрат до одиниці витрат для розрахунку повної собівартості на одиницю запасів. Цей калькуляційний метод розглядає всі типи виробничих витрат як витрати на продукцію, незалежно від постійної вартості або дисперсії. Його іноді називають методом повної калькуляції, оскільки він включає всі типи витрат, щоб отримати одиницю витрат. Ці витрати включають прямі витрати, змінні загальновиробничі витрати та постійні загальновиробничі витрати.

Щоб отримати ціну продажу, розраховують таку формулу (1.2):

$$\text{Вартість} + \text{прибуток} = \text{ціна продажу} \quad (1.2)$$

І вартість може бути визначена різними способами, наприклад:

- виробничі витрати + невиробничі витрати = загальна вартість;

- прями витрати + непрямі витрати = загальна вартість;
- собівартість + накладні витрати = загальна вартість;
- фіксована вартість + Змінна вартість = Загальна вартість;
- Ціна (ставка) * Кількість = загальна вартість.

- Прямі витрати = прями матеріал + пряма праця.

- Витрати на виробництво = змінні виробничі накладні витрати + фіксовані виробничі накладні витрати.

Етапом використання калькуляції витрат є [71]:

1) Виділення змінних виробничих витрат

Змінні загально-виробничі витрати, безпосередньо пов'язані з окремими центрами витрат, такими як нагляд та непрямі матеріали.

2) Розподіл постійних виробничих накладних витрат.

Загальні або загальні накладні витрати, такі як орендна плата, опалення, електроенергія, понесені компанією в цілому, називаються фіксованими виробничими накладними витратами [25].

Абсорбційні калькуляційні витрати визнають усі виробничі витрати, що виникли у виробничих витратах. Фіксовані загально-виробничі витрати також враховуються у розрахунку витрат на поглинання, і це допомагає компанії забезпечити, щоб усі витрати, пов'язані з виробництвом, понесені в процесі виробництва, були включені у собівартість одиниці запасів.

Даний метод також ігнорує адміністративні витрати, коли обчислюється собівартість одиниці, так що будь-які витрати, понесені протягом періоду, але вони не стосуються виробництва, не включаються до розрахунку.

Аналіз витрат-обсягу прибутку (CVP), також відомий як аналіз беззбитковості, має на меті визначити точку беззбитковості для різних обсягів продажу та структур витрат, що може бути корисним для менеджерів, які приймають короткострокові економічні рішення. Аналіз CVP робить кілька припущень, зокрема, якщо ціна продажу, фіксована та змінна вартість одиниці є постійними. Запуск цього аналізу

передбачає використання кількох рівнянь ціни, вартості та інших змінних, а потім нанесення їх на економічний графік [24].

Формула CVP може бути використана для обчислення обсягу продажів, необхідного для покриття витрат і беззбитковості. Точка беззбитковості - це кількість одиниць, які потрібно продати, або сума доходу від реалізації, яка повинна бути створена, щоб покрити витрати, необхідні для виготовлення товару. Формула беззбитковості продажів CVP така (1.3):

$$CVP = \frac{FC}{CM}, \quad (1.3)$$

Де FC – постійні витрати;

CM – рівень внеску = витрати на продаж – змінні.

Метод «Директ-кост» або «Прямі витрати» - це ціна, яка може бути безпосередньо пов'язана з виробництвом конкретних товарів чи послуг. Прямі витрати можна простежити за об'єктом витрат, який може бути послугою, товаром. Прямі та непрямі витрати - це два основних типи витрат або витрат, які можуть понести компанії. Прямі витрати часто є змінними, тобто вони коливаються з рівнем виробництва, таким як запаси. Однак деякі витрати, такі як непрямі, важче віднести до конкретного товару. Прикладами непрямих витрат є амортизаційні відрахування та адміністративні витрати [20].

Метод «Кайдзен-костинг» або «Кайдзен-калькуляція» - це система зниження витрат. Ясухіро Монден визначає кайдзен-калькуляцію як «підтримку нинішніх рівнів собівартості продуктів, що випускаються в даний час шляхом систематичних зусиль для досягнення бажаного рівня витрат». Слово кайдзен - японське слово, що означає постійне вдосконалення.

Лепетан І.М. описав два типи кайдзен-калькуляції [35]:

– активні та організаційні заходи, пов'язані з витратами кайдзен, плануються відповідно до вимог кожної угоди;

– модель продукту конкретної діяльності, що проводиться у спеціальних проектах з додатковим акцентом на аналізі вартості.

Кайдзен-калькуляція застосовується до продуктів, які вже перебувають у фазі виробництва. До кайдзен-калькуляції, коли продукція знаходиться на стадії розробки, застосовується цільова калькуляція. Після встановлення цілей вони постійно оновлюються для відображення попередніх покращень та прогнозованих (очікуваних) покращень. Прийняття кайдзен-калькуляції вимагає зміни методу встановлення стандартів.

Кайдзен-калькуляція зосереджена на «зменшенні витрат», а не на «контролі витрат». Кайзен-калькуляція враховує витрати, пов'язані із стадією виробництва, які включають: витрати на ланцюг поставок, судові витрати, виробничі витрати, відходи, маркетинг, продаж та розподіл, утилізація продукту [19].

Бенчмаркінг (Benchmarking) – постійний процес, в ході якого вимірюються дані щодо продуктів, послуг, процесів і виробничих технологій на провідних підприємствах. За тлумаченням різних дослідників, бенчмаркінг – це процес визначення, розуміння та адаптації наявних прикладів ефективного функціонування компанії з метою поліпшення власної роботи.

Нерідко бенчмаркінг ототожнюється з простим порівнянням показників або з аналізом конкуренції. При звичайному порівнянні показників порівнюються дані, що відносяться до однієї тимчасової точки, тоді як бенчмаркінг проводиться протягом певного періоду. В рамках аналізу конкуренції порівняння проводиться тільки з конкурентами. За допомогою бенчмаркінгу можна з'ясувати, яке підприємство займає в певній галузі провідну позицію, і яким чином завойовується ця позиція. Дії і процеси, які призводять до даної позиції впроваджуються потім на своєму власному підприємстві [34].

Використання LCC-аналізу передбачає наявність детальних маркетингових описів стану ринку і позиції на ньому продукції або послуг підприємства. Це необхідно для точного визначення поточної стадії життєвого циклу товару.

Суть його полягає в тому, що витрати визначають стосовно не до діяльності підприємства за ряд періодів, а на виробництво і продаж конкретного продукту протягом усього його життєвого циклу і в подальшому зіставляють з відповідними доходами. Планові витрати визначаються по кожній стадії життєвого циклу продукту (без поділу на періоди або з поділом по ним). Для виявлення результатів розробки і виведення нового продукту на ринок витрати по етапах життєвого циклу акумулюються наростаючим підсумком [52].

У LCC-аналізі виділяють одноразові і періодичні витрати. До одноразових відносяться витрати на винахід та узгодження на стадії розробки виробів, навчання персоналу, створення необхідної документації, організацію роботи з постачальниками, зміна бізнес-процесів. До періодичних відносять витрати, що виникають в певному періоді – на перепідготовку персоналу, оперативні витрати, витрати на обслуговування виробництва, постачання сировини, ремонт, доставку, вантажно-розвантажувальні роботи.

В основі ABC-аналізу лежить принцип Парето: 20/80. Стосовно до ABC-аналізу бази клієнтів правило звучить наступним чином: 20% всіх клієнтів компанії приносять їй 80% доходу [46]. Ще 15% доходу приносять наступні 30% клієнтів. І 50% клієнтів (половина клієнтської бази) приносять всього 5% доходу. Залежно від галузі і типу бізнесу цифри ці можуть трохи коливатися (бувають і крайні випадки, коли у бізнесу всього 1-2 клієнта), але загальна статистика саме така.

ABC-аналіз необхідно проводити, як мінімум один раз на рік, при розробці й перегляді стратегії компанії для існуючого ринку з метою розробки стратегії маркетингу і стратегії продажів для існуючих клієнтів. Аналіз також має проводитися для середньострокового (річного) планування продажів: продажу існуючим клієнтам в минулому можуть служити основою для прогнозу майбутніх продажів. Однак, для багатьох ринків і видів бізнесу бажано проводити ABC-аналіз частіше, - раз в квартал, так це допоможе оперативно фокусувати маркетинг та продажу на кращих клієнтів компанії.

Таким чином, методи контролю витрат є досить різноманітними, що застосовуються у контролі вартості виготовленої продукції або наданої послуги підприємством. Прийоми управління витратами включають в себе наступні: бюджетний контроль, нормативна калькуляція та матеріальний контроль.

Робота з управління витратами повинна підвищити ефективність управління і, якщо це необхідно, має призвести до зменшення витрат з метою отримання прибутку, запобігати шахрайству. Деякі переваги такі:

- простий контроль може бути виражений усім операціям від придбання товару до рахунку для продажу.

- ефективний контроль витрат з можливим виявленням джерела економії і призводить до раціонального використання матеріалу та праці.

- управління витратами дозволяє приймати відповідні ефективні рішення щодо управління дуже легко. Це забезпечує адекватне виробництво та запобігає переробці запасів матеріалу.

Таким чином, управління витратами спрямоване на наближення фактичних витрат до планових. Іншими словами, мета зниження витрат – з'ясувати, чи є будь-яка можливість зменшення витрат на матеріал, робочу силу, накладні витрати тощо. Поняття зменшення витрат визначає реальну чи справжню економію на виробництві, адмініструванні, продажу та розподіл витрат, що призводить до усунення марнотратних та несуттєвих елементів дизайну виробу. Необхідність зменшення витрат виникає, коли норму прибутку доводиться збільшувати без збільшення обороту продажів, тобто за той самий обсяг продажів, вартість повинна бути зменшена. Управління витратами спрямоване насамперед на забезпечення раціонального використання витрат та пошук постійних шляхів зниження споживання ресурсів. Оскільки в сучасних умовах, як правило, у зниженні витрат криються головні резерви щодо підвищення прибутковості та рентабельності.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДПРИЄМСТВА ТОВ «САВИНЦІ»

2.1. Аналіз стану та перспектив розвитку сільського господарства в Україні

Сільське господарство - галузь, що виникла задовго до 1991 року. Але ця галузь була і залишається невід'ємною частиною життя на території сучасної України.

Олійне насіння – другий за значимістю підгалузь в українському рослинництві. Основними олійними культурами є соняшник, соя та ріпак. У середині 2000-х років, після впровадження експортних тарифів на необроблене насіння соняшнику, Україна розвинула провідну галузь соняшnikової олії та стала експортером номер один у світі.

В умовах загального зменшення обсягу експорту частка сільськогосподарського експорту зростає. Частка сільського господарства в експортних доходах України зросла з 26 відсотків у 2012 році до 44,3 відсотка у 2019 році, склавши 22,2 мільярда доларів. Основою сільськогосподарського експорту як і раніше є експорт сировини, а саме продуктів рослинного походження, включаючи кукурудзу, пшеницю, ріпак та сою. Соняшnikова олія - другий за величиною експортний продукт після кукурудзи, на який припадає 7,6 відсотка, або 3,78 млрд. Доларів усього експорту [96]. Тут також виробляються значні обсяги птиці, кормових та кормових культур, картоплі, цукрових буряків та різноманітних фруктів та овочів. Рослинництво не тільки повністю відновився до рівня 1990 року, а й перевищила його на 7,5%. У 2017-2019 роках ми послідовно ставили нові рекорди по валовому збору зернових і зернобобових. Середня врожайність зернових збільшилася з 26,5 ц / га в 1991 році до 49 ц / га в 2019-м, а соняшнику - з 14,6 до 26 ц / га, відповідно (табл. 2.1) [96].

Таблиця 2.1 – Загальні показники розвитку сільського господарства в Україні [96]

Валові збори зерна збільшилися з 38 млн. тонн в 1991 році до 75 млн. - в 2019-м, а соняшнику - з 2,3 млн. тонн до 15,2 млн., відповідно [93].

Тваринництво - ця підгалузь не демонструє таких успіхів, як рослинництво. Під час економічної кризи 1990-х тваринництво скоротилося майже в сім разів. Протягом

Показник	Роки					Абсол. відхил. 2020 р. до 2019 р.	Відн. відхил. 20 р. до 2019 р., %
	2016	2017	2018	2019	2020		
Кількість с/г підприємств	44998	50115	50504	50239	50427	188	0,37
Продукція сільського господарства – всього, в т.ч.:	403244,7	391015,8	437998,6	449806,3	387046,2	-62760,10	-13,95
продукція рослинництва	336588,1	323724,5	367688,1	376789,7	314673,2	-62116,50	-16,49
продукція тваринництва	66656,6	67291,3	70310,5	73016,6	72373,0	-643,60	-0,88
Фінансовий результат до оподаткування с/г підприємств	101996,1	90122,1	68606,5	70770,2	90836,3	20066,1	28,35
Частка с/г підприємств, які отримали прибуток, %	89	88,4	86,8	86,8	83,5	-3,3	x
Частка с/г підприємств, які отримали збиток, %	11	11,6	13,2	13,2	16,5	3,3	x
Капітальні інвестиції в с/г	50484,0	64243,3	66104,1	59129,5	50679,7	-8449,80	-14,29

останніх десяти років валова продукція тваринництва вийшла на рівень 30 млрд.грн., а це приблизно 40% від аналогічного показника 1990 року (рис. 2.1).

На рис. 2.1 зображена динаміка продукції рослинництва та тваринництва в Україні в грошовому виразі за 2016-2020 рр.

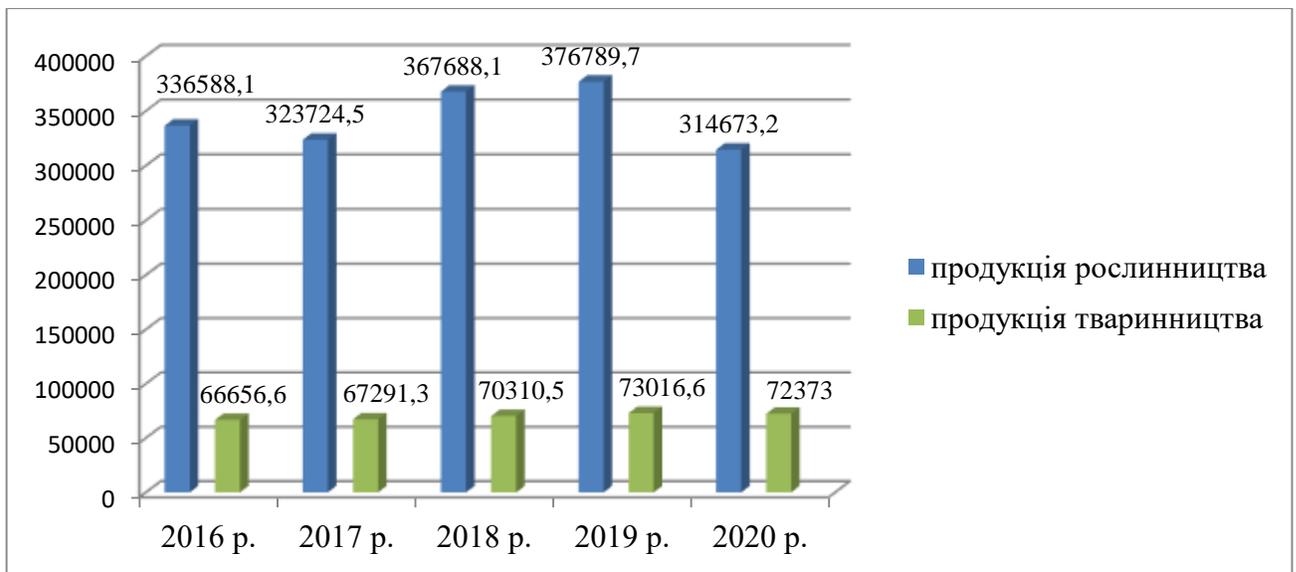

Рисунок 2.1 – Динаміка продукції рослинництва та тваринництва в Україні в грошовому виразі за 2016-2020 рр. [96]

Тваринництво, особливо вирощування великої рогатої худоби, вимагає великих інвестицій з тривалим терміном окупності. Йдеться про десятки мільйонів гривень інвестицій і п'яти-десяти роках. Одним із стимулів вкладати такі інвестиції є програми державної підтримки.

При цьому, варто розглянути динаміку капітальних інвестицій в сільське господарство України за період 2016-2020 рр., млн.. грн. (рис. 2.2). Як бачимо, пік капітальних вкладень за аналізований період припав на 2018 рік (66104,1 млн. грн.), станом на 2020 рік інвестиційні вкладення вкорочуються (50679,7 млн. грн. відповідно). Імпорт сільськогосподарської техніки та обладнання у 2017 році зріс майже в 2,5 рази порівняно з 2015 роком, повернувшись до рівня 2013 року. У 2018 році попит на імпорتنі машини та обладнання зменшився на 11 відсотків через стабілізацію ситуації після високого зростання в 2017 році. У 2019 році імпорт сільськогосподарських машин та обладнання зменшився на 12 відсотків, і очікується, що зменшиться на 15-20 відсотків у 2020 році через обмежений доступ до кредитів та оборотних коштів та перехід до більш відкритого ринку землі.

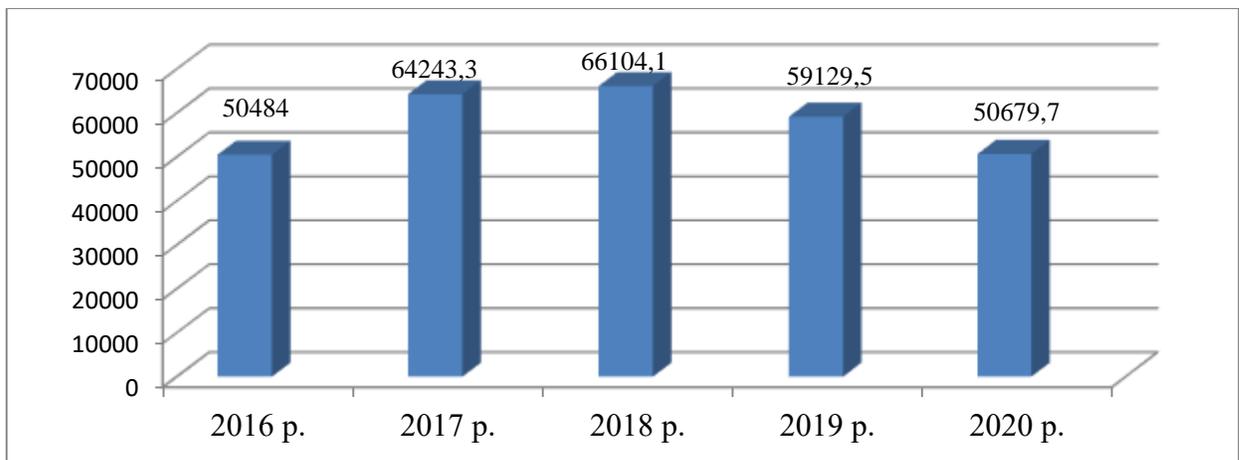

Рисунок 2.2 – Динаміка капітальних інвестицій в сільське господарство України за період 2016-2020 рр., млн. грн.. [96]

Також, варто розглянути частку с/г підприємств, які за результатами своєї діяльності отримали збиток та прибутки на рис. 2.3.

Дані діаграми демонструють той факт, що вагому частку займають прибуткові сільськогосподарські підприємства (так у 2020 році даний показник становив 83,5 %, що порівняно із 2016 роком зріс знизився на 5,5 %).

Рисунок 2.3 – Частка с/г підприємств, які за результатами своєї діяльності отримали збиток та прибутки за 2016-2020 рр., у % [96]

Наступним етапом аналізу розвитку сільського господарства в Україні є дослідження виготовленої продукції сільського господарства у підприємствах за регіонами (табл. 2.2).

Таблиця 2.2. – Продукція сільського господарства у підприємствах за регіонами, млн.. грн.. [96]

Області України	Продукція сільського господарства			У тому числі					
				продукція рослинництва			продукція тваринництва		
	2019	2020	2020 у % до / 2019	2019	2020	2020 у % до / 2019	2019	2020	2020 у % до / 2019
Україна	449806,3	387046,2	86,0	376789,7	314673,2	83,5	73016,6	72373,0	99,1
Вінницька	42411,8	34519,8	81,4	29100,7	20851,6	71,7	13311,1	13668,2	102,7
Волинська	8664,3	8843,9	102,1	5987,3	6076,6	101,5	2677,0	2767,3	103,4
Дніпропетровська	29353,2	25237,8	86,0	22358,1	18067,3	80,8	6995,1	7170,5	102,5
Донецька	13142,7	12625,8	96,1	10014,0	9443,2	94,3	3128,7	3182,6	101,7
Житомирська	15807,3	14137,9	89,4	14805,6	13072,3	88,3	1001,7	1065,6	106,4
Закарпатська	838,9	647,7	77,2	753,8	581,1	77,1	85,1	66,6	78,3
Запорізька	18017,5	15381,8	85,4	16674,8	14163,1	84,9	1342,7	1218,7	90,8
Івано-Франківська	5148,5	5689,5	110,5	3262,8	3722,0	114,1	1885,7	1967,5	104,3
Київська	30478,6	22990,0	75,4	21490,0	14576,4	67,8	8988,6	8413,6	93,6
Кіровоградська	24234,4	15044,1	62,1	23296,9	14111,7	60,6	937,5	932,4	99,5
Луганська	9879,7	8359,4	84,6	9651,2	8164,1	84,6	228,5	195,3	85,5
Львівська	11063,3	10990,7	99,3	8480,6	8191,1	96,6	2582,7	2799,6	108,4
Миколаївська	16798,5	11958,2	71,2	16236,1	11507,5	70,9	562,4	450,7	80,1
Одеська	17125,6	8992,9	52,5	16669,5	8548,7	51,3	456,1	444,2	97,4
Полтавська	30797,0	26259,5	85,3	26834,7	22564,0	84,1	3962,3	3695,5	93,3
Рівненська	7653,3	8152,9	106,5	6424,0	6946,1	108,1	1229,3	1206,8	98,2
Сумська	23516,1	24787,0	105,4	22070,0	23365,9	105,9	1446,1	1421,1	98,3
Тернопільська	15725,2	15851,5	100,8	14067,0	14101,8	100,2	1658,2	1749,7	105,5
Харківська	25195,0	24963,0	99,1	22356,1	22180,0	99,2	2838,9	2783,0	98,0
Херсонська	17389,1	14907,3	85,7	16000,1	13635,2	85,2	1389,0	1272,1	91,6
Хмельницька	25784,8	23714,8	92,0	22817,8	20990,4	92,0	2967,0	2724,4	91,8
Черкаська	32673,5	23282,7	71,3	21880,0	12642,2	57,8	10793,5	10640,5	98,6
Чернівецька	2731,9	2822,6	103,3	2039,6	2136,0	104,7	692,3	686,6	99,2
Чернігівська	25376,1	26885,4	105,9	23519,0	25034,9	106,4	1857,1	1850,5	99,6

Аналіз представлених даних у таблиці свідчить про ріст обсягів продукції сільського господарства у таких областях: Волинська, Івано-Франківська, Рівненська, Сумська, Тернопільська. У решти областей України спостерігається незначне скорочення обсягів продукції сільського господарства (71,2%-99,3 %). Натомість Одеська область у 2020 році скоротила випуск продукції на 52,5 % (найбільше серед інших областей України). Графічно отримані дані табл. 2.2 представлено на рис. 2.4.

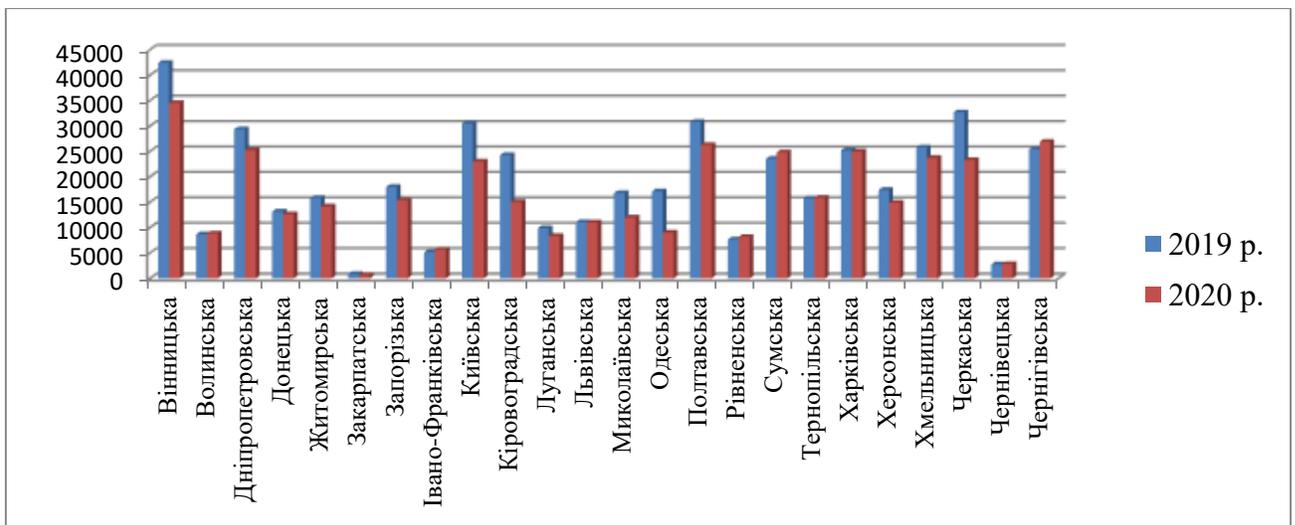

Рисунок 2.4 – Продукція сільського господарства у підприємствах за регіонами України за 2019-2020 рр., млн. грн.. [96]

Відповідно Вінницька область займає перше місце серед решти областей по випуску продукції сільського виробництва, останнє - Запорізька та Чернівецька області.

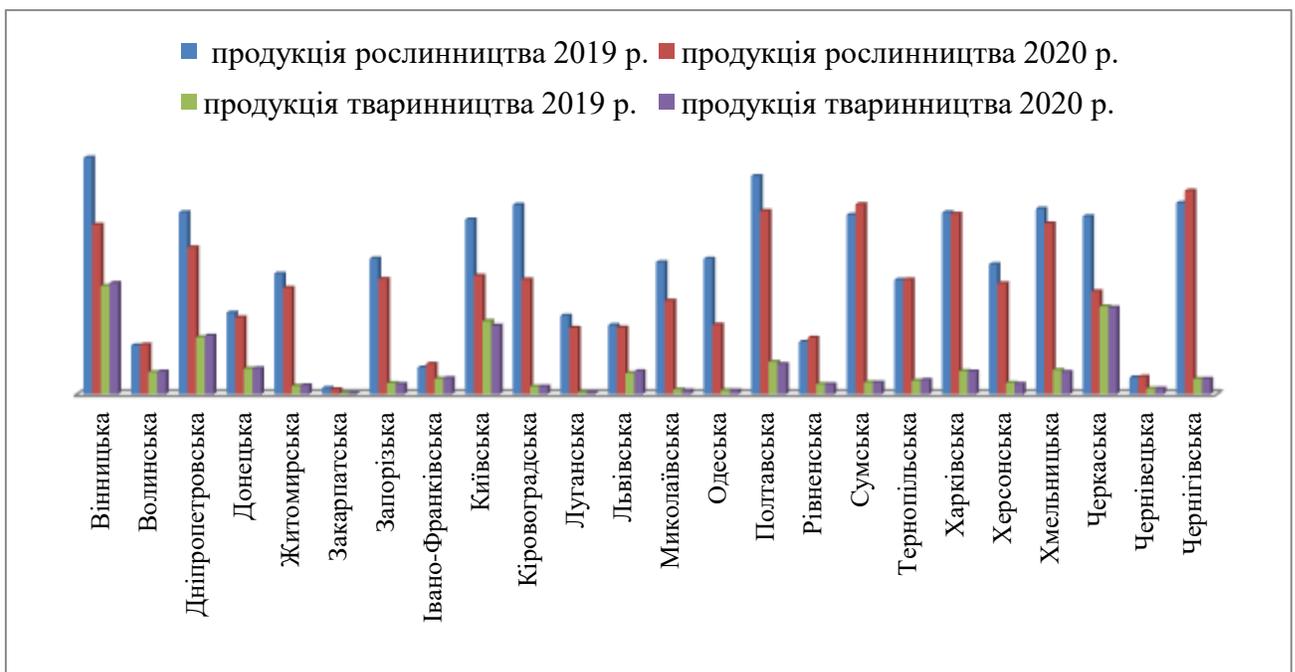

Рисунок 2.5 – Розподіл обсягу продукції рослинництва та тваринництва за 2019-2020 рр. за регіонами України [96]

Виробництво в основному розподілене між двома групами - сільськогосподарськими підприємствами та домашніми господарствами. Перший

виробляє 55 відсотків валової продукції і складається з 45 000 підприємств. Друга група складається з понад 4 мільйонів домогосподарств, які обробляють в середньому 1,23 га землі кожна, приносячи майже 45 відсотків валової сільськогосподарської продукції [22].

Рослинництво, на яке припадає 73 відсотки сільськогосподарської продукції, домінує в українському сільському господарстві. Кукурудза, пшениця та ячмінь - основні зернові культури України. Протягом п'яти років поспіль (2013-2017) Україна щорічно збирала понад 60 мільйонів тонн зернових і зернобобових культур. У 2018 та 2019 роках Україна продовжувала шанобливо збільшувати обсяги виробництва зерна до 70 та 74 мільйонів тонн. За значного поліпшення врожайності, багато експертів підрахували, що загальний потенціал виробництва зерна в Україні становить 140 мільйонів тонн (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Продуктивність праці в підприємствах, які здійснювали сільськогосподарську діяльність [96]

Рік	На 1 зайнятого в сільськогосподарському виробництві, у постійних цінах 2016 року; тис.грн.			У % до попереднього року		
	сільськогосподарське виробництво	рослинництво	тваринництво	сільськогосподарське виробництво	рослинництво	тваринництво
2010	380,4	424,7	276,7	101,0	97,0	116,1
2011	472,4	532,3	310,3	124,2	125,3	112,1
2012	458,1	491,6	361,6	97,0	92,4	116,5
2013	583,2	636,5	424,9	127,3	129,5	117,5
2014	635,6	688,7	472,7	109,0	108,2	111,2
2015	624,0	660,0	503,9	98,2	95,8	106,6
2016	765,0	804,0	614,6	122,6	121,8	122,0
2017	755,4	777,4	664,8	98,7	96,7	108,2
2018	867,7	900,1	730,4	114,9	115,8	109,9
2019	928,6	954,4	815,2	107,0	106,0	111,6

Діаграма на рис. 2.6 та статистичні дані табл. 2.3 свідчать про стабільну тенденцію роступродуктивності праці в підприємствах на 1 зайнятого в сільськогосподарському виробництві. Так, якщо у 2010 році даний показник становив 380,4 тис. грн., то у 2019 році – аж 928,6 тис. грн., що в 2,5 рази перевищує попередній

показник. Дана тенденція є позитивною та свідчить про достатній рівень організації та управління трудовими ресурсами підприємств, що зайняті в галузі сільського господарства.

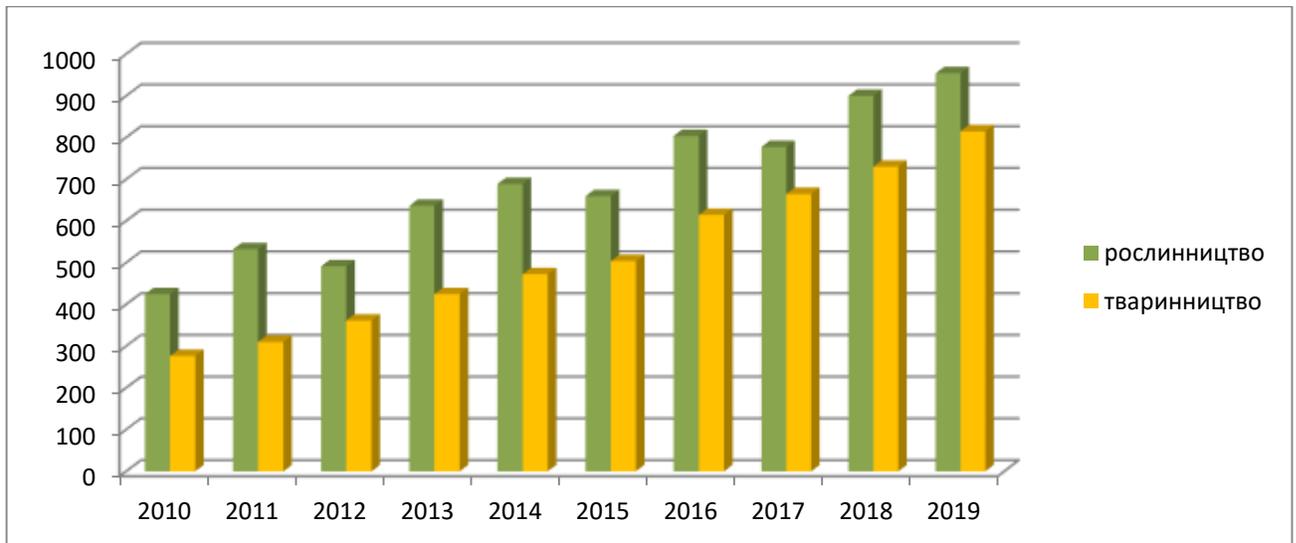

Рисунок 2.6 – Динаміка продуктивності праці в підприємствах, які здійснювали сільськогосподарську діяльність за 2010-2019 рр., тис. грн..[96]

Однак розрив між потенційними та фактичними обсягами виробництва в Україні значною мірою обумовлений мораторієм на продаж ріллі. Мораторій на продаж землі означає, що великі фермерські господарства залежать від оренди землі, що ускладнює доступ до фінансування та стримує, здебільшого, інвестиції в зрошення та водовідведення. Поступове відкриття ринку землі, починаючи з 2021 року, дозволить фермерам використовувати землю як заставу, а в довгостроковій перспективі заохочуватиме їх більше інвестувати в обладнання та інфраструктуру. Починаючи з липня 2021 року, сільськогосподарські землі будуть доступні для продажу громадянам України (до 247 акрів на особу). Починаючи з 2024 року, українські юридичні особи зможуть придбати до 24 710 акрів. Крім того, Світовий банк надасть позику у розмірі 200 мільйонів доларів, щоб допомогти Україні створити чесний та прозорий ринок сільськогосподарських угідь. За оцінками Світового банку, відкриття ринку землі, разом із кращим спрямуванням субсидій та підвищенням

продуктивності та прозорості, може призвести до приросту ВВП понад 2,0 відсотка на рік протягом наступних кількох років [93].

Незважаючи на те, що Україна є основним світовим виробником та експортером сільськогосподарських культур, її сільськогосподарський сектор недостатньо оснащений, і значна частина існуючої сільськогосподарської техніки застаріла. За даними Інституту аграрної економіки України, у 2018 році капітальні вкладення становлять приблизно 250 доларів за гектар сільськогосподарських угідь, або близько 20 відсотків фактичної потреби. Очікуючи зростання обсягів виробництва та затримку попиту, очікується зростання імпорту в Україну сільськогосподарських машин та обладнання. Експлуатаційні потреби в сільськогосподарських машинах та обладнанні оцінюються у 2025 доларах у 2025 році.

Окрім перспектив сільськогосподарської техніки, що використовується для вирощування рослин, для американських компаній перспективними є такі підгалузі агробізнесу [54]:

- Зберігання та обробка зерна.
- Іригаційна інфраструктура.
- Сільськогосподарські хімікати, включаючи підсилювачі росту та мікроелементи.

Основним фактором, що обмежує розвиток сільського господарства, є доступ до кредитів та оборотних коштів. Внутрішні позики є дорогими, а складний діловий клімат в Україні заважає місцевим компаніям залучати дешевші міжнародні кошти. Тому конкуренція серед постачальників сільськогосподарської техніки в Україні полягає не лише у якості, а й у фінансових умовах постачальника. Основною тенденцією в банківській галузі сільського господарства є оперативне фінансування капіталу для придбання засобів захисту рослин, насіння, добрив та палива. Банкіри охоче пропонують кредит сільськогосподарським товаровиробникам зернових, зернових та олійних культур.

Наприкінці грудня 2018 року, після більш ніж п'яти років призупиненої діяльності, американський ExIm Bank знову відкрив свої коротко- та середньострокові програми в Україні як для приватного, так і для державного сектору [58]. Ця акція надсилає потужний сигнал американським компаніям, які прагнуть забезпечити український ринок сільськогосподарським обладнанням та послугами США, оскільки фінансування є ключовим фактором для покупців, які розглядають питання придбання обладнання. Протягом багатьох років Україна була найактивнішим портфелем американського банку ExIm в регіоні, і в 2012 році було надано близько 140 мільйонів доларів довгострокових гарантій.

Таким чином, на основі проведеного дослідження було складено SWOT-аналіз стану сільського господарства (табл. 2.4).

Таблиця 2.4. – SWOT-аналіз стану сільського господарства [30; 58; 73]

Слабкі сторони	Сильні сторони
<ul style="list-style-type: none"> • Цінова нестабільність та невизначеність на сільськогосподарських ринках • Коливання обсягів пропозиції <ul style="list-style-type: none"> • Збитковість сільськогосподарського виробництва • Високі ризики для кредиторів, недостатня кількість залучених інвестицій та фінансових коштів • Низький рівень забезпечення матеріально-технічними ресурсами. • Відсутність розвинутої ринкової інфраструктури; • Низька купівельна спроможність населення; • Високі відсоткові ставки та низка оборотність капіталу 	<ul style="list-style-type: none"> • Наявний значний ресурсний потенціал для швидкого нарощування обсягів виробництва; • Сприятливі для вирощування зернових природно-кліматичні умови; • Значні обсяги внутрішнього попиту; • Низька собівартість вирощування зернових; • Зростання попиту на зернові в світі;
Можливі напрямки розвитку	Перешкоди у їх реалізації
<ul style="list-style-type: none"> • Україна може запропонувати одну з найнижчих цін на світових ринках зернових (стратегія цінового лідерства); • Україна може збільшити обсяги виробництва протягом короткого періоду часу; 	<ul style="list-style-type: none"> • Інші країни можуть захистити свої економіки від імпорту дешевого українського зерна;

Американські компанії сільськогосподарської техніки, які планують вийти на український ринок, також повинні враховувати конкурентну ситуацію. Американські бренди, такі як John Deere, AGCO, Great Plains та Case, широко доступні на

українському ринку, але стикаються з жорсткою конкуренцією з боку європейських виробників (наприклад, німецьких, датських та італійських виробників). Конкуренція особливо жорстка для тракторів та комбайнів [60].

У сегменті зернозбиральних комбайнів німецькі виробники займають майже п'ятдесят відсотків ринку (як нових, так і вживаних), тоді як американські виробники мають менше десяти відсотків. Конкуренція з боку європейських постачальників могла б посилитися, якщо Україна вступить до Європейського Союзу (ЄС).

Угода про глибоку та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (ПВЗВТ), яка є частиною Угоди про асоціацію України з ЄС, включає поступове скасування митних тарифів та квот та широке узгодження законів, норм та правил у різних секторах. Крім того, Угода про вільну торгівлю між Канадою та Україною (CUFTA) передбачає поліпшення доступу до ринку шляхом усунення тарифів для багатьох експортних груп.

Також очікується зростання місцевого виробництва сільськогосподарської техніки та обладнання завдяки програмі уряду України, яка пропонує 25-відсоткову підтримку на придбання українських сільськогосподарських машин та обладнання. Однак, за даними Центру економічного відновлення, у 2019 році частка імпортного обладнання в Україні залишалася високою - 67 відсотків [72].

Отже, можна зробити висновки, агробізнес України залишається найбільш перспективним сектором економіки. Маючи 41,5 мільйона гектарів сільськогосподарських угідь, що займають 70 відсотків території країни та близько 25 відсотків світових запасів чорноземів, сільське господарство є найбільшою галуззю експорту в Україні. У 2019 році сільськогосподарський сектор України створив приблизно 9% ВВП. Рослинництво, на яке припадає 73 відсотки сільськогосподарської продукції, домінує в українському сільському господарстві [72]. Кукурудза, пшениця та ячмінь - основні зернові культури України.

Проведений SWOT-аналіз визначив слабкі сторони стану сільського господарства: цінова нестабільність та невизначеність на сільськогосподарських

ринках, коливання обсягів пропозиції, збитковість сільськогосподарського виробництва, високі ризики для кредиторів, недостатня кількість залучених інвестицій та фінансових коштів тощо. Сильні сторони: наявний значний ресурсний потенціал для швидкого нарощування обсягів виробництва, сприятливі для вирощування зернових природно-кліматичні умови, значні обсяги внутрішнього попиту.

2.2. Організаційно-правові засади діяльності підприємства

Об'єктом у даній кваліфікаційній роботі виступає товариство з обмеженою відповідальністю «Савинці», яке знаходиться за адресою: 37642, Полтавська обл., Миргородський район, село Савинці, вул. Леніна, буд. 68.

Згідно з КВЕД основними видами діяльності ТОВ «Савинці» є такі [94]:

01.11 – Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур

01.41 – Розведення великої рогатої худоби молочних порід;

01.46 – Розведення свиней;

01.61 – Допоміжна діяльність у рослинництві;

01.62 – Допоміжна діяльність у тваринництві;

46.21 – Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин.

Можна зазначити, що діяльність ТОВ «Савинці» переважно зосереджена в області рослинництва, яка, в свою чергу, є основним джерелом отримання доходів та прибутків. При здійсненні своєї діяльності ТОВ «Савинці» керується чинним законодавством України, а саме: Конституцією України, Господарським та Податковим кодексами України, Законом України «Про господарські товариства» та іншими чинними актами законодавства у сфері підприємництва та функціонування

сільського господарства. Внутрішніми документами, якими керується підприємство під час своєї господарської діяльності є Статут, Положенням про внутрішній розпорядок роботи, Положенням про структурні підрозділи тощо. ТОВ «Савинці» за період своєї діяльності не здійснювало правопорушень щодо законності свого функціонування, зокрема бухгалтерський відділ підприємства в строк надає достовірну податкову та статистичну звітність.

Головна мета створення досліджуваного підприємства – проведення науково-дослідницької, комерційної та виробничої діяльності щодо розвитку сільськогосподарського виробництва, ефективного використання сільгоспугідь, а також здійснення прибуткової діяльності для задоволення потреб трудового колективу товариства та жителів села, розробка та реалізація науково-інноваційного прогресу під час виробничого процесу, раціонального використання сировинних, матеріальних та трудових ресурсів. У таблиці 2.5 представлена загальна характеристика ТОВ «Савинці».

Таблиця 2.5 – Загальна характеристика ТОВ «Савинці»

№	Найменування статті	Характеристика
1	Повна назва підприємства	Товариство з обмеженою відповідальністю «Савинці»
2	Скорочена назва підприємства	ТОВ «Савинці»
3	ЄДРПОУ	32468789
4	Юридична адреса	37642, Полтавська обл., Миргородський р-н, с. Савинці, вул. Леніна, 68
5	Рік заснування	2003
6	Керівник	Ситник Тетяна Михайлівна
7	Середня кількість працівників	254
8	Вид економічної діяльності	Вирощування зернових та технічних культур

Основною місією ТОВ «Савинці» є виробництво якісної та доступної сільськогосподарської продукції для потреб різних прошарків населення з метою забезпечення розвитку підприємства та підвищення його потенціалу.

Для досягнення своєї мети ТОВ «Савинці» здійснює наступні види діяльності:

– здійснення власними потужностями сільськогосподарського товарного виробництва на основі використання орендованих земель зокрема;

- виробництво (вирощування), переробка та збут (реалізація, поставка, продаж) сільськогосподарської продукції;
- проведення культивації, застосування рослин, які містять наркотичні засоби для промислових цілей;
- виробництво, оптова, роздрібна торгівля пестицидами і агрохімікатами;
- реалізація сільськогосподарської техніки, транспортних засобів, а також запчастин та комплектуючих до них;
- виробництво, реалізація та використання насіння і садивного матеріалу;
- оптова торгівля насінням.

Слід зазначити, ТОВ «Савинці» має широке коло споживачів. Головними споживачами (покупцями) продукції ТОВ «Савинці» є малі та великі сільськогосподарські господарства Полтавської області, підприємства елеваторної і борошно-круп'яної промисловості, комбикормові заводи, м'ясокомбінати, а також державні установи. ТОВ «Савинці» частину своєї продукції реалізує населенню Миргородського району для особистого споживання.

Під час вибору постачальників ТОВ «Савинці» глибоко і всебічно вивчає їхню діяльність та їхній потенціал з метою побудови ефективної та безперебійної мережі постачання необхідними виробничими матеріалами. Серед основних постачальників насіння варто виділити ТОВ «Камруд-агро», яке знаходиться в Полтаві. З даним підприємством ТОВ «Савинці» має постійні налагоджені зв'язки. В даного підприємства здійснюються закупівлі, переважно, соняшникового, кукурудзяного насіння та насіння сої. Також варто взяти до уваги підприємство ТОВ «Агро Реал Трейд», яке також зосереджене в Полтаві, в даного підприємства на постійній основі закупляються різноманітні комплектуючі та запчастини до транспортних сільськогосподарських засобів.

Основними конкурентами ТОВ «Савинці» в Миргородському районі є такі підприємства як ТОВ «Промінь-Приват», ТОВ «Полив'яне Агро», ПП Агрофірма

«Зоря 2005», ТОВ «Миргородські курчата», ТОВ «Славутич», ТОВ «Миргород-Агро», ТОВ «Земляк-Агро» та інші.

Ключова сфера діяльності ТОВ «Савинці» - сільське господарство. В свою чергу, можна звернути увагу на те, що ТОВ «Савинці» в основному здійснює діяльність у такій сфері сільського господарства як рослинництво, яке представлено вирощуванням кукурудзи, пшениці, соняшнику, ріпаку та сої. З іншого боку сфера діяльності товариства щодо тваринництва менш розвинена та представлена лише бджолами та медом. Виходячи з цього, можна стверджувати, що ТОВ «Савинці» в основному вирощує та реалізує продукцію рослинництва. Відповідно, необхідно провести аналіз обсягів виробництва продукції ТОВ «Савинці», основні показники якого представлені у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Обсяги виробництва продукції ТОВ «Савинці» у 2017-2019 рр.

№	Найменування товару (продукції)	Обсяг за звітними роками, ц			Відхилення (+;-) ц, 2019 р. до	
		2017	2018	2019	2017 р.	2018 р.
1	Продукція рослинництва:	343392	382109	310792	61,38	81,33
-	Пшениця озима	32148	41568	39457	122,74	94,92
-	Кукурудза	44957	46875	41259	91,77	88,02
-	Соняшник	236145	259654	201425	85,30	77,57
-	Соя	11052	15325	16245	146,99	106,00
-	Ріпак озимий	10965	8562	5147	46,94	60,11
-	Ріпак ярий	8125	10125	7259	89,34	71,69
2	Продукція тваринництва:	19192	19499	15241	79,41	78,16
-	Бджільництво	14563	16245	8654	59,42	53,27
-	Свині	4629	3254	6587	142,30	202,43
	Всього	362584	401608	326033	89,92	81,18

Під час аналізу обсягів виробництва продукції ТОВ «Савинці» у 2017-2019 рр. (табл. 2.6), було виявлено, що найбільшу питому вагу вирощування сільськогосподарської продукції займає рослинництво, зокрема вирощування соняшнику, кукурудзи та пшениці озимої. Якщо розглядати продукцію тваринництва, то найбільше досліджуване підприємство займається бджільництвом. Проте у 2019 році спостерігається певний спад в даному секторі – на 59,42 % відносно 2017 року та

на 53,27 % - 2018 року. Натомість вирощування свиней в аналізованому періоду має позитивну тенденцію та у 2019 році зросло на 142,30 % порівняно із 2017 роком, а також на 202,43 % - із 2018 роком.

В цілому виробництво продукції рослинництва ТОВ «Савинці» у 2019 році становила 310792 ц та скоротилася на 61,38 % відносно до 2017 року, на 81,33 % - до 2018 року. Динаміка виробленої продукції ТОВ «Савинці» у 2017-2019 рр. відображено на рисунку 2.7.

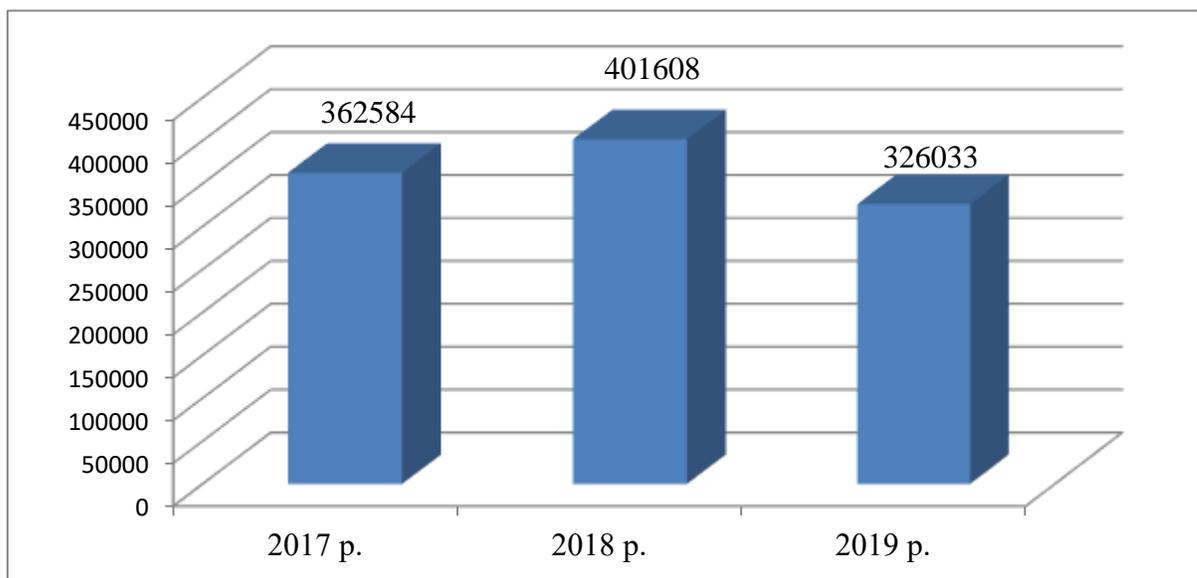

Рисунок 2.7 – Динаміка виробленої продукції ТОВ «Савинці» у 2017-2019 рр., ц.

Прибуток ТОВ «Савинці» утворюється з надходжень від господарської діяльності після покриття матеріальних та інших витрат і страхових зобов'язань. Прибуток підприємства є джерело сплати податків та інших платежів до державного та місцевого бюджету згідно із встановленим законодавством України. Крім того з прибутку виплачуються відсотки за отриманими кредитами в банках, штрафні санкції. ТОВ «Савинці» утворює резервний фонд в розмірі 25 % статутного фонду. Головним ресурсом ТОВ «Савинці» є його персонал, від роботи якого прямо залежать фінансові та виробничі результати, а також досягнення поставлених цілей. Відповідно до цього варто привести структуру персоналу підприємства у табл. 2.7.

Таблиця 2.7 – Структура персоналу ТОВ «Савинці»

Категорія зайнятих	Кількість, осіб	Питома вага, %
Управлінський персонал, в т.ч.:	77	29,73
керівники	24	9,27
спеціалісти	53	20,46
Виробничий персонал	182	70,27
Разом	259	100

Як бачимо з таблиці 2.7 на ТОВ «Савинці» за 2019 рік кількість працівників становила 259 осіб. Найбільшу частку займає виробничий персонал, а саме 70,27 %, оскільки саме виробничий персонал забезпечує безперервність виробничого процесу підприємства та забезпечує левову частку обслуговування діяльності підприємства в цілому. Управлінський персонал ТОВ «Савинці» відповідно становить 29,73 % або 77 осіб. З них 24 осіб – керівників (директор, головний бухгалтер, заступник директора з виробництва, головний економіст, головний інженер, завідувач господарства та начальник служби охорони, а також менеджери), 53 осіб – спеціалісти (входять працівники планово-економічного відділу, бухгалтерії, юрист тощо).

Вся сукупність зазначених працівників та злагоджена їх робота забезпечують успіх підприємства на ринку. Для кожного структурного підрозділу товариства розроблено та введено положення про структурний підрозділ, а кожен із співробітників має посадові інструкції, відповідно до яких здійснює свою діяльність.

Управління товариством здійснюється на основі організаційної структури, яка демонструє управлінські ланки на товаристві, розподіл функціональних та лінійних зв'язків, підпорядкування підрозділів своїм керівникам тощо. Організаційна структура управління ТОВ «Савинці» наведена на рисунку 2.8.

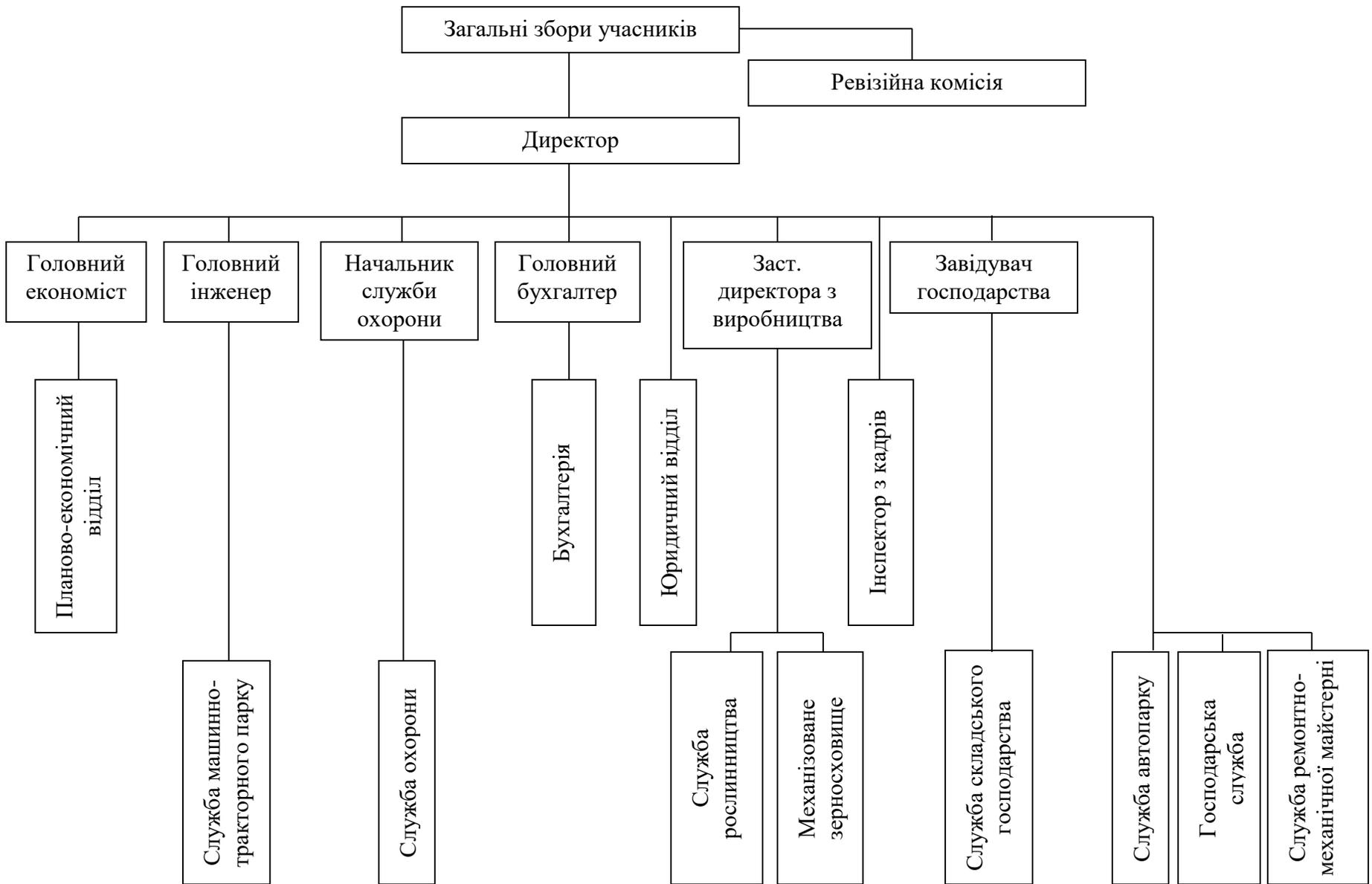

Рисунок 2.8 – Організаційна структура управління ТОВ «Савинці»

Варто зазначити, що загальні збори учасників здійснюють:

- визначення основних напрямків діяльності товариства, затвердження його планів та звітів про їх виконання;
- зміна розміру статутного (складеного) капіталу товариства;
- створення та відкликання виконавчого органу товариства;
- визначення форм контролю за діяльністю виконавчого органу товариства;
- затвердження річних звітів та бухгалтерських балансів товариства, затвердження звітів і висновків ревізійної комісії, розподіл прибутку та збитків товариства, визначення строку та порядку виплати частки прибутку;
- виключення учасника із товариства;
- прийняття рішення про ліквідацію товариства, утворення ліквідаційної комісії, затвердження ліквідаційного балансу;
- вирішення питання про придбання товариством частки учасника.

Роль виконавчого органу товариства виконує директор шляхом керівництва поточною господарсько-фінансовою діяльністю підприємства. Крім того, директор підзвітний зборам учасників і організовує виконання їх рішень, видає розпорядження і накази, які є обов'язковими для виконання всіма працівниками товариства.

Ревізійна комісія здійснює контроль за діяльністю дирекції товариства, перевіряє діяльність голови товариства за дорученням зборів учасників та за власною ініціативою або на вимогу учасників. Ревізійна комісія ТОВ «Савинці» контролює фінансово-господарську діяльність товариства, складає висновки по річних звітах та балансах.

Відповідно до статуту підприємства, на директора ТОВ «Савинці» покладається виконання певних завдань та обов'язків, а саме:

- організовує виробничо-господарську, соціально-побутову та іншу діяльність підприємства відповідно до мети та основних напрямів його діяльності;
- без доручення діє від імені підприємства, представляє його інтереси в органах державної влади та органах місцевого самоврядування;
- забезпечує ефективне використання та збереження майна підприємства;

– укладає договори, видає довіреності, відкриває в установах банків розрахункові та інші рахунки;

– затверджує документи, що регламентують внутрішній розпорядок, виробничу та фінансово-господарську діяльність підприємства тощо.

Таким чином, в ході проведеного дослідження було встановлено, що організаційна структура управління ТОВ «Савинці» ефективна з точки зору контролю за розподілом і використанням ресурсів, забезпечує високу ступінь їхньої концентрації на окремих напрямках діяльності. З іншого боку було виявлено певні недоліки представленої організаційної неефективна система комунікацій(особливо від підпорядкованих відділів до керівного персоналу).

Досліджуване підприємство має лінійно-функціональну організаційну структуру управління, яка є оптимальною за сучасних умов господарювання та не вимагає суттєвих змін або ж удосконалень. В цілому, дана організаційна структура управління забезпечує швидку реакцію на прийняті рішення, та швидкий обмін інформацією між пов'язаними структурними підрозділами підприємствами.

Так як найбільшу питому вагу серед працівників підприємства займає саме виробничий персонал, вважаємо за доцільне більш детальніше розглянути виробничу структуру ТОВ «Савинці» (рис. 2.9)

Рисунок 2.9 – Виробнича структура ТОВ «Савинці»

Вважаємо, що для поліпшення та модернізації своєї діяльності досліджуване підприємство може здійснити оптимізацію виробничої структури. Оскільки правильно визначені задачі між складовими моделі дозволить раціонально використовувати наявний трудовий потенціал підприємства. Для ефективного планування діяльності сільськогосподарського підприємства необхідно вначити реальні цілі розвитку виробництва, якими повинен керуватися виробничий підрозділ. Дотримання саме такого напрямку діяльності надасть змогу підприємству збільшити рівень ефективності виробництва, і за рахунок грошової виручки від реалізації виготовленої продукції, ТОВ «Савинці» повністю відшкодує витрати на виробництво.

Таким чином, можна зробити висновки, що ТОВ «Савинці» є одним з успішних вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Дане підприємство знаходиться у селі Савинці Миргородського району, працює з 2003 р. Основною метою товариства є отримання прибутку та впровадження ряду технологічно-інноваційних процесів в свою виробничу діяльність шляхом ефективного використання матеріальних, ресурсних та трудових ресурсів. Організаційна структура управління товариства є лінійно-функціональною, вищим виконавчим органом управління – директор. Контроль за його діяльністю здійснює ревізійна комісія. Середня кількість працівників становить 254 особи.

2.3 Аналіз основних економічних та фінансових показників діяльності підприємства

Звітність, складена з бухгалтерських записів організації, називається фінансовою звітністю. Тобто, звіти, які готуються наприкінці певного звітного періоду для вимірювання загального результату господарської діяльності та відображення фінансового стану підприємства, зазвичай називаються фінансовими звітами.

ТОВ «Савинці» відноситься до великих підприємств і тому подає повний пакет фінансової звітності, а саме [2]:

- ф. № 1 — Баланс (Звіт про фінансовий стан);
- ф. № 2 — Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід);
- ф. № 3 — Звіт про рух грошових коштів;
- ф. № 4 — Звіт про власний капітал;
- ф. № 5 — Примітки до фінансової звітності.
- ф. № 6 — Додаток до Приміток до річної фінансової звітності «Інформація за сегментами»

Зокрема, звіт про рух грошових коштів надає джерела надходжень грошових коштів та платежів за різними ставками за певний період. Фінансова звітність представляє коротку картину фінансової діяльності компанії. За допомогою фінансової звітності необхідна інформація передається різним зацікавленим сторонам та відіграє певну роль у наданні інформації [15].

Фінансові звіти розглядаються як дзеркало ділової діяльності підприємства, оскільки вони відображають працездатність або слабкість ділового суб'єкта господарювання. Фінансові звіти використовуються різними сторонами. Наприклад, керівництво, інвестори, банки, кредитори, чиновники, уряд, бізнес-організації, споживачі та загальна маса отримують вигоду від фінансової звітності.

У табл. 2.8 проаналізовано основні фінансово-економічні показники діяльності ТОВ «Савинці» за 2017-2019рр.

Таблиця 2.8 – Фінансово-економічні показники діяльності ТОВ «Савинці» за 2017-2019рр.

Показники	Од. виміру	Роки			Відхилення 2019 р. до			
		2017	2018	2019	2017 р.		2018 р.	
					Абсолютне	Темп приросту, %	Абсолютне	Темп приросту, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Капітал та ресурси підприємства								
1.1. Середня вартість сукупного капіталу	тис. грн.	205291	231119	270691	65400	131,86	39572	117,12
1.2. Середня вартість власного капіталу	тис. грн.	169360	181320,5	187178,5	17818,50	110,52	5858	103,23
1.3 Основні засоби								
1.3.1. За первинною вартістю на кінець року	тис. грн.	66883	81776	92357	25474	138,09	10581	112,94
1.3.2. Знос на кінець року	тис. грн.	37243	45640	56492	19249	151,68	10852	123,78
1.3.3. Середньорічна вартість основних засобів	тис. грн.	62687	74329,5	87066,5	24379,5	138,89	12737	117,14
1.4. Нематеріальні активи								
1.4.1. За первинною вартістю на кінець року	тис. грн.	0	0	0	0	0	0	0
1.4.2. Знос (накопичена амортизація) на кінець року	тис. грн.	0	0	0	0	0	0	0
1.4.3. Середня вартість нематеріальних активів	тис. грн.	0	0	0	0	0	0	0
1.5. Оборотні активи								
1.5.1. Усього на кінець року	тис. грн.	170606	219035	242191	71585	141,96	23156	110,57
1.5.2. Дебіторська заборгованість на кінець року	тис. грн.	55938	61894	92074	36136	164,6	30180	148,76
1.5.3. Запаси на кінець року	тис. грн.	77601	148632	134663	57062	173,53	-13969	90,60

Продовження таблиці 2.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.5.4. Грошові кошти та їх еквіваленти на кінець року	тис. грн.	29194	1874	7895	-21299	27,04	6021	421,29
1.5.5. Середні залишки оборотних засобів	тис. грн.	174640,5	194820,5	230613	55972,5	132,05	35792,5	118,37
1.6. Середньооблікова чисельність								
1.6.1. середньооблікова чисельність працівників	осіб	249	255	259	10	104,02	4	101,57
1.6.2. середньооблікова чисельність робітників	осіб	175	179	182	7	104	3	101,68
2. Економічні та фінансові результати								
2.1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	тис. грн.	109514	144065	192235	82721	175,53	48170	133,44
2.2. Обсяг реалізованої продукції	тис. грн.	109514	144065	192235	82721	175,53	48170	133,44
2.3. Обсяг виробництва продукції	тис. грн.	112574	118654	123451	10877	109,66	4797	104,04
2.4. Собівартість реалізованої продукції	тис. грн.	88331	88084	176384	88053	199,69	88300	200,25
2.5. Валовий прибуток (збиток)	тис. грн.	21183	55981	15851	-5332	74,83	-40130	28,31
2.6. Прибуток (збиток) від операційної діяльності	тис. грн.	10135	13694	71	-10064	0,70	-13623	0,52
2.7. Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	тис. грн.	10582	13338	-1636	-12218	-15,46	-14974	-12,27
2.8. Чистий прибуток (збиток)	тис. грн.	10582	13338	-1636	-12218	-15,46	14974	-12,27
2.9. Фонд оплати праці усіх працівників	тис. грн.	14945	15346	16785	1840	112,31	1439	109,38
2.10. Фонд робочого часу	люд-години	1986	1993	1993	7	100,35	0,00	100,00
3. Показники ефективності використання ресурсів								
3.1. Продуктивність праці одного працівника	тис. грн. / особа	452,10	465,31	476,64	24,54	105,43	11,33	102,44
3.2. Продуктивність праці одного робітника	тис. грн. / особа	643,28	662,87	678,30	35,02	105,44	15,43	102,33

Продовження таблиці 2.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9
3.3. Рівень оплати праці за 1людино-годину	тис. грн. /люд-год	7,525	7,700	8,422	0,90	111,92	0,72	109,38
3.4. Середньомісячна заробітна плата одного працівника	тис. грн..	5,002	5,015	5,401	0,40	107,98	0,39	107,69
3.5. Коефіцієнт зносу основних засобів на кінець року		0,56	0,56	0,61	0,05	109,85	0,05	109,60
3.6. Фондовіддача	грн./ грн.	1,80	1,60	1,42	-0,38	78,96	-0,18	88,82
3.7. Фондоозброєність праці працівників	тис. грн./ чол.	251,76	291,49	336,16	84,41	133,53	44,68	115,33
3.8. Коефіцієнт обіговості оборотних засобів	обороти	0,63	0,74	0,83	0,21	132,93	0,09	112,73
3.9. Середній період обороту оборотних засобів	дні	574	487	432	-142,22	75,23	-54,96	88,71
3.10. Коефіцієнт обіговості активів	грн./ грн.	0,53	0,62	0,71	0,18	133,12	0,09	113,93
3.11. Коефіцієнт обіговості дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги	обороти	2,69	3,25	3,34	0,65	124,21	0,09	102,88
3.12. Середній період обороту дебіторської заборгованості	дні	134	111	108	-26,07	80,51	-3,10	97,20
3.13. Коефіцієнт обіговості запасів	обороти	1,67	1,46	1,49	-0,18	89,51	0,03	102,16
3.14. Середній період зберігання запасів	дні	216	246	241	25,30	111,73	-5,20	97,89
3.15. Тривалість операційного циклу	дні	350	357	349	-0,77	99,78	-8,30	97,67
4. Показники рентабельності підприємства								
4.1. Рентабельність продажу	%	9,66	9,26	0,00	-9,66	0,00	-9,26	0,00
4.2. Рентабельність активів	%	5,15	5,77	0,00	-5,15	0,00	-5,77	0,00
4.3. Рентабельність власного капіталу	%	6,25	7,36	0,00	-6,25	0,00	-7,36	0,00

Таким чином, на основі представлених даних у табл. 2.8 щодо фінансово-економічних показників діяльності ТОВ «Савинці» за 2017-2019рр., можемо провести аналіз динаміки ключових показників досліджуваного підприємства.

На рис. 2.10 представлений аналіз капіталу та ресурсів ТОВ «Савинці» за 2017-2019рр., де спостерігається ріст середньої вартості сукупного капіталу у 2019 році на 131,86 % по відношенню до 2017 року та на 117,12 % по відношенню до 2018 року відповідно. При цьому, аналогічний стан росту відстежується із показниками середньої вартості власного капіталу, зокрема: у 2019 році темп приросту становив – 110,52 % в порівнянні із 2017 роком та 103,23 % - із 2018 роком. Це свідчить про зростання можливого грошового доходу, який планують отримати власники підприємства, а отже про позитивну динаміку розвитку об'єкту дослідження.

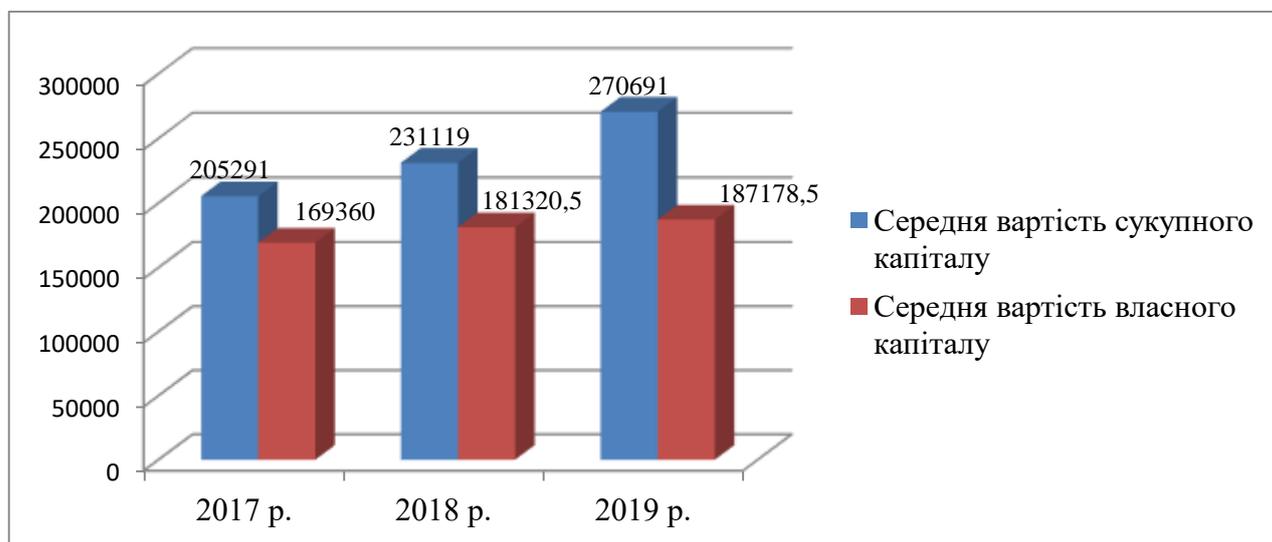

Рисунок 2.10 – Аналіз капіталу та ресурсів ТОВ «Савинці» за 2017-2019рр., тис. грн..

Рис. 2.11 графічно відображає динаміку середньорічної, первинної вартості та зносу основних засобів ТОВ «Савинці» за 2017-2019рр. Отже, первісна вартість ТОВ «Савинці» має тенденцію зростання, зокрема у 2019 році підвищилася на 25474 тис. грн.. в порівнянні із 2017 роком, та на 10581 грн. – із 2018 роком. В цілому середньорічна вартість основних засобів зростає у 2019 році на 138,89 % по відношенню до 2017 р. та на 117,14 % - до 2018 р.

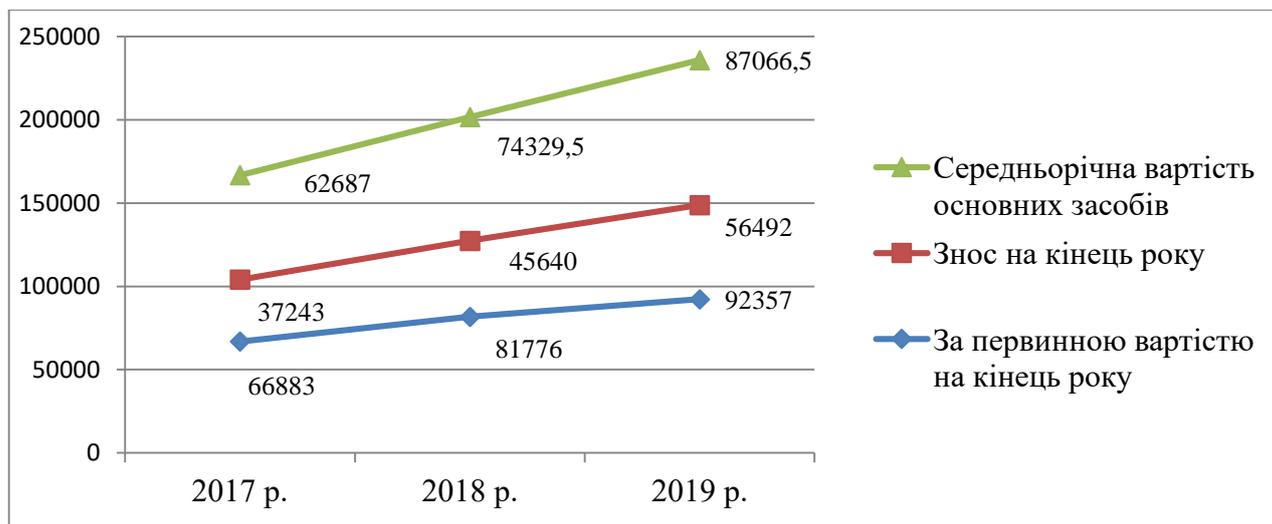

Рисунок 2.11 – Динаміка середньорічної, первинної вартості та зносу основних засобів ТОВ «Савинці» за 2017-2019рр., тис. грн..

Аналіз показників оборотних активів ТОВ «Савинці» за 2017-2019рр. (рис. 2.12) дає підстави стверджувати, що запаси досліджуваного підприємства у 2019 році скоротилися на 13969 тис. грн. (або 90,60 %) по відношенню до 2018 року, а також зросли, якщо порівнювати із показниками 2017 року (відповідно збільшення відбулося на 57062 тис. грн.. або 173,53 %). Крім того обсяги дебіторської заборгованості мають значні коливання протягом аналізованого періоду. Так, у 2018 році спостерігається зростання її частки у загальній сумі оборотних коштів – 67,86 %, проте у 2019 році частка дебіторської заборгованості скоротилася до 55,6 %.

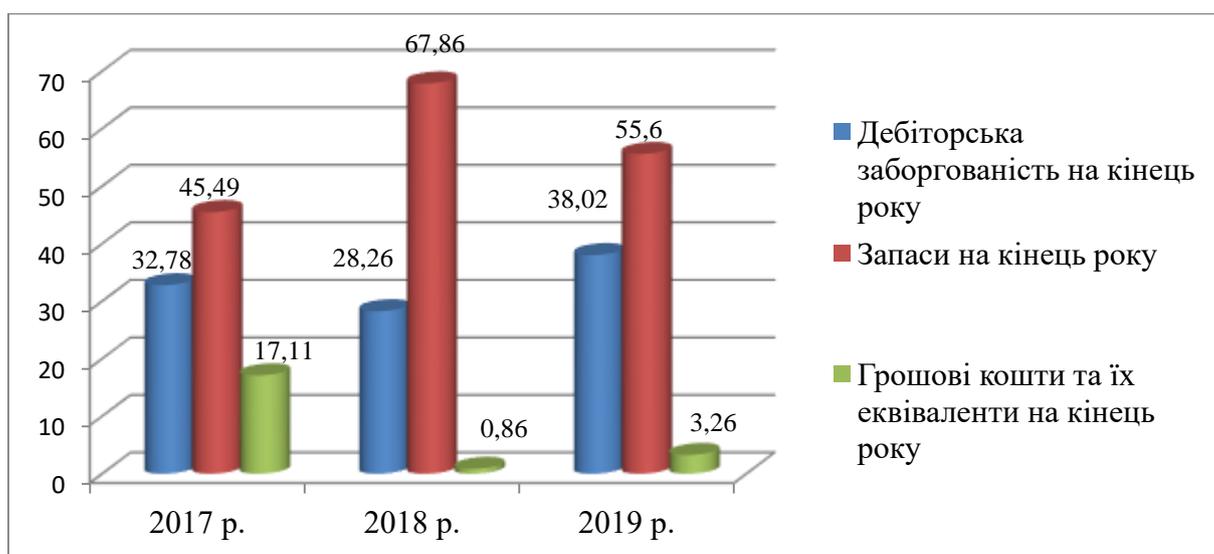

Рисунок 2.12 – Аналіз показників оборотних активів ТОВ «Савинці» за 2017-2019рр., %

Дана тенденція є досить позитивною для підприємства, проте в загальному дослідження показало, що дебіторська заборгованість на ТОВ «Савинці» зростає у вартісному вираженні протягом всього досліджуваного періоду, що є негативним фактором та вказує на неефективну кредитну політику підприємства щодо своїх клієнтів та підвищений ризик неплатоспроможності у 2019 році.

На основі фінансової звітності підприємства було пораховано коефіцієнти обіговості активів та оборотних засобів, отримані результати обчислень представлені графічно на рис. 2.13.

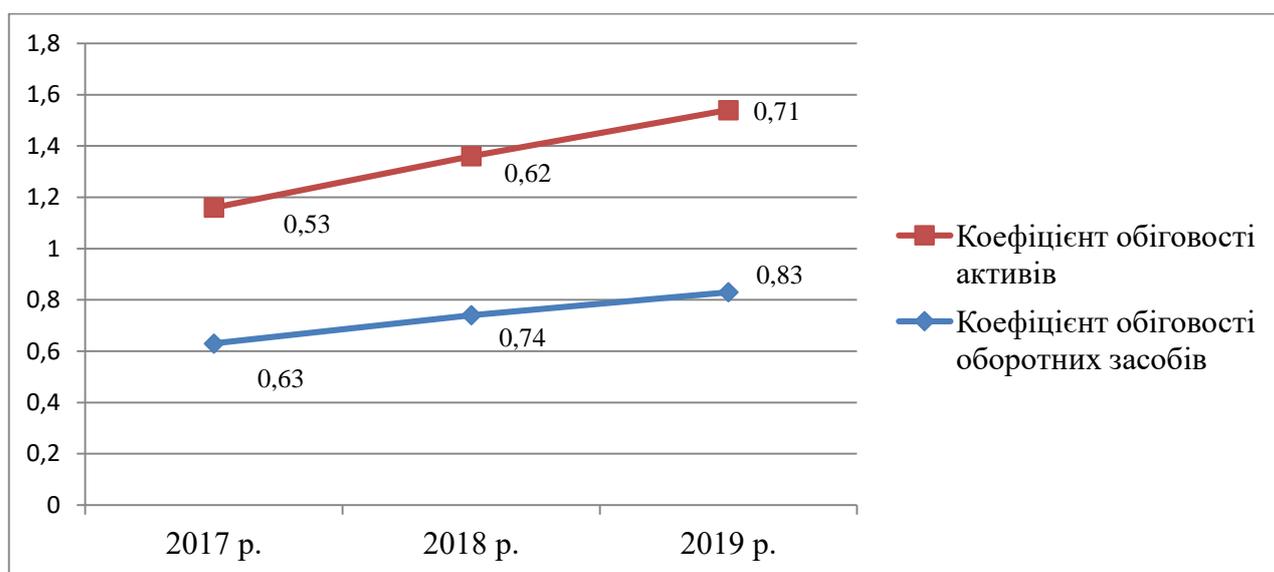

Рисунок 2.13 – Динаміка коефіцієнтів аналізу оборотних активів ТОВ «Савинці» за 2017-2019рр., %

Як бачимо, дані показники мають тенденцію зростання протягом трьох аналізованих років, що є позитивним явищем. Зокрема, коефіцієнт обіговості активів у 2019 році зріс на 133,12 % по відношенню до 2017 року, та на 113,93 % - до 2018 року. Коефіцієнт обіговості оборотних коштів також свідчить про успішну політику підприємства з управління запасами, дебіторською заборгованістю, грошовими коштами та іншими оборотними активами.

Наступним етапом аналізу діяльності ТОВ «Савинці» є дослідження ефективності управління трудовими ресурсами підприємства.

Динаміка середньооблікової чисельності працівників та робітників ТОВ «Савинці» за 2017-2019рр. представлена на рис. 2.14.

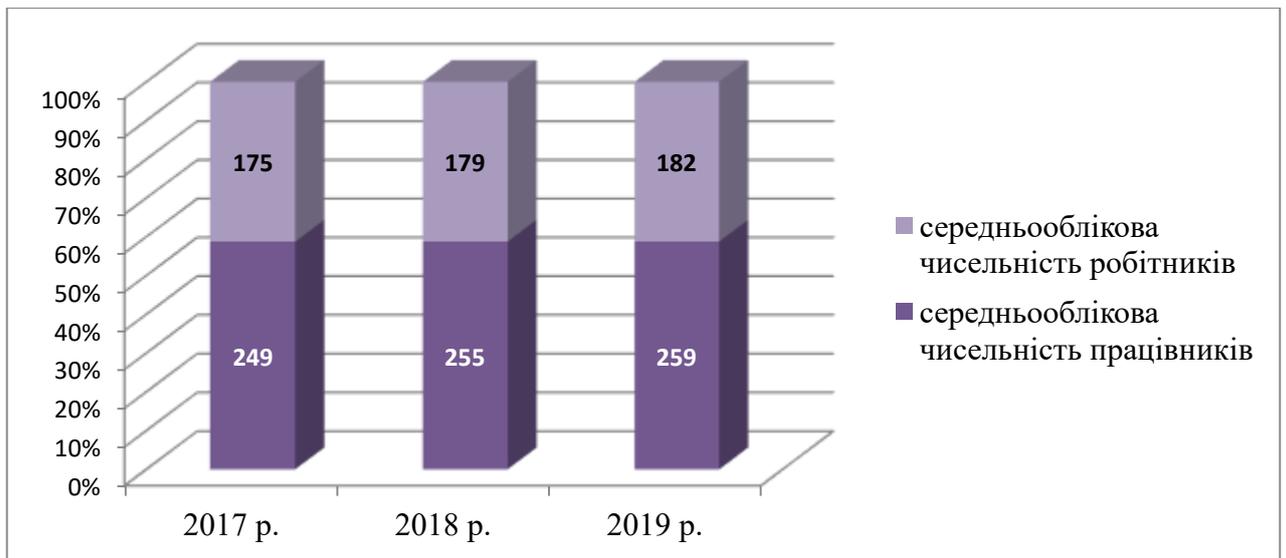

Рисунок 2.14 – Динаміка середньооблікової чисельності працівників та робітників ТОВ «Савинці» за 2017-2019рр., чол..

В цілому спостерігається ріст середньооблікової чисельності як працівників в цілому, так і робітників зокрема. Так, у 2019 році середньооблікова чисельність працівників зростає на 104,02 % по відношенню до 2017 року та на 101,68 % - до 2018 року. Це свідчить про стабільну та ефективну політику управління трудовими ресурсами на підприємстві та низький рівень плинності кадрів.

Проаналізуємо показники ефективності використання трудових ресурсів ТОВ «Савинці» за 2017-2019рр. (рис. 2.15).

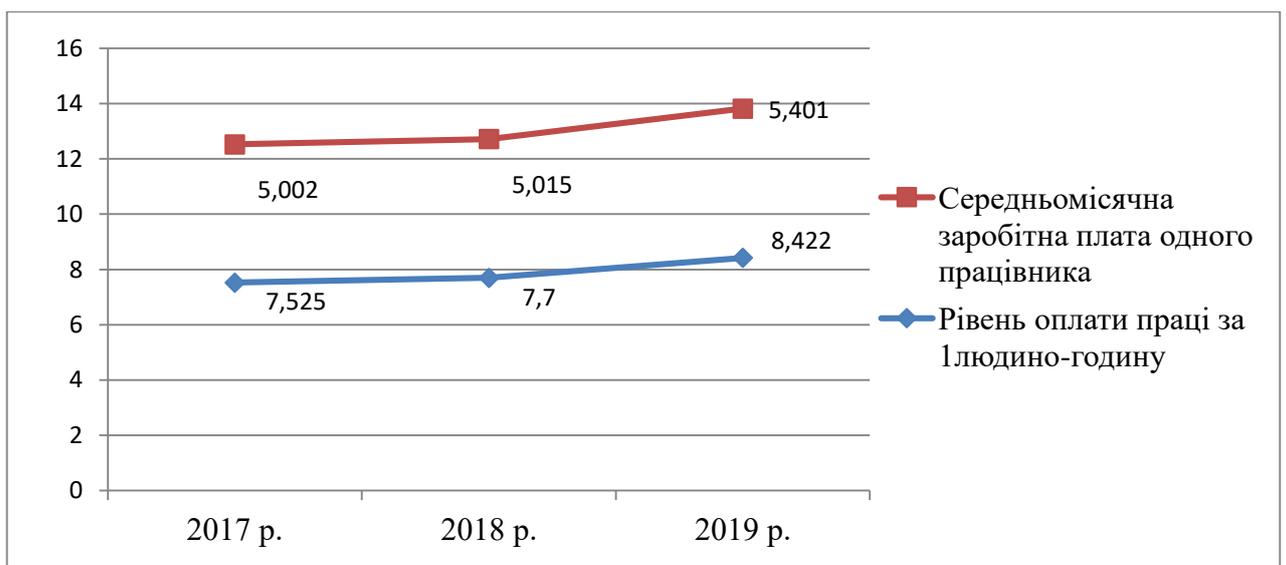

Рисунок 2.15 – Аналіз показників ефективності використання трудових ресурсів ТОВ «Савинці» за 2017-2019рр., чол., тис. грн..

Аналіз рівня середньомісячної заробітної плати одного працівника на ТОВ «Савинці» свідчить про те, що досліджуване підприємство дотримується норм трудового законодавства України та нараховує заробітну плату своїм працівникам у межах мінімальної заробітної плати.

В цілому, матеріальне забезпечення працівників зростає щороку. У 2019 році середньомісячна заробітна плата зросла на 107,98 % порівняно із 2017 роком та на 107,69 % - із 2018 роком. Дана тенденція характерна і для показника рівень оплати праці за 1 людину-годину (збільшення на 111,92 % у 2019 році в порів'янні із 2017 роком та на 109,38 – із 2018 роком).

Крім того, варто звернути увагу на зміну показників собівартості реалізованої продукції та чистого доходу від її реалізації на ТОВ «Савинці» (рис. 2.16).

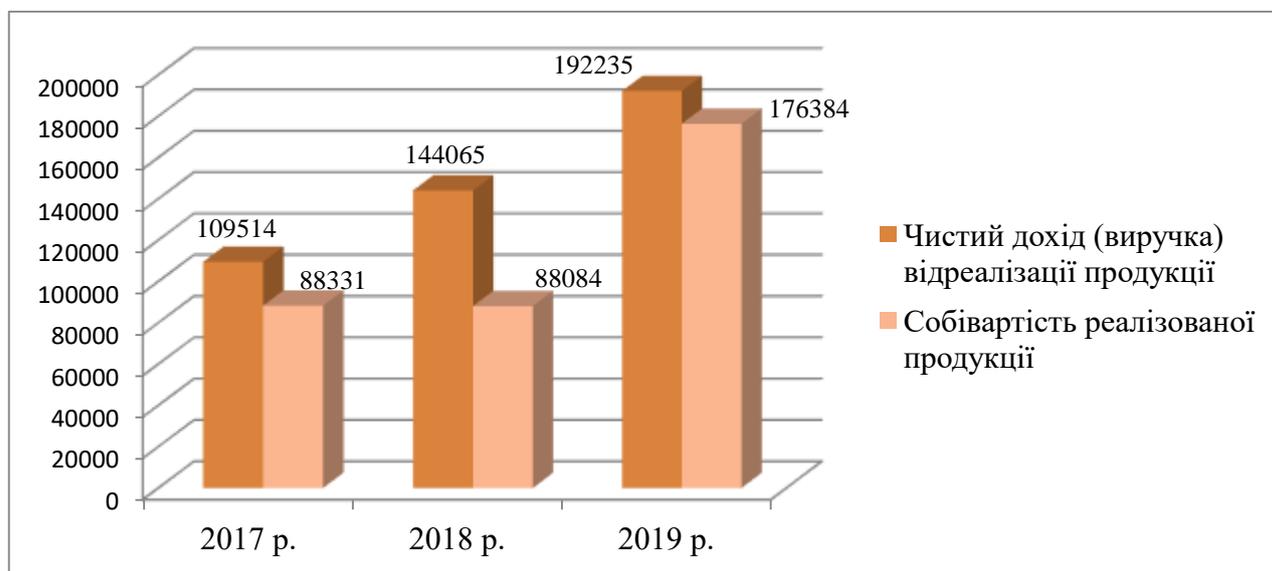

Рисунок 2.16 – Динаміка собівартості реалізованої продукції та чистий дохід від її реалізації ТОВ «Савинці» за 2017-2019рр., чол., тис. грн..

У 2019 році ТОВ «Савинці» чистий дохід (виручка) від реалізації продукції не значно перевищує саму собівартість реалізованої продукції. Дана ситуація є дещо негативною, так як підприємство отримало мінімальний прибуток від такої реалізації, що вкрай негативно позначилося на фінансовий результат за 2019 рік – отриманий збиток у розмірі 1636 тис. грн.. (рис. 2.17). 2017-2018 рр. ТОВ «Савинці» були прибутковими – у 2017 році чистий прибуток становив 10582 тис. грн., а у 2018 році – 13338 тис. грн..

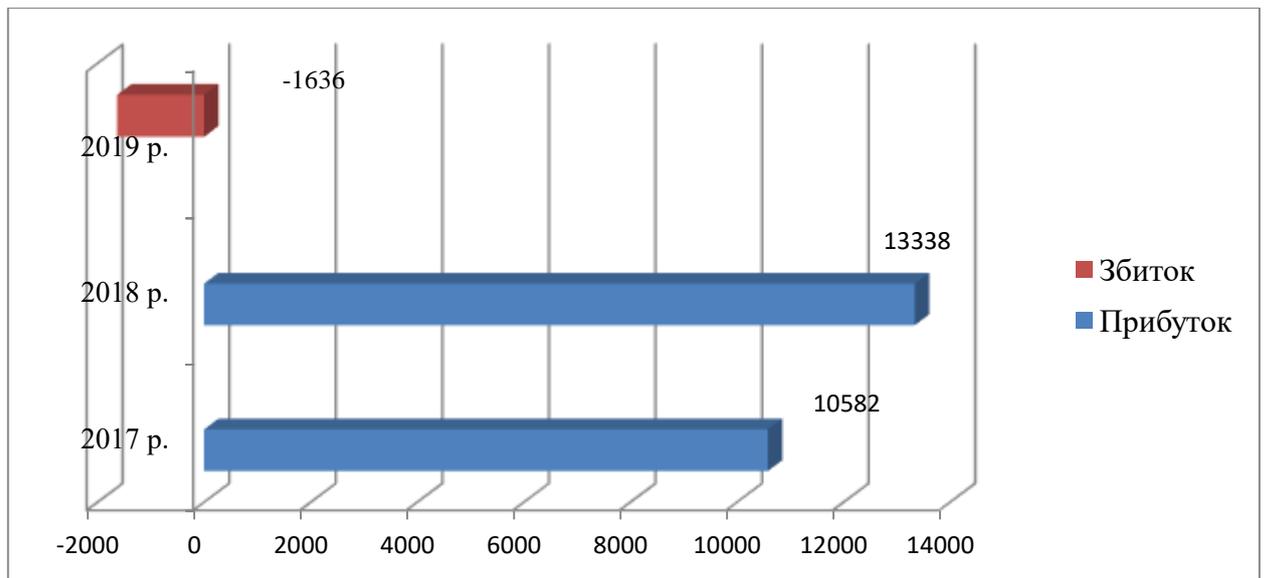

Рисунок 2.17 – Фінансовий результат від господарської діяльності ТОВ «Савинці» за 2017-2019рр., чол., тис. грн..

На основі показників прибутку досліджуваного підприємства було прораховано показники рентабельності за період 2017-2018 рр., 2019 рік до уваги не був обраний, так як був збитковим. Показники рентабельності продажу, активів та власного капіталу знаходяться в межах нормативних значень та свідчать про ефективне використання як власного капіталу, так і позикових коштів.

Таким чином, на основі проведеного дослідження фінансово-економічних показників можна зробити висновки, що підприємство ТОВ «Савинці» в цілому проводить ефективну політику з управління оборотними коштами, трудовими ресурсами та здійснює налагоджений маркетинговий менеджмент. Проте 2019 рік для досліджуваного підприємства став збитковим. На нашу думку, дана ситуація пов'язана із загальним не врожаєм зернових, олійних та технічних культур через несприятливі кліматичні погодні умови. При цьому позитивним є те, що підприємство зберегло та достатньому рівні трудовий потенціал, а також продовжує свою діяльність.

2.4. Стан охорони праці на підприємстві

Основне завдання заходів і засобів захисту праці в сільському господарстві полягає у створенні здорових та безпечних умов праці для персоналу, запобігання професійним захворюванням, нещасним випадкам, пов'язаним з виробничими процесами у сільському господарстві, тобто для захисту персоналу від впливу шкідливих та негативних виробничих факторів.

У сільській місцевості використовується нестандартизований робочий день, коли працюють люди з ранку до вечора, а правилами охорони праці нехтують. Виснаження робочої сили та обладнання, яке не відповідає умовам праці – такі основні причини травматизму в сільському господарстві.

В Україні охорона праці регулюється Законом України «Про охорону праці», Кодексом законів про працю і розробленими на їх основі положеннями, постановами, нормами, стандартами, інструкціями.

ТОВ «Савинці» при управлінні системою охорони праці регулюється такими нормативно-правовими документами:

1. Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992 р., із змінами та доповненнями від 27.02.2021 р.;
2. Кодекс законів про працю України;
3. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» з останніми поправками від 01.01.2021 р., підстава - 2148-VIII;
4. «Основи українського законодавства про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р., останнє змінено та доповнено від 23.04.2021, підстава - 1357-IX;
5. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 р. Із останніми змінами від 17.03.2021, підстава - 1259-IX;
6. Закон України «Про забезпечення санітарно-епідеміологічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р. Із змінами від 14.01.2021, підстава - 1113-IX;
7. Нормативно-правові акти з охорони праці, накази, вказівки, розпорядження, інструкції, інші документи, розроблені адміністрацією підприємства

та є обов'язковими для виконання персоналом щодо охорони праці та пожежної безпеки.

У сучасному сільськогосподарському виробництві число технологічних процесів, різних речовин, генетично модифікованих організмів, які загрожують життю та здоров'ю працівників сільського господарства, постійно зростає, і саме врахування цих нових небезпечних та шкідливих факторів дозволяє розробити ефективні заходи та засоби охорони праці, тоді як їх консолідація на законодавчому рівні є основою для підвищення рівня аграрної безпеки як однієї із основних галузей економіки нашої країни.

Головна мета СУОП на досліджуваному товаристві полягає у створенні здорових, безпечних і високопродуктивних умов праці, покращення виробничого побуту, запобігання травматизму і профзахворюванням.

Об'єктом управління є діяльність структурних підрозділів, яка спрямована на створення безпечних і здорових умов праці. Управління охороною праці підприємства або установи в цілому здійснює роботодавець, а в підрозділах (цехах, відділах, службах) керівники або головні фахівці. Координує всю цю діяльність служба охорони праці.

Основні завдання служби охорони праці ТОВ «Савинці» включають запровадження спеціальних процесів, різних аспектів діяльності підприємства та його персоналу, що впливає на безпеку виробництва, збереження життя та здоров'я людей.

Більшість робочих місць ТОВ «Савинці» розташовані на об'єктах виробництва.

Планування процесу охоронних заходів. Планування заходів з охорони праці—це організаційний управлінський процес, який здійснюється з метою забезпечення прав працівників на безпечні і здорові умови праці.

Планування роботи з охорони праці поділяється на перспективне, поточне та оперативне.

Ось декілька дій, які на ТОВ «Савинці» враховують під час створення плану заходів з охорони праці:

- розміщують політику підприємства щодо безпеки та охорони праці поруч із плакатом на робочому місці, де її зможуть побачити всі співробітники;

- проводять зустрічі з усіма працівниками, щоб обговорити цілі безпеки та охорони праці;
- керівництво переглядає всі звіти про перевірки та аварії з метою забезпечення подальших ефективних дій;
- періодичний повний огляд небезпек, які існують на робочих місцях, та тих, які можуть статися;
- періодично здійснюється перегляд керівного складу разом із працівниками кожного робочого процесу, по кроково аналізуючи його, чи немає прихованих небезпек в обладнанні чи процедурах виробництва.
- створюється система самоконтролю для перевірки засобів контролю безпеки та оцінки будь-яких нових небезпек;
- переглядаються дані за кілька років щодо травми чи захворювання, щоб визначити закономірності, які можуть допомогти у розробці стратегій для покращення програми безпеки та охорони здоров'я.

Для підприємств, незалежно від форм власності, або фізичних осіб, які використовують найману працю, витрати на охорону праці повинні становити не менш як 0,5 % від суми фонду оплати праці на підприємстві.

Виходячи з цієї нормативної величини на ТОВ «Савинці» виділяються кошти на поліпшення умов праці, таблиця 2.9.

Таблиця 2.9 – Аналіз коштів, які виділялися на поліпшення умов праці на ТОВ «Савинці» у 2017-2019 рр.

Плановий рік	Фонд оплати праці, тис. грн.	Виділені кошти на поліпшення умов праці, тис. грн.
2017	14945	74,73
2018	15346	76,73
2019	16785	83,93

Тобто витрати на охорону праці у період 2017-2018 рік збільшилися на:

$$\frac{76,73-74,73}{74,73} * 100 = 2,68 \%$$

Витрати на охорону праці в період 2018-2019 рік збільшилися на:

$$\frac{83,93-76,73}{76,73} * 100 = 9,38 \%$$

На ТОВ «Савинці» щорічно виділяються достатньо коштів, які спрямовуються на поліпшення умов праці працівників. Фінансування охорони праці ТОВ «Савинці» у 2017-2019 рр. наведено на рисунку 2.13.

Як бачимо, керівництво ТОВ «Савинці» на фінансування охорони праці працівників щороку збільшує витрати: так, за період 2018-2019 рік спостерігається ріст на 9,38%, а за 2017-2018 рік – 2,68 %.

На рис. 2.18 зображена динаміка фінансування охорони праці ТОВ «Савинці» у 2017-2019 рр.

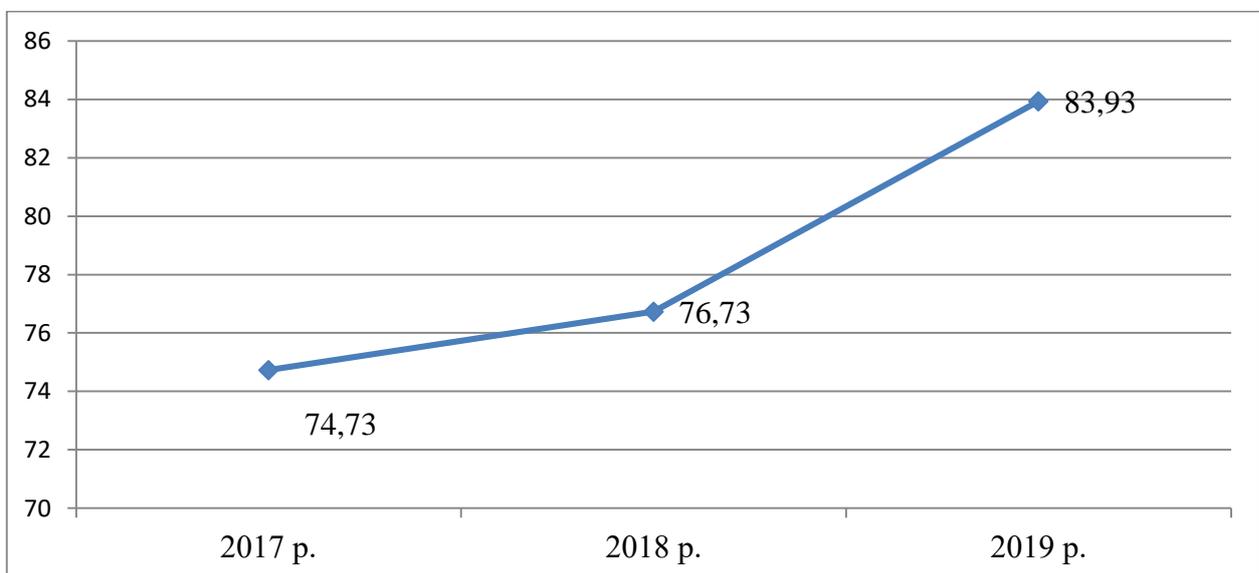

Рисунок 2.18 – Фінансування охорони праці ТОВ «Савинці» у 2017-2019 рр., тис. грн.

Одним з основних суб'єктів, що здійснюють управління охороною праці на підприємстві, є служба охорони праці. У якій формі вона створюється та функціонує, залежить від кількості працівників, що працюють на підприємстві.

Створення служби охорони праці на підприємствах будь-якої форми власності передбачено ст. 15 Закону України «Про охорону праці» і є обов'язком роботодавця, якщо кількість найманих працівників складає 50 і більше осіб.

Заходи з охорони праці, які здійснює служба охорони праці ТОВ «Савинці»:

- координація діяльності структурних підрозділів із забезпечення здорових та безпечних умов праці;
- вдосконалення управління охороною праці;
- впровадження передового досвіду та наукові розробки з охорони праці та гігієни праці, сприяння безпеці праці;
- надання інформаційних та консультаційних послуг адміністрації та працівникам підприємства з питань охорони праці.

Крім того, служба охорони праці досліджуваного підприємства здійснює контроль охорони праці, включаючи:

- дотримання вимог безпеки та гігієни праці;
- дотримання законодавства про працю та законодавства про охорону праці;
- виконання (дотримання) місцевих нормативно-правових актів, що стосуються безпеки праці.

На ТОВ «Савинці» середньооблікова чисельність працівників, протягом 2017-2019 рр. складала: у 2017 р. – 249 осіб, в 2018 р. – 255 осіб, а у 2019 р. – 259 осіб, то чисельність служби охорони праці на «Савинці» розраховується за наступною формулою:

$$M_1 = 2 + \frac{P_{CP} \times K_{ш}}{\Phi} \quad (2.1)$$

де M_1 – чисельний склад служби охорони праці на підприємстві;

P_{CP} – середньоспискова чисельність працюючих на підприємстві;

Φ – ефективний річний фонд робочого часу фахівця з охорони праці, який дорівнює 1 820 годин, що враховує втрати робочого часу на можливі захворювання, відпустку тощо;

$K_{ш}$ – коефіцієнт, що враховує шкідливість і небезпечність виробництва:

$$K_{ш} = 1 + \frac{P_{ш} + P_a}{P_{CP}} \quad (2.2)$$

$$K_{ш} = 1 + \frac{160 + 22}{259} = 1,70$$

де P_{III} – чисельність працюючих зі шкідливими речовинами, незалежно від рівня їхньої концентрації;

P_a – чисельність працюючих на роботах підвищеної небезпеки (що підлягають щорічній атестації з охорони праці).

Чисельний склад служби охорони праці на ТОВ «Савинці» складає:

$$M_1 = 2 + \frac{259 \times 1,70}{1820} = 2,24 = 2 \text{ особи}$$

На основі проведених розрахунків встановлено, що чисельний склад служби охорони праці на ТОВ «Савинці» становить 2 особи. Головним у даній службі є інженер з охорони праці.

Відповідно до своїх посадових функцій інженер з охорони праці на ТОВ «Савинці» виконує такі завдання:

- контроль за дотриманням усіх нормативних актів з охорони праці;
- організація інструктажу та навчання на виробництві з охорони праці;
- розслідування нещасних випадків, розробка інструкцій з техніки безпеки;
- організація взаємодії персоналу та керівництва з питань підтримки безпеки умов праці;
- проведення перевірок технічного стану обладнання та споруд, організації робочих місць та санітарно-побутових умов праці на відповідність нормам безпеки;
- сприяння керівникам відділів у складанні списків пільг та компенсацій у зв'язку із шкідливими умовами праці, а також списку працівників для проходження медогляду.

За 2017-2019 рр. на ТОВ «Савинці» випадків виробничого травматизму та професійної захворюваності зафіксовано не було, що свідчить про високого рівню контролю та вимог до дотримання правил охорони праці на робочому місці.

Найбільш поширеними взаємодоповнюючими методами дослідження виробничого травматизму є статистичний і монографічний.

Роботодавці юридично зобов'язані піклуватися про захист своїх працівників на робочому місці. На ТОВ «Савинці» це проявляється різними способами, включаючи:

- забезпечення відповідної підготовки з питань охорони праці;

- надання засобів індивідуального захисту (ЗІЗ) - таких як каски, рукавички, захисні окуляри, одяг високої візуальності та бахіли тощо;
- навчання персоналу, як користуватися машинами та безпечно виконувати робочі практики;
- проведення регулярного технічного обслуговування машин та обладнання;
- проведення регулярних оцінок ризику;
- відображення відповідних знаків попередження про небезпеку, таких як вивіски «мокра підлога» та «очищення витоків».

ТОВ «Савинці» керівництво підприємства заохочує культуру звітування про нещасні випадки, щоб без зусиль можна було б створити безпечніше робоче місце та визначити, як підприємство може постійно покращувати робоче середовище. І коли трапиться новий інцидент, робітники ТОВ «Савинці» повинні мати швидкий спосіб передати повідомлення всім своїм співробітникам, щоб уникнути інциденту вдруге. Співробітники мають можливість легко отримувати доступ до старих звітів щодо небезпеки задля уникнення випадків травматизму у майбутньому.

Як роботодавець, ТОВ «Савинці» несе юридичну і моральну відповідальність інструктувати своїх робітників щодо того, як працювати безпечно, перш ніж вони приступлять до роботи. Навчання з техніки безпеки є невід'ємною частиною процесу навчання працівників, але воно також вимагає регулярних курсів підвищення кваліфікації щодо відповідності та ефективності. Не лише через те, що пильність працівників з часом знижується, а й тому, що протоколи безпеки змінюються, щоб не відставати від змін в обладнанні, матеріалах та особливостях ведення бізнесу.

Так, наприклад, для працівників комбікорму на досліджуваному підприємстві проводяться наступні заходи

- цех підготовки: у робітників є спеціальне приміщення;
- робітники використовують спецодяг, захисні окуляри, респіратори; годівниці оснащені комбінованою вентиляцією;
- підготовчі машини встановлюються відповідно до вимог;

- підлогове покриття встановлюється біля кожного автомобіля, щоб запобігти перегріванню ніг на підлозі;
- мокро та слизьку підлогу посипають тирсою або іншим матеріалом;
- в місцях установки обладнання, машин і механізмів, наявні правила безпеки праці, засоби особистої гігієни та надання першої долікарської допомоги потерпілим;
- роз'єднувачі (кнопки, важелі) розташовані на обладнанні, легковидимі та доступні, з відповідними написами та пофарбовані в червоний колір;
- у кормів цеху підготовки є пожежна охорона, з необхідними інструментами:
- на кожному об'єкті є план евакуації людей та тварин.

Таким чином, було встановлено, що на ТОВ «Савинці» підготовка персоналу з охорони праці включає в себе: вивчення законодавства, правил охорони праці, інструкцій з охорони праці, проведення навчання співробітників. Усі прийняті на роботу співробітники своєчасно проходять вступний, первинний на робочому місці, повторний, позаплановий і цільовий інструктажі з реєстрацією в журналах. Крім того, на підприємстві проводиться навчання працівників безпечним прийомом і методам роботи на робочих місцях, в тому числі з підвищеною небезпекою.

Забезпечення пожежної безпеки – невід'ємна частина діяльності ТОВ «Савинці» щодо охорони життя та здоров'я людей та навколишнього середовища.

Керівництво ТОВ «Савинці» здійснює наступні дії для зменшення пожеж на робочому місці:

1. Вживає запобіжних заходів. Щоб уникнути пожежі, регулярно перевіряє робоче місце на наявність потенційної небезпеки пожежі. Небезпека пожежі має безліч форм, включаючи відходи та горючі матеріали, накопичення пилу, перевантаження розеток, несправне електричне обладнання, легкозаймисті рідини або пари. Виконує захисні заходи, очищаючи відходи та купи пилу. Переконається, що легкозаймисті рідини надійно зберігаються у відповідному місці.

2. Розробляє дії при екстрених ситуаціях. Для запобігання летальних випадків або травм на досліджуваному підприємстві складається план евакуації.

Постійно протипожежні виходи та шляхи евакуації повинні бути очищені від будь-яких перешкод. На робочому поверсі встановлені необхідні системи пожежної сигналізації або сповіщувачі диму. Для ТОВ «Савинці», де працюють із легкозаймистими або вибухонебезпечними матеріалами, план надзвичайних заходів є обов'язковим.

3. Забезпечує захист працівників, які виконують обов'язки щодо пожежної безпеки. Розробляючи план реагування на пожежну безпеку, керівництво підприємства бере за основу чинне законодавство України. Крім того, відповідальним за пожежну безпеку надається необхідне обладнання - захисні спорядження, дихальні маски, доступ до води - у доступних місцях на робочому поверсі.

Визначення соціальної ефективності заходів для охорони праці на підприємстві із загальною (середньообліковою) кількістю працюючих 259 чоловік на підставі:

- кількість робочих місць, що не відповідають вимогам санітарних норм, до проведення заходів 28, після проведення заходів 26;
- чисельність працівників, які працюють в умовах, що не відповідають вимогам санітарних норм до проведення норм 20, після 19;
- кількість випадків травматизму до проведення заходів 5, після 4;
- кількість днів непрацездатності через травматизм до проведення заходів 39, після 30;
- кількість працівників, що звільнилися до проведення заходів 6, після 5;

Розв'язання:

Визначимо скорочення кількості робочих місць, що не відповідають вимогам нормативних актів щодо безпеки виробництва:

$$\Delta K = \frac{P_1 - P_2}{K_3} \times 100, \% \quad (2.3)$$

$$\Delta K = \frac{28 - 26}{259} \times 100 = 0,77 \%$$

де P_1, P_2 – кількість робочих місць, що не відповідають вимогам санітарних норм до і після проведення заходів;

K_3 – загальна кількість робочих місць.

Визначаємо скорочення чисельності працівників, які працюють в умовах, які не відповідають вимогам санітарних норм:

$$\Delta Ч = \frac{N_1 - N_2}{N} \times 100, \% \quad (2.4)$$

$$\Delta Ч = \frac{20 - 19}{259} \times 100 = 0,39 \%$$

де N_1, N_2 – чисельність працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарним нормам до і після здійснення заходу, чол.;

N – річна середньооблікова чисельність працівників, чол.

Зменшення коефіцієнта частоти травматизму розраховуємо за формулою:

$$\Delta Кч = \frac{T_1 - T_2}{N} \times 100, \% \quad (2.5)$$

$$\Delta Кч = \frac{5 - 4}{259} \times 100 = 0,39 \%$$

де T_1, T_2 – кількість випадків травматизму відповідно до і після проведення заходу.

Визначимо скорочення плинності кадрів через незадовільні умови праці.

$$\Delta Чп = \frac{З_1 - З_2}{N} \times 100 \quad (2.6)$$

$$\Delta Чп = \frac{6 - 5}{259} \times 100 = 0,39 \%$$

Таким чином, на основі проведеного розрахунку можемо зробити висновки, що завдяки впровадженню заходів для охорони праці на ТОВ «Савинці» отримає достатню соціальну ефективність. Зокрема, зменшиться плинність кадрів та кількість випадків травматизму на 0,77 % та 0,39 % відповідно завдяки поліпшенню умов праці; чисельність працівників, які працювали у незадовільних умовах зменшиться на 0,39 %.

Розрахунок річної економії від зменшення рівня захворюваності на підставі наступних даних:

- кількість днів непрацездатності через хвороби на 100 працівників до проведення заходів 1932, після 1841;
- річна середньооблікова чисельність робітників 259, чоловік;

- вартість виробленої товарної продукції за зміну на одного працівника промислово-виробничого персоналу 85,00 грн.;
- вартість річної товарної продукції підприємства 412 тис. грн.;
- середньорічна чисельність промислово-виробничого персоналу 182 чол.;
- середньорічна заробітна плата одного працівника $Z_p=1698$ грн.;
- середньоденна сума допомоги по тимчасовій непрацездатності $Z=142$ грн.

Розв'язання:

- Скорочення витрат робочого часу за рахунок зменшення рівня захворюваності (аналогічно травматизму) за певний час:

$$\Delta D = \frac{D_1 - D_2}{100} \times \mathcal{C}_z, \text{ люд.-днів.} \quad (2.7)$$

$$\Delta D = \frac{1932 - 1841}{100} \times 259 = 235,7 \text{ люд.-днів}$$

де D_1, D_2 – кількість днів непрацездатності через хвороби чи травматизм на 100 працюючих відповідно до і після проведення заходів.

- Зростання продуктивності праці:

$$\Delta W = \frac{\Delta D \times Z_v}{P_n} \times 100\%, \quad (2.8)$$

$$\Delta W = \frac{235,7 \times 85}{412000} \times 100 = 4,86 \%$$

де Z_v – вартість виробленої продукції за зміну на одного працівника промислово – виробничого персоналу;

P_n – вартість річної товарної продукції підприємства.

- Річна економія зарплати за рахунок зростання продуктивності праці при зменшенні рівня захворюваності і травматизму:

$$E_z = \frac{\Delta W \times Z_p}{100} \times \mathcal{C}_{cp}, \text{ грн.} \quad (2.9)$$

$$E_z = \frac{4,86 \times 1698}{100} \times 182 = 15019,15 \text{ грн.}$$

де \mathcal{C}_{cp} – середньорічна чисельність промислово – виробничого персоналу;

Z_p – заробітна плата одного працівника.

- Економія за рахунок зменшення коштів на виплату допомоги по

тимчасовій непрацездатності:

$$E_{cc} = \Delta D \times P_d, \text{ грн.} \quad (2.10)$$

$$E_{cc} = 235,7 \times 142 = 33469,40 \text{ грн.}$$

де P_d – середньоденна сума допомоги по тимчасовій непрацездатності

– Річна економія за рахунок зменшення рівня захворюваності (травматизму):

$$E_{pz(t)} = E_z + E_c + E_{cc}, \text{ грн.} \quad (2.11)$$

$$E_{pz(t)} = 15019,15 + 33469,40 = 48488,55 \text{ грн.}$$

Таким чином, на основі проведених розрахунків можемо констатувати, що завдяки впровадженню заходів зменшиться рівень травматизму на ТОВ «Савинці». Завдяки цьому ТОВ «Савинці» зможе забезпечити економію грошових коштів у розмірі 48488,55 грн. При виконанні вищезазначених виробничих операцій на ТОВ «Савинці» наступні небезпечні і можливі шкідливі фактори: неоптимальні мікрокліматичні умови, пил, шум, неоптимальне освітлення робочої зони, можливість ураження електричним струмом.

РОЗДІЛ 3

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ЗНИЖЕННЯ ТОВ «САВИНЦІ»

3.1. Оцінка ефективності управління витратами підприємства

Роль витрат починається з ідеї, що вартість представляє собою важливий інструмент для управління підприємством, виконуючи роль інформування керівників

про результати діяльності та визначення деяких стратегічних напрямків у майбутньому.

Крім того, варто зазначити, що на ТОВ «Савинці» саме витрати забезпечують приблизну оцінку ресурсів, які використовує сільськогосподарське підприємство в процесі вирощування культур або тваринництва. Розуміючи свої витрати, ТОВ «Савинці» може здійснити компромісні рішення та використовувати ефективніше свої ресурси.

У таблиці 3.1 визначено кілька типів управлінських рішень на основі інформації про витрати, які застосовуються на ТОВ «Савинці».

Таблиця 3.1 – Типові рішення щодо управління витратами на ТОВ «Савинці»

Інформація про вартість	Управлінські рішення
Повна інформація про вартість	Рішення щодо встановлення ціни продажу одиниці товару Рішення щодо планування та оптимізації виробництва Рішення «зробити або купити» Рішення, пов'язані з управлінням товарним портфелем
Інформація про часткові витрати	Рішення щодо розміру та оптимізації виробництва Рішення щодо розміру та оптимізації обсягу продажів Рішення, що стосуються управління товарним портфелем Рішення про те, як підвищити ефективність діяльності підприємства
Інформація про витрати у зв'язку із реалізацією продукції	Рішення про виробничі потужності Рішення про випуск нових продуктів Рішення про прийняття нових наказів

Щоб забезпечити успіх стратегічного управління витратами, на ТОВ «Савинці» використовують такі методи:

- аналіз ланцюжка створення вартості;
- аналіз стратегічного позиціонування;
- аналіз джерела витрат.

Аналіз ланцюжка створення вартості полягає у деталізації та аналізі всіх етапів концепції продаж продукту, що відповідає діяльності ТОВ «Савинці», починаючи з сировини та закінчуючи продажем продукції або сервісним обслуговуванням. Метод «аналіз ланцюжка створення вартості» вважається найбільш підходящим методом ефективного скорочення витрат на ТОВ «Савинці» та полягає у:

- виявлення ланцюжка створення вартості у секторі та пов'язання витрат із діяльністю, що створюють цінність;
- виявлення факторів, що впливають на конкретні витрати кожної діяльності;
- отримання стійкої конкурентної переваги, керуючи чинниками, що впливають на витрати краще, ніж у конкурентів, і відповідне налаштування ланцюжка створення вартості.

Так, саме конкурентна перевага може залежати від того, як підприємство може управляти своїм ланцюгом створення вартості: може запропонувати вищу якість за відповідний еквівалентціни або еквівалентну якість за нижчу ціну.

Метод управління витратами як «аналіз стратегічного позиціонування» виходить з ідеї, що ТОВ «Савинці» може мати два типи конкурентних переваг: переваги у вартості та переваги, що випливають із пропозиції інших товарів, тобто диференційовані. Поєднуючи ці дві переваги, керівництво ТОВ «Савинці» може розробити шляхи щодо виявлення та реалізації третьої переваги.

Стратегічна позиція являє собою другий ключ управління витратами післяланцюжка створення вартості на досліджуваному підприємстві. Коли ТОВ «Савинці» застосовує стратегію, засновану на зменшенні витрат, на споживача, товарний ринок, який досяг зрілості, в цей час чітко визначені витрати можуть бути ключовим інструментом контролю управлінської діяльності. В іншому випадку, коли ТОВ «Савинці» використовує стратегію, засновану на диференціації, на ринку зі значними темпами зростання, управління виробничими витратами менш важливо.

Третій ключ стратегічного управління витратами ТОВ «Савинці», «аналіз джерел витрат», починається з ідеї, що виявлення та аналіз факторів реальних витрат можуть пояснити та визначити результати діяльності підприємства. Отже, аналіз джерел витрат може допомогти вибрати найкращий стратегічний варіант.

Визначивши основні методи управління витратами на ТОВ «Савинці», варто провести аналіз складу операційних витрат досліджуваного підприємства (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Аналіз складу операційних витрат ТОВ «Савинці» за 2017-2019 рр.

Витрати	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відхилення 2019 р. від 2017 р.		Відхилення 2019 р. від 2018 р.	
				тис. грн.	%	тис. грн.	%
Матеріальні затрати	68433	73257	80329	11896	117,38	7072	109,65
Витрати на оплату праці	19133	24398	27705	8572	144,80	3307	113,55
Відрахування на соціальні заходи	3976	5096	5830	1854	146,63	734	114,40
Амортизація	7454	8875	10896	3442	146,18	2021	122,77
Інші операційні витрати	223330	161157	178085	-45245	79,74	16928	110,50
Разом	322326	272783	302845	-19481	93,96	30062	111,02

В таблиці 3.2 представлені основні види витрат ТОВ «Савинці». В цілому спостерігається ріст основних статей операційних витрат. Так, у 2019 році обсяг витрат зріс на 111,02 % у порівнянні із 2018 роком, а от в порівнянні із 2017 – навпаки, знизився на 93,96 %. При цьому варто наголосити, що найвищі темпи росту у 2019 році по відношенні до 2017 р. характерні для таких статей витрат як: витрати на оплату праці (144,80%), відрахування на соціальні заходи (146,63%) у зв'язку із підвищенням рівня мінімальної заробітної плати на законодавчому рівні. Натомість інші операційні витрати зменшилися на 79,74 % за підсумками 2019 року у порівнянні із 2017 роком (на 79,74 %). Щодо матеріальних витрат, протягом аналізованого періоду їх обсяг поступово зростає у 2019 році (на 117,38 % - порівняно із 2017 р., на 109,65 % - із 2018 р.).

Після проведеного аналізу складу операційних витрат ТОВ «Савинці» варто здійснити поглиблений аналіз їх структури та представити у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Аналіз структури операційних витрат ТОВ «Савинці» за 2017-2019 рр., %

Витрати	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відхилення 2019 р. від	
				2017 р.	2018 р.

Матеріальні затрати	21,23	26,86	26,52	5,29	-0,34
Витрати на оплату праці	5,94	8,94	9,15	3,21	0,21
Відрахування на соціальні заходи	1,23	1,87	1,93	0,70	0,06
Амортизація	2,31	3,25	3,60	1,29	0,35
Інші операційні витрати	69,29	59,08	58,80	-10,49	-0,28
Разом	100,00	100,00	100,00	x	x

Як видно із розрахунків, наведених у таблиці 3.3, найбільша питома вага операційних витрат припадає іншим операційним витратам (2017 р. – 69,29 %, 2018 р. – 59,08 %, 2019 р. – 58,80 %). Це означає, що досліджуване підприємство витрачає значні кошти на оренду земельних і майнових паїв, відрядження, на послуги зв'язку, плату за розрахунково-касове обслуговування тощо – тобто ті витрати, які не відносяться до матеріальних. Наступним видом витрат по величині є матеріальні затрати (26,52 % у 2019 році відповідно). Відповідно із наведених вище показників можна стверджувати, що продукція, яка виготовляється ТОВ «Савинці», є не матеріаломісткою. На основі даних таблиці 3.3 побудовано діаграму структури матеріальних витрат ТОВ«Савинці» у 2019 р. (рис. 3.1).

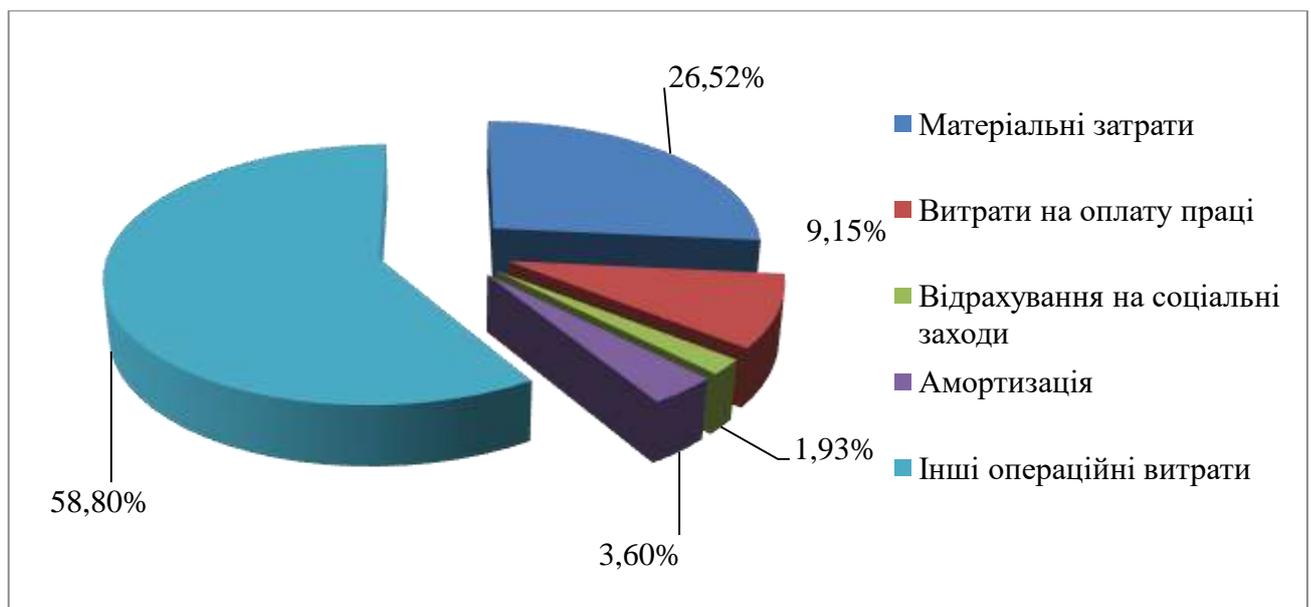

Рисунок 3.1 – Структура матеріальних витрат ТОВ«Савинці» у 2019 р., %

Рисунки 3.1 та 3.2 демонструють структуру та динаміку операційних витрат досліджуваного підприємства. Зокрема, діаграма на рис. 3.2 графічно показує – матеріальним затратам ТОВ«Савинці» протягом 2017-2019 рр. притаманний незначний ріст, а ось інші операційні витрати характеризуються нестабільністю (найбільший обсяг спостерігався у 2017 р – 223330 тис. грн., найменший у 2018 р.- 161157 тис. грн.).

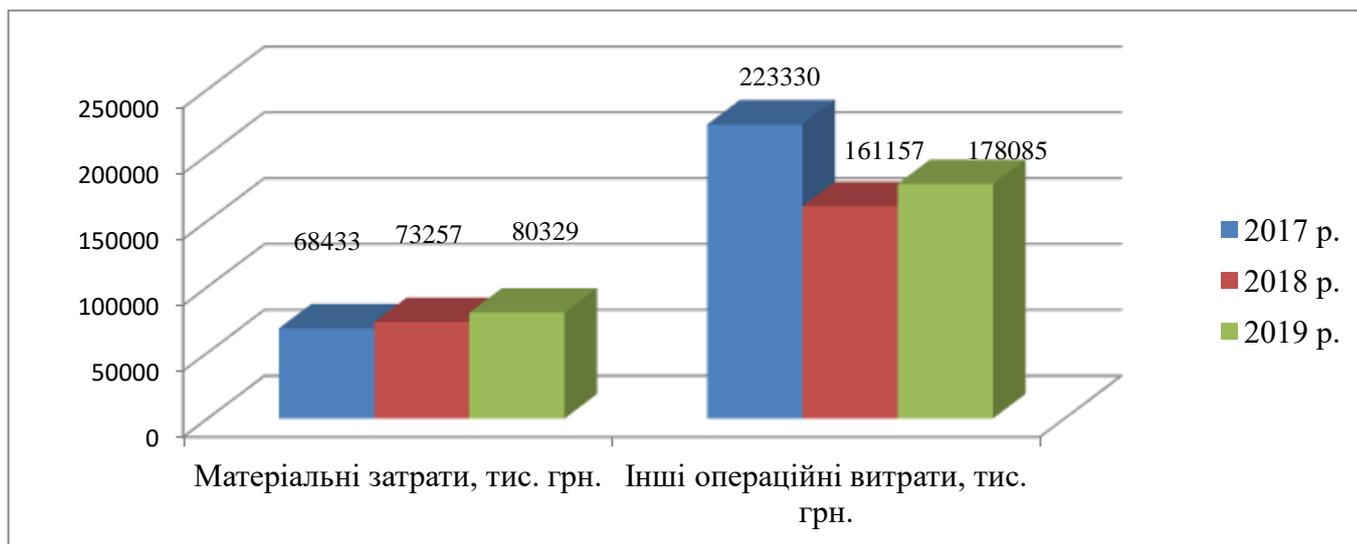

Рисунок 3.2 – Динаміка матеріальних та інших операційних витрат ТОВ «Савинці» за 2017-2019 рр., тис. грн..

Дані графіки ще раз підтверджують переважну частку інших витрат серед ряду решти операційних витрат досліджуваного підприємства. Це спричинене специфікою діяльності підприємства, так як для посіву рослинництва ТОВ «Савинці» бере в оренду значні посівні площі та, відповідно, сплачує значні кошти за оренду земельних ділянок.

Наступним етапом оцінки ефективності управління витратами є аналіз структури і динаміки витрат ТОВ «Савинці» від звичайної діяльності за 2017-2019 рр. (табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Аналіз структури і динаміки витрат ТОВ «Савинці» від звичайної діяльності за 2017-2019 рр., %

Види витрат	2017 р.		2018 р.		2019 р.		Відхилення 2018 р. від 2017 р.		Відхилення 2019 р. від 2018 р.	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%

Собівартість реалізованої продукції	88331	35,78	88084	33,66	176384	55,34	-247	99,72	88300	200,25
Адміністративні витрати	9801	3,97	40317	15,40	12586	3,95	30516	411,36	-27731	31,22
Витрати на збут	7714	3,12	7588	2,90	20311	6,37	-126	98,37	12723	267,67
Інші операційні витрати	140981	57,09	122614	46,84	107713	33,80	-18367	86,97	-14901	87,85
Фінансові витрати	110	0,04	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Інші витрати	0,00	0,00	3150	1,20	1707	0,54	3150	0,00	-1443	54,19
Податок на прибуток	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Разом витрати від звичайної діяльності	246937	100	261753	100	318701	100	14816	106,00	56948	121,76

Отже, аналіз представлених видів витрат ТОВ «Савинці» дає підстави стверджувати – основними з них є собівартість реалізованої продукції (2017 р. – 35,78 %, 2018 р. – 33,66 %, 2019 р. – 55,34 %) - насіння та посадковий матеріал; паливо та мастильні матеріали; добрива; засоби захисту рослин і тваринта інші операційні витрати продукції (2017 р. – 57,09 %, 2018 р. – 46,84 %, 2019 р. – 33,80 %) - витрати на ремонт необоротних активів; інші витрати на утримання основних засобів; інші витрати; непродуктивні витрати (в обліку); загальновиробничі витрати. Це логічно, так як самі ці види витрат забезпечують реалізацію та ведення основного виду діяльності підприємства. Для зручності аналізу структури витрат від звичайної діяльності ТОВ «Савинці» було побудовано відповідну діаграму (рис. 3.3).

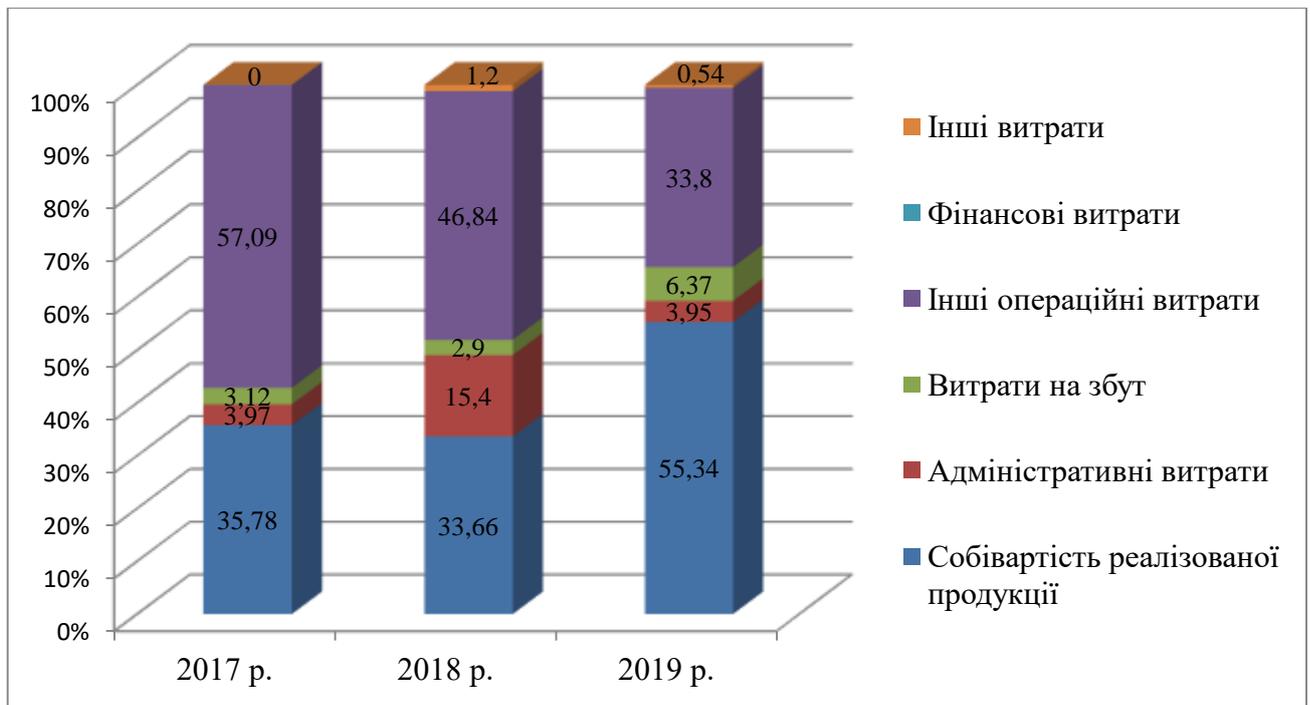

Рисунок 3.3 – Структура витрат ТОВ «Савинці» від звичайної діяльності за 2017-2019 рр., %

Наступним етапом дослідження є розрахунок групи коефіцієнтів оцінки управління операційними витратами підприємства.

Загальні операційні витрати на 1 грн. чистого доходу можна визначити за допомогою формули (3.1):

$$K_{OV} = \frac{\text{Операційні витрати}}{\text{Чистий дохід від реалізації продукції}}, \quad (3.1)$$

$$2017 \text{ рік} = \frac{246937}{109514} = 2,25 \text{ грн.}$$

$$2018 \text{ рік} = \frac{261753}{144065} = 1,82 \text{ грн.}$$

$$2019 \text{ рік} = \frac{318701}{192235} = 1,66 \text{ грн.}$$

Коефіцієнт питомої собівартості реалізованої продукції розраховується за наступною формулою (3.2):

$$K_{Cob} = \frac{\text{Собівартість реалізованої продукції}}{\text{Чистий дохід від реалізації продукції}}, \quad (3.2)$$

$$2017 \text{ рік} = \frac{88331}{109514} = 0,81 \text{ грн.}$$

$$2018 \text{ рік} = \frac{88084}{144065} = 0,61 \text{ грн.}$$

$$2019 \text{ рік} = \frac{176384}{192235} = 0,92 \text{ грн.}$$

Коефіцієнт питомих адміністративних витрат визначається (3.3):

$$K_{ав} = \frac{\text{Адміністративні витрати}}{\text{Чистий дохід від реалізації продукції}}, \quad (3.3)$$

$$2017 \text{ рік} = \frac{9801}{109514} = 0,09 \text{ грн.}$$

$$2018 \text{ рік} = \frac{40317}{144065} = 0,28 \text{ грн.}$$

$$2019 \text{ рік} = \frac{12586}{192235} = 0,07 \text{ грн.}$$

Коефіцієнт питомих витрат на збут можна розрахувати за наступною формулою (3.4):

$$K_{взб} = \frac{\text{Витрати на збут}}{\text{Чистий дохід від реалізації продукції}}, \quad (3.4)$$

$$2017 \text{ рік} = \frac{7714}{109514} = 0,07 \text{ грн.}$$

$$2018 \text{ рік} = \frac{7588}{144065} = 0,05 \text{ грн.}$$

$$2019 \text{ рік} = \frac{20311}{192235} = 0,11 \text{ грн.}$$

Коефіцієнт питомих інших операційних витрат має наступну формулу (3.5):

$$K_{іов} = \frac{\text{Інші операційні витрати}}{\text{Чистий дохід від реалізації продукції}}, \quad (3.5)$$

$$2017 \text{ рік} = \frac{140981}{109514} = 1,29 \text{ грн.}$$

$$2018 \text{ рік} = \frac{122614}{144065} = 0,85 \text{ грн.}$$

$$2019 \text{ рік} = \frac{107713}{192235} = 0,56 \text{ грн.}$$

За формулою (3.6) розраховується рентабельність операційної діяльності:

$$P_{\text{од}} = \frac{\text{Валовий прибуток}}{\text{Операційні витрати}}, \quad (3.6)$$

$$2017 \text{ рік} = \frac{21183}{246937} = 0,09 \text{ грн.}$$

$$2018 \text{ рік} = \frac{55981}{261753} = 0,21 \text{ грн.}$$

$$2019 \text{ рік} = \frac{15851}{318701} = 0,05 \text{ грн.}$$

Рівень собівартості реалізації у валовому прибутку визначається (3.7):

$$P_{\text{соб}} = \frac{\text{Собівартість реалізованої продукції}}{\text{Валовий прибуток}}, \quad (3.7)$$

$$2017 \text{ рік} = \frac{88331}{21183} = 4,17 \text{ грн.}$$

$$2018 \text{ рік} = \frac{88084}{55981} = 1,57 \text{ грн.}$$

$$2019 \text{ рік} = \frac{176384}{15851} = 11,13 \text{ грн.}$$

Рівень адміністративних витрат у валовому прибутку можна розрахувати за допомогою такої формули (3.8):

$$P_{\text{соб}} = \frac{\text{Адміністративні витрати}}{\text{Валовий прибуток}}, \quad (3.8)$$

$$2017 \text{ рік} = \frac{9801}{21183} = 0,46 \text{ грн.}$$

$$2018 \text{ рік} = \frac{40317}{55981} = 0,72 \text{ грн.}$$

$$2019 \text{ рік} = \frac{12586}{15851} = 0,79 \text{ грн.}$$

Рівень збутових витрат у валовому прибутку визначається як (3.9):

$$P_{\text{вп}} = \frac{\text{Витрати на збут}}{\text{Валовий прибуток}}, \quad (3.9)$$

$$2017 \text{ рік} = \frac{7714}{21183} = 0,36 \text{ грн.}$$

$$2018 \text{ рік} = \frac{7588}{55981} = 0,14 \text{ грн.}$$

$$2019 \text{ рік} = \frac{20311}{15851} = 1,28 \text{ грн.}$$

Рівень інших операційних витрат у валовому прибутку було розраховано на основі формули (3.10):

$$P_{\text{іоп}} = \frac{\text{Інші операційні витрати}}{\text{Валовий прибуток}}, \quad (3.10)$$

$$2017 \text{ рік} = \frac{140981}{21183} = 6,66 \text{ грн.}$$

$$2018 \text{ рік} = \frac{122614}{55981} = 2,19 \text{ грн.}$$

$$2019 \text{ рік} = \frac{107713}{15851} = 6,80 \text{ грн.}$$

Чиста рентабельність витрат розраховується за формулою (3.11):

$$P_{\text{витр}} = \frac{\text{Прибуток від операційної діяльності}}{\text{Собівартість реалізованої продукції + Операційні витрати}}, \quad (3.11)$$

$$2017 \text{ рік} = \frac{10135}{88331+158606} = 0,04 \text{ грн.}$$

$$2018 \text{ рік} = \frac{13694}{88084+173669} = 0,05 \text{ грн.}$$

$$2019 \text{ рік} = \frac{71}{176384+142317} = 2,22 \text{ грн.}$$

Отже, результати вище зазначених розрахунків згрупуємо у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5 – Аналіз витрат ТОВ «Савинці» за 2017-2019 рр., %

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відхилення 2019 р. від:	
				2017 р.	2018 р.

<i>Група коефіцієнтів впливу питомих операційних витрат на чистий дохід від реалізації товарів, послуг</i>					
Загальні операційні витрати на 1 грн. чистого доходу	2,25	1,82	1,66	-0,59	-0,16
Коефіцієнт питомої собівартості реалізованої продукції	0,81	0,61	0,92	0,11	0,31
Коефіцієнт питомих адміністративних витрат	0,09	0,28	0,07	-0,02	-0,21
Коефіцієнт питомих витрат на збут	0,07	0,05	0,11	0,04	0,06
Коефіцієнт питомих інших операційних витрат	1,29	0,85	0,56	-0,73	-0,29
<i>Група коефіцієнтів впливу питомих операційних витрат на валовий прибуток підприємства</i>					
Рентабельність операційної діяльності	0,09	0,21	0,05	-0,04	-0,16
Рівень собівартості реалізації у валовому прибутку	4,17	1,57	11,13	6,96	9,56
Рівень адміністративних витрат у валовому прибутку	0,46	0,72	0,79	0,33	0,07
Рівень збутових витрат у валовому прибутку	0,36	0,14	1,28	0,92	1,14
Рівень інших операційних витрат у валовому прибутку	6,66	2,19	6,80	0,14	4,61
Чиста рентабельність витрат	0,04	0,05	2,22	2,18	2,17

Так, загальні операційні витрати на 1 гривню чистого доходу за результатами 2019 року ставили 1,66 грн., що на 0,59 грн. менше, ніж у 2017 році та на 0,16 грн. – у 2018 році. Дана тенденція свідчить про скорочення загального обсягу витрат під час виробничого процесу та покращення політики управління матеріальними, трудовими ресурсами. Проте відношення операційних витрат значно перевищує чистий дохід підприємства, це, в свою чергу, призводить до недоотримання прибутку та збитковості діяльності у майбутньому.

Серед решти коефіцієнтів впливу питомих операційних витрат на чистий дохід від реалізації товарів, послуг варті уваги коефіцієнт питомої собівартості реалізованої продукції та коефіцієнт питомих інших операційних витрат, оскільки їх вплив на чистий дохід ТОВ «Савинці» найбільший. Так, коефіцієнт питомої собівартості реалізованої продукції у 2019 році становив критичне значення 0,92, що на 0,11 більше за 2017 рік та на 0,31 – за 2018 рік. Коефіцієнт питомих інших операційних витрат найбільший був у 2017 році – 1,29, що досить негативно для діяльності підприємства. Хоча в подальших роках 2018-2019 рр. спостерігається тенденція пониження даного показника на 0,73 у 2018 році та на 0,29 у 2019 році. Це свідчить про застосування, впровадження ряду методів щодо мінімізації обсягу інших операційних витрат. Проте дану політику потрібно негайно вдосконалювати та реорганізовувати, оскільки питома вага та вплив інших операційних витрат та дохід підприємства досить значний та продовжує негативно впливати на прибутковість виробничого процесу.

Рентабельність операційної діяльності ТОВ «Савинці» незначна. Тобто на 1 грн. витрат припадає лише 0,09 грн. прибутку у 2017 році, 0,21 грн. – у 2018 році та 0,05 грн. – 2019 році. Таким чином, можна зробити висновок, що досліджуване підприємство не ефективно здійснює політику управління витратами, оскільки витрати підприємства значно перевищують за чистий дохід та рентабельність операційної діяльності не відповідає нормативним значенням.

Проблема управління витратами та доходами не може бути вирішена лише ринковими методами або поєднанням ринкових важелів із методами державного управління економічними процесами. Зменшення витрат істотно залежить від сформованої ефективної внутрішньої системи управління витратами на окремому підприємстві.

На основі проведеного дослідження ми визначили ключові проблеми управління витратами на ТОВ «Савинці» та представили їх на рис. 3.4.

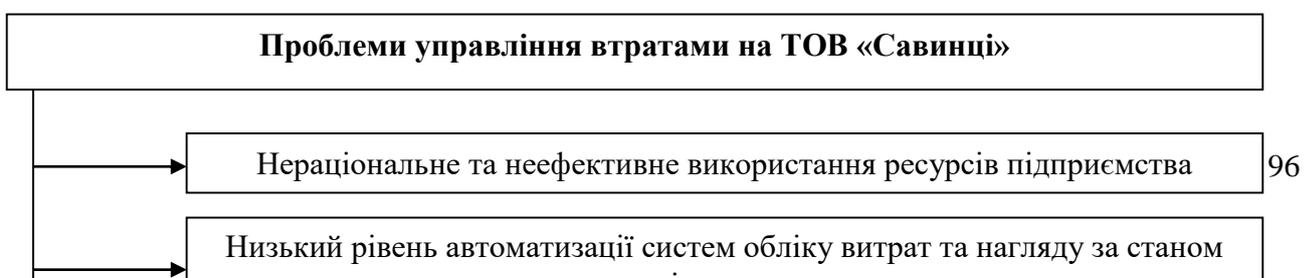

Рисунок 3.4 – Проблеми управління витратами на ТОВ «Савинці»

Отже, після проведення оцінки ефективності управління витратами ТОВ «Савинці» можна стверджувати, що підприємство використовують такі методи: аналіз ланцюжка створення вартості, аналіз стратегічного позиціонування, аналіз джерела витрат. Аналіз складу операційних витрат ТОВ «Савинці» за 2017-2019 рр. свідчить, що спостерігається ріст основних статей операційних витрат. Найбільша питома вага операційних витрат припадає іншим операційним витратам. Це означає, що досліджуване підприємство витрачає значні кошти за оренду земельних і майнових паїв, відрядження, на послуги зв'язку, плату за розрахунково-касове обслуговування тощо – тобто ті витрати, які не відносяться до матеріальних. Наступним видом витрат по величині є матеріальні затрати. Розрахунок групи коефіцієнтів оцінки управління операційними витратами підприємства свідчить, ТОВ «Савинці» не ефективно здійснює політику управління витратами, оскільки витрати підприємства значно перевищують за чистий дохід та рентабельність операційної діяльності не відповідає нормативним значенням.

3.2. Шляхи зниження рівня витрат на підприємстві

Однією з пропозицій, яка може допомогти пережити кризові ситуації, є розумне використання даних, коли керівництво підприємства приймає рішення щодо скорочення в певних секторах діяльності. Саме завдяки досягненню аграрних технологій, тепер можливо відстежувати показники своєї ферми та її загальну ефективність. Відстежуючи сільськогосподарські культури та хімічний баланс у ґрунті порівняно із витратами на вхід, можна використовувати дані на свою користь для прийняття розумніших рішень.

Ведення та управління сільськогосподарським бізнесом вимагає планування [59]. Ферми - це дорогі підприємства з багатьма координуючими частинами та безліччю ланцюгів поставок. Вони також особливо сприйнятливі до непередбачених факторів, таких як порушення погоди та напади шкідників, що все, в кінцевому результаті, може вплинути на прибутковість. Так як керівник сільськогосподарського підприємства не може визначити врожайність культури, проте цілком ймовірно контролювати процеси, які зможуть суттєво допомогти скоротити витрати. Таким чином, провівши оцінку ефективності фактичного управління витратами. Можемо визначити ключові шляхи щодо їх зниження на ТОВ «Савинці». В цілому рекомендації ґрунтуються на трьох підходах до управління витратами, завдяки яким підприємство ТОВ «Савинці» зможе зменшити витрати. Схематично шляхи зниження рівня витрат представлені на рис. 3.5.

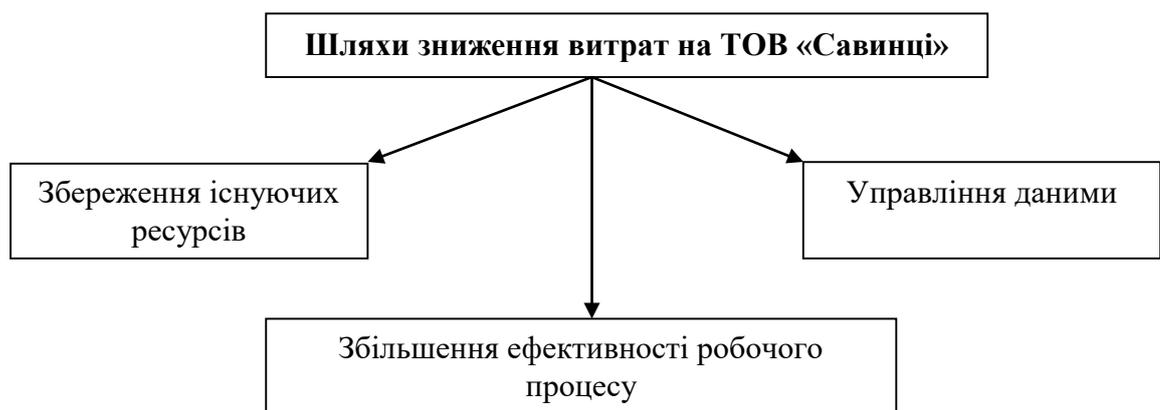

Рисунок 3.5 – Шляхи зниження витрат на ТОВ «Савинці»

1. Управління даними.

Агробізнес вимагає багато планування. Навіть дрібним фермерським підприємствам потрібно використовувати рішення для управління даними, технології та цифрові процеси, щоб працювати на високому рівні професіоналізму. Максимізація використання існуючих технологій не тільки оптимізує процеси, але також може допомогти заощадити гроші.

Вважаємо за доцільне вести записи про всі типові витрати виробничого процесу, що є фундаментальним фактором для успіху підприємства. Запис усіх витрат, таких як придбання вкладених матеріалів, обслуговування обладнання, орендна плата за сільськогосподарські угіддя, адміністративні витрати тощо, включаючи відповідну інформацію, наприклад, дати, постачальників, витрати на сировину та консультаційні збори, може допомогти швидко визначити великі витрати. Коли мова заходить про скорочення витрат, доведеться переглянути ці великі витрати, щоб вирішити, без чого можна обійтися, ащо потрібно зберегти.

Керівництву підприємства ТОВ «Савинці» при цьому варто використовувати цифрову систему управління: хоча на фермі все неможливо передбачити, планування агробізнесу на системі управління може в значній мірі контролювати витрати, оскільки це допомагає вести таблицю витрат. Мова не йде про паперові носії, а про використання програмного забезпечення, яке дозволяє детально вести облік усіх операцій на фермі. Цифрові бази даних дозволяють швидше переглядати інформацію, а також визначати тенденції швидше та ефективніше. Подібним чином, вирішивши заздалегідь і відстежуючи, в які сфери бізнесу потрібно інвестувати, культури, які планувати вирощувати, відведений простір для кожного з них, агрохімікати та інші продукти, які знадобляться, можуть дати загальну картину того, якими будуть очікувані витрати сільськогосподарського підприємства.

Зосередившись на цифрах і проаналізувавши все, керівництво та відповідальні працівники ТОВ «Савинці» будуть володіти інформацією, яка поточна ситуація бізнесу у будь-який момент. Це допомагає аналізувати операції та визначати, чи здійснюється вдосконалення, конкурує чи відстає дане підприємство. Отже, коли у ТОВ «Савинці» буде погляд на загальну картину, тоді можна ретельно планувати фінанси та оптимально вибирати сфери бізнесу, які можуть скоротити витрати.

Таким чином, технологія запису змінних та постійних витрат може допомогти, коли справа доходить до контролю витрат, чи то, вибіркоче ведення записів, або при формуванні детальних звітів та статистики. Звичайно, це вимагає регулярного використання програмного забезпечення. Використання даних цифрових технологій, таких як GPS, системи автоматичного зрошення та датчиків, для підрахунку норм висіву або споживання добрив може допомогти зорієнтуватися на конкретні потреби району посівної площі чи культури. Це означає, що підприємство використовує витратні матеріали більш точно і раціональніше.

Крім того, вкрай важливо розвивати автоматизацію сільського господарства на досліджуваному підприємстві: порядкорганізації та ведення фермерського бізнесу не стоїть на місці та підвладний прогресу. Сільське господарство має автоматизувати систему, щоб забезпечити вищий рівень професіоналізму. Модернізація та цифрування сільського господарства за допомогою віддалених датчиків, супутників автоматизує процеси для більшої точності [61]. Ці практики не тільки відстежують стан рослин, стан ґрунту, температуру, вологість тощо, але вони також отримують дані, які можуть допомогти фермерам краще зрозуміти ситуацію на місцях, щоб ефективніше планувати сільськогосподарські потреби. Датчики на зрошувальних лініях і в ґрунті можуть виявляти витоки або регулювати цикли води, щоб зменшити відходи, а також витрати.

2. Збільшення ефективності робочого процесу в процесі фермерського господарства – це другий спосіб мінімізації витрат на ТОВ «Савинці».

Як згадувалося вище, сільськогосподарський бізнес – це сукупність багатьох взаємопов'язаних складових. Починаючи з постачання потрібних видів сировини чи насіння, оптимального управління матеріалами на кожному етапі циклу зростання врожаю, до своєчасного збирання та постачання продукції на ринки для продажу без витрат, кожна стадія агробізнесу має вирішальне значення для успіху. Уважне спостереження та контроль цих процесів господарювання не тільки підвищує ефективність, але також може допомогти зменшити витрати на ТОВ «Савинці».

Нижче запропоновані способи, за допомогою яких це можна запровадити на досліджуваному підприємстві:

- налагодження партнерських відносин із надійними постачальниками: сільськогосподарські товари та матеріали мають великий вплив на загальні витрати ферми. Партнерство з надійним та професійним постачальником означає, що підприємство ніколи не буде втрачати час в очікуванні матеріалів. Це також забезпечує більш ретельне управління запасами, щоб уникнути марнотратства та зайвих витрат. У поєднанні з регулярним оновленням діловодства професійний постачальник може допомогти скласти план сільськогосподарської діяльності по врожайному циклу кожної культури, вести облік підприємств та управляти запасами для максимальної корисності. Оптимізуючи робочі процеси, підприємство гарантує для себе відсутність додаткових втрат.

- Забезпечення ефективної автоматизованої системи боротьби з шкідниками: для скорочення витрат, ТОВ «Савинці» потрібно оцінити хімічні потреби своєї ферми. Оскільки фермери дуже часто витрачають занадто багато на хімікати, пестициди та гербіциди, варто проаналізувати та дослідити загальні хімічні альтернативи, оцінити гарантії при закупівлі та бути обережними щодо рекламних акцій, які виглядають занадто добре, щоб бути правдою, оскільки вони можуть завдаючи більше шкоди, ніж користі. Керівництво підприємства має переконатися у вигідній угоді, і не вважати, що найдорожчий спосіб дії найкращий.

Також варті уваги наступні практики боротьби зі шкідниками для зменшення витрат:

- Бур'яни: бажано вибрати програму боротьби з бур'янами, яка відповідає конкретній посівній культурі. Можливо, варто перевірити запобіжне обприскування, якщо підприємство намагається заощадити, і враховує лише управління стійкими сортами. Також можна заощадити гроші та витратні матеріали, переключившись із спеціального застосування на власне обприскування.

- Комахи: подібним чином, з комахами доцільно посилити контроль та обробляти лише уражені площі посівів. Проводити регулярні розвідувальні роботи на предмет пошкодження, а не обприскувати превентивно. Наприклад, якщо виникла проблема боротьби з стійким кореневим черв'яком, можливо, необхідно перейти на більш дешевий сорт кукурудзи застосувати ґрунтовий інсектицид.

- Хвороба: при хворобі рослин доцільно використовувати всі доступні інструменти, оскільки поширення може спричинити широкомасштабну шкоду. Найбільшим інструментом управління захворюваннями є гібридний відбір. Вибір стійких сортів рослин заздалегідь може заощадити на повторних витратах протягом циклу росту.

- Застосовувати азоту за потребою: ефективне використання азоту може збільшити врожайність культур на 22%. Азот є ключовим елементом, необхідним для гарного росту рослин, але купувати його дорого. Таким чином, варіювання внесення азоту та зменшення втрат є ефективним способом зменшення витрат. Контролер із змінною швидкістю та такі технології, як розумні датчики, можуть контролювати погоду, втрати азоту з ґрунту та обчислювати потреби та терміни врожаю для більш цілеспрямованого та точного застосування. Також можна спробувати зменшити втрати нітратів у своєму господарстві за допомогою насичених буферів, які можуть зменшити втрату від 41% до 98% концентрації нітратів. Як доступний та ефективний метод збереження краю поля, насичені буфери призначені для очищення дренажної води з плитки з полів, що прилягають до річок, струмків, озер та каналів. Насичений буфер перехоплює польову плитку і перерозподіляє воду через ґрунтовий профіль буферної смуги. Коли вода стікає через ґрунтовий профіль, багаторічні рослини забирають надлишок поживних речовин. Це дозволяє зменшити відходи азоту з поля, одночасно утримуючи вологу в землі.

- Цілеспрямоване внесення добрив: під час обробки врожаю доцільно застосовувати підхід до управління добривами, який надає першочергове значення ресурсам просто для збереження існуючої врожайності сільськогосподарських культур. Подібно до різних застосувань азоту залежно від потреб, випробування ґрунту можуть допомогти визначити, де можна скоротити витрати на добрива, не жертвуючи продуктами. Інший підхід до тимчасового зменшення витрат добрив - це зменшення кількості трансляцій на кілька років у районах, де рівні випробувань ґрунту є оптимальними. У ґрунті, який є оптимальним, можна встановити фіксовану суму, яку підприємство готове витратити на азот, фосфор, калій та вапно, та скористатися тестом ґрунту, щоб визначити, де можна скоротити на даних добривах.

Крім того, можна встановити фіксовану суму для однієї ферми та регулювати її від поля до поля. Однак варто пам'ятати, що для нещодавно оброблених сільськогосподарських угідь із низькою родючістю неможливо зменшити вартість добрив, просто встановивши цільовий показник на основі загальних витрат [83]. Можливо, доведеться розглянути можливість зменшення межі прибутковості. А якщо це не спрацює, можна спробувати підвищити ефективність використання добрив. Застосування фосфору та калію як початкового добрива надає тимчасовий запас, щоб уникнути пошкодження рослин, не впливаючи на ріст врожаю на критичних ранніх стадіях.

- менші витрати на насіння: для фермерів, які хочуть скоротити витрати, раннє замовлення насіння може принести значну економію. Багато фермерів, як правило, купують порівняно невелику кількість насіння у кількох різних постачальників. Багато керівників сільськогосподарських підприємств може цього не усвідомлювати, але занадто велика диверсифікація закупівель насіння може дорого коштувати. Замовляючи великі обсяги у кількох дилерів, підприємство ТОВ «Савинці» зможе отримати економію від масштабу. Більше того, професійний постачальник може також запропонувати додаткову економію, якщо купувати насіння, гербіциди та добрива разом.

- Зміна графіків сівозмін: дослідження в США показали, що у сівозмінних культур на одній і тій же площі є багато переваг [90]. Це не тільки зменшує витрати на паливо, але й ґрунт є більш здоровим, кращим за структурою, а отже, краще здатним утримувати воду та поглинати поживні речовини. Здоровий ґрунт вимагає менших витрат і може заощадити на додаткових матеріальних витратах.

- Висадка більше покривних культур: дослідження показують, що хоча насіння покривних культур може бути дорогим, покривні культури можуть допомогти у знищенні бур'янів та підвищеній родючості ґрунту. Вони чудово справляються з придушенням стійких до гербіцидів бур'янів на гектар землі в довгостроковій перспективі, а також збільшують органічні речовини ґрунту, зменшують ерозію та надають додаткові економічні можливості для випасу худоби.

3. Збереження існуючих ресурсів – третій метод зменшення витрат на підприємстві.

Будь-якому бізнесу має сенс розумніше економити та використовувати наявні ресурси. Підтримання нижчих загальновиробничих витрат на такі предмети, як комунальні послуги, страхування ферм, оренда машин та амортизація обладнання, може значно допомогти заощадити гроші в довгостроковій перспективі [30].

Часто пошук шляхів зменшення витрат на сільськогосподарські операції зводиться до щоденного задавання важких питань. Одним із способів оцінити, чи працює якийсь процес, є визначення того, чи відповідає сума, яку інвестують в урожай чи ділянку землі, очікуванням керівництва. Ось кілька способів, за допомогою яких можна максимізувати їх використання (рис. 3.6):

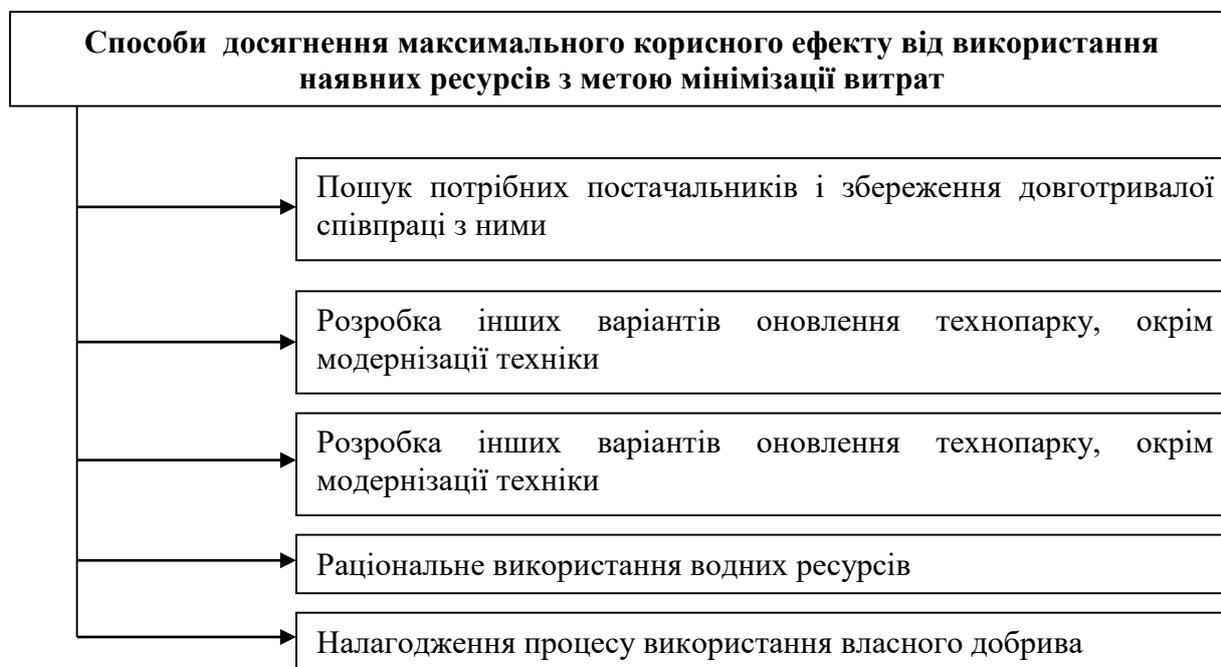

Рисунок 3.6 – Способи досягнення максимального корисного ефекту від використання наявними ресурсами з метою мінімізації витрат [25]

- Пошук потрібних постачальників і збереження довготривалої співпраці з ними: завжди є шанс, що бізнес втратить вигіднішу угоду, коли мова заходить про купівлю матеріалів. Якщо підприємство відчуває, що платить занадто багато, варто проаналізувати та порівняти інші варіанти на ринку.

- Виокремити інші варіанти оновлення технопарку, окрім модернізації техніки: правильний тип техніки життєво важливий для ведення ферми, але не обов'язково постійно робити оновлення та купувати нове обладнання. Варто дізнатися, чи можуть постачальники ТОВ «Савинці» запропонувати інші варіанти, такі як, наприклад, оренда чи лізинг.

- Економно використовувати воду: фермери побачили реальну цінність для сільськогосподарських культур, коли вони встановлюють системи крапельного зрошення, щоб розширити свої водні ресурси. Зрошуючи посіви таким способом також можна досягти достатнього зволоження посівних площ на великих ділянках землі за набагато менших витрат.

- Вводити у використання власне добриво: так як підприємство ТОВ «Савинці», яке займається також тваринництвом, може скоротити витрати, зробивши власне добриво та задовольнивши свої вимоги до компостування на місці.

- Відкласти процес оновлення техніки: перш ніж інвестувати в нову техніку, слід спевнитись, чи це покращить поточний результат. Хоча таке обладнання, як індивідуальні муфти сівалки та регулятори змінної швидкості, може зменшити витрати насіння та збільшити урожай, ТОВ «Савинці» може відкласти покупку, вирішивши проблеми технічного обслуговування поточного обладнання.

- Інвестувати в альтернативні джерела енергії: слід визнати, що інвестиції в альтернативну енергетику є першочерговою дорогою справою і не повинні розглядатися, коли бізнес стикається з кризою. Однак інвестиції в альтернативні енергетичні рішення, такі як енергія вітру та сонячні батареї, можуть допомогти зменшити ТОВ «Савинці» енергетичні витрати та збільшити прибуток у довгостроковій перспективі. Вітрові турбіни забезпечують дешевшу форму енергії для виробництва сільськогосподарського обладнання, ніж звичайно вироблена електроенергія. Так, наприклад, ще однією зростаючою тенденцією в сільському господарстві світу є використання сонячної енергії для виробництва енергії для опріснення води. Це допомагає фермам підвищити ефективність використання води, а також значно зменшити витрати на зрошення.

Завдяки використанню ресурсозберігаючих технологій, дотримання принципів ощадного виробництва ТОВ «Савинці» має можливість зменшити рівень їх споживання, забезпечити більш раціональне їх використання. Першочергово на рис. 3.7 наведемо основні напрями зниження матеріальних витрат ТОВ «Савинці».

Рисунок 3.7 – Основні напрями зниження матеріальних витрат ТОВ «Савинці»

Вважаємо, що слідування наступним напрямам ТОВ «Савинці» зможе значно знизити рівень матеріальних витрат, що позитивно відобразиться на його кінцевих фінансових результатах.

Таким чином, технології – це величезні інвестиції і в гроші, і в час. Проте це єдиний спосіб, який може розумно зіставити дані щодо продуктивності, щоб показати вигідні тенденції. За допомогою правильної технології ТОВ «Савинці» зможе

порівняти показники різних сортів насіння для поліпшення відбору насіння. Отже, під час збирання врожаю, варто реєструвати дані врожаю та вологості в режимі реального часу та використовувати автоматичні методи зрошення добрив, гербіцидів. Коли рентабельність обмежена, ці самі технології дозволяють фермерам отримувати найточніші дані, які можуть допомогти їм контролювати витрати. Інформація – це сила. За допомогою автоматизації управління витратами ТОВ «Савинці» зможе ефективно управляти ресурсами, щоб уникнути марнотратства. Інвестиції в програмне забезпечення допоможуть ефективно управляти даними, щоб бути в змозі приймати кращі рішення, тоді як інтегровані рішення можуть оптимізувати робочі процеси.

3.3. Економічне обґрунтування запропонованих шляхів зниження витрат

Під час дослідження шляхів мінімізації витрат підприємства ТОВ «Савинці» було встановлено, що для цього варто більш раціональніше використовувати наявні виробничі ресурси за допомогою впровадження інноваційних технологій. Тому, з метою впровадження таких нововведень, вважаємо за доцільне розгляд нового підходу ТОВ «Савинці» до методів обробки ґрунту перед висадкою рослин.

У десятирічному польовому експерименті застосовуються технології звичайного обробки ґрунту (оранка) та ресурсо- та ґрунто-зберігаючу обробку (No-till та Mini-till) [90]. Переваги і недоліки обробки ґрунту представлена на рис. 3.8.

Звичайна оранка з передпосівною культивацією є основним традиційним способом обробки ґрунту. Повний цикл передпосівної обробки ґрунту придатний для створення сприятливих агрофізичних умов на верхньому шарі ґрунту для вирощування рослин. Цей метод допомагає досягти оптимальної насипної щільності, пористості ґрунту та оптимізувати баланс ґрунту «повітря-вода» для рослин. Ефективність такої повної обробки доведена часом і не викликала сумнівів у багатьох поколіннях фермерів. Але постійне використання протягом десятиліть оранки призводить до проблем у глобальному масштабі: швидкий розвиток ерозії, втрата

родючості та запас органічної речовини. Крім того, повний цикл обробки ґрунту оранкою є найбільш енергоємним внеском повного ланцюжка вирощування сільськогосподарських культур.

Рисунок 3.8 – Переваги та недоліки обробітку ґрунту за методикою No-till [90]

У останні десятиліття спостерігається глобальна тенденція застосування технологій щодо економії ресурсів та збереження ґрунту, включаючи технології (No-till, Zero-till) та пряме висівання по всьому світу.

Згідно з нашим розслідуванням, включаючи звіти, презентації та попередній огляд ділової сільськогосподарської преси, технологія No-till рідко використовується і займає менше 1% загальної ріллі. Технологія прямих посівів при нульовому обробітку ґрунту в чистому вигляді як довготривалий досвід у все ще дуже рідкісний для українського сільського виробництва. Але, незважаючи на цескладність та висока вартість адаптації, в останні роки не зменшила інтерес до таких технологій.

Основними перевагами прямого посіву та нульових обробок є економія енергії та збереження ґрунту. Одночасно нульова технологія має суттєві недоліки, які є

найбільш очевидними і проявляються в перші роки адаптації технологій. Багато проблем з мінімізації витрат обробки ґрунту відзначаються при переході на прямий посів. Насипна щільність і ущільнення верхнього шару ґрунту збільшується, фітосанітарна ситуація погіршується із збільшенням поширення грибкових захворювань та високий рівень зараженості посівів бур'янами. Тому технологія No-till та прямого посіву призводить до більшої кількості застосування пестицидів, і в результаті чого зростає фіто токсичність ґрунту. Таким чином, проблема повної оцінки можливості застосування одного з новаторських технологій обробки ґрунту та рослинництва є досить актуальною для ТОВ «Савинці».

Так, існує досвід багаторічного польового експерименту: унікальний випробувальний полігон, де вже понад 10 років проводиться всебічне порівняння ресурсозберігаючих та традиційних систем обробки ґрунту. Це дослідження є частиною комплексного довгострокового польового моніторингу родючості ґрунту та продуктивності сільськогосподарських культур.

Мета дослідження – продемонструвати плюси і мінуси використання нульового обробки та мінімального обробки ґрунту при інтенсивному вирощуванні сільськогосподарських культур у складній системі сівозміни на дерново-опідзоленому ґрунті.

Існує кілька підходів оцінок переваг і недоліків даних методик. Один із способів - розрахувати економічну ефективність рослинництва при різній обробці. У нашому експерименті практика відсутності обробки ґрунту призводить до 19–20% зменшення витрат на обробку ґрунту, але на 11–16% збільшує витрати на боротьбу зі шкідниками (рис. 3.9) [90]. Через два цикли сівозміни, рентабельність технології обробки ґрунту для виробництва врожаю озимої пшениці була перевірена – виробництво зерна за цією технологією дешевше.

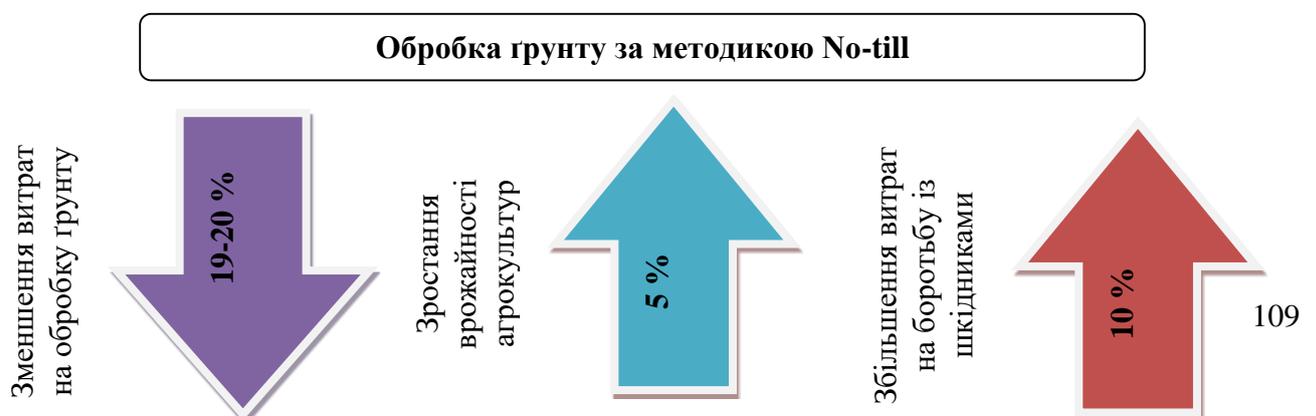

Рисунок 3.9 – Економічний ефект після застосування інноваційної методики обробки ґрунту No-till

Але даний економічний підхід не дає можливості визначити, що відбувається з ґрунтом і як ростуть культури. Тому інший підхід оцінки та дослідження заснований на вивченні властивостей ґрунту та продуктивності врожаю в порівнянних умовах. Тобто, зосередження на оцінці найважливіших агрофізичних властивостей ґрунту, що визначають ріст рослин. Існує поняття проникнення (пов'язане із ущільненням ґрунту) та вологість орного шару ґрунту.

Досвід світового експерименту включає чотири окремі поля №№ 1–4 (рисунок 3.10). Загальна площа чотирьох дослідних полів становить 6 га при рівнинній площі 240×250 м, а площі окремих полів становить 0,8 та 1,4 га [90].

Сівозміна буває: озима пшениця + гірчиця (як сидерат після збору врожаю); картопля; ячмінь; вівсяна суміш. Сівозміна зберігається в часі та просторі. Експеримент триває з 2008 року по теперішній час.

В експерименті порівнюються дві технології обробки ґрунту. Обробка оранкою - класичною традиційною обробкою звичайного обробки ґрунту. Він включає дискову оранку після збору врожаю стерні, осінню традиційну оранку та передпосівну обробку ґрунту. Така обробка ґрунту займає 50% площі дослідного поля (рис. 3.10). Економія ресурсів обробки включає мінімальне дискування (глибина 12–14 см) перед картоплею та ячменем (два роки врожаю сівозміни) та нульового обробки ґрунту (No-till) до вівсяного міксу та озимої пшениці (два роки врожаю). Використання ресурсозберігаючих технологій чергується в часі за схемою: 2 роки мінімальний термін дії, потім 2 роки - перерва, і так далі. З року в рік, а схема обробки ґрунту відтворюється в кожному з полів сівозміни у двох варіантах.

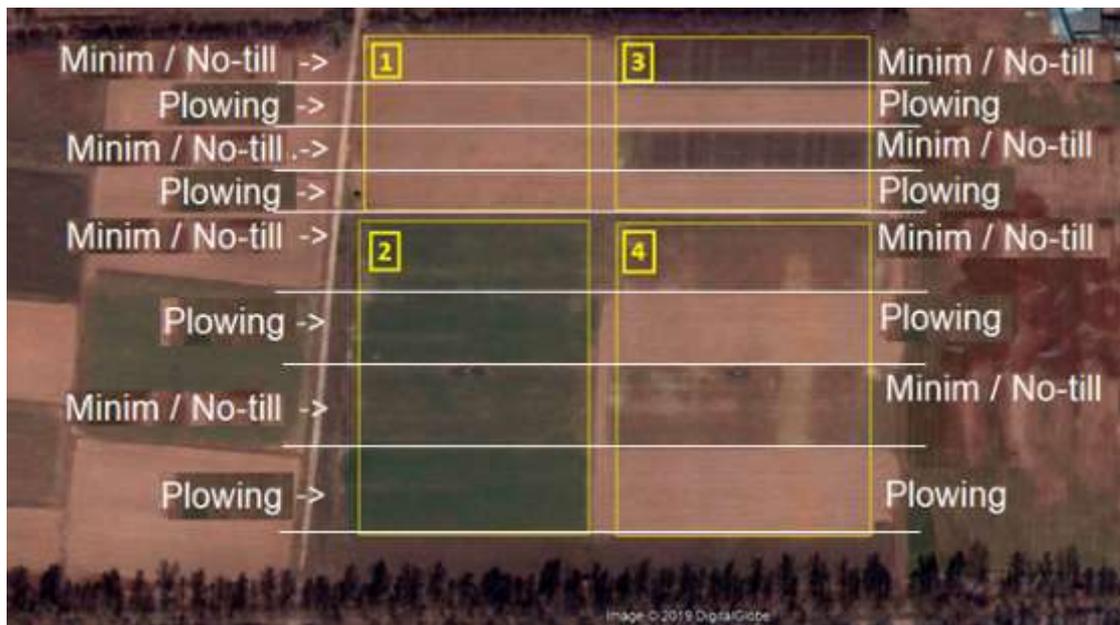

Рисунок 3.10 – Розробка польового експерименту: розміщення полів та ділянок підрізні технології [90]

Агрохімічне обстеження ґрунту під час експерименту проводилося регулярно щороку два роки з 2008 року з відбором проб та визначенням основних агрохімічних властивостей (згідно загальноприйнятих методів для опідзолених ґрунтів). Завдяки цьому підтримується хороша родючість ґрунту до щорічного внесення мінеральних добрив відповідно до потреб сільськогосподарських культур. Вміст фосфору та калію у ґрунті становлять відповідно 240 ± 4 та 166 ± 10 ppm (середній $\pm 95\%$ конфіденційний інтервал). Немає різниці в часі посіву між двома видами обробки ґрунту. Але розподіл корисних елементів у глибині верхнього шару ґрунту різний залежно від способу обробки ґрунту [28].

Агрофізичні дослідження ґрунту включають просторові та часові ряди польових спостережень: вологість ґрунту, об'ємна щільність, ущільнення ґрунту (ґрунтовий пенетрометр DICKEY-John) та електричний опір (вертикальне глибоке зондування). Обстежено просторові закономірності ґрунтового покриття та розподіл властивостей ґрунту експериментальних полів. Наприклад, твердість ґрунту та вологість оцінювали ранньою весною (під час максимального насичення вологою) для порівняння умов вирощування рослин при різному обробітку ґрунту.

Кожне поле - це індивідуальний агрофітоценоз. Його дослідження включає просторові та часові ряди спостереження за біометрією сільськогосподарських

культур, індексами рослинності, продуктивністю, урожайністю, чисельністю та видамимінливості бур'янових угруповань, поширення хвороб, вплив та наслідки дії пестицидів та ін. Було відзначено, що площі різної продуктивності сільськогосподарських культур на досліджуваних полях пов'язані з зонами неоднорідних властивостей ґрунту. Проводиться оцінка індексу NDVI із застосуванням дистанційного зондування (із супутників та безпілотних літальних апаратів) та наземного базування методів (активний оптичний датчик GreenSeeker RT200, Trimble). Для біометричних вимірювань посівів та підрахунок сегментальної флори методом сіткового картографування з розміщенням тестових місць міні-ділянки сквайра ($0,25 \text{ м}^2$) у звичайній сітці використовується точка ($3 \times 7 \text{ м}$) [90]. Збирання врожаю проводиться з відображенням врожаю. Вся інформація про ґрунт, врожай, бур'яни тощо має географічні посилання та зберігається у базі даних. Також реєструються погодні умови кожного вегетаційного періоду. Ділянки за ресурсозберігаючою технологією характеризуються збільшенням твердості і більш високим вмістом вологи в шарі ґрунту (рис. 3.11).

Щороку всі дані про врожайність сільськогосподарських культур, зараженість бур'янами та економічний аспект оцінюється відповідно до порівняння методів обробки ґрунту. Твердість ґрунту (насіпна щільність, ущільнення) та вологість разом визначають умови росту рослин. Ці ґрунтові фактори можна виміряти швидко, точно і у великій кількості тиражів із використанням портативних інструментів. NDVI оцінює розвиток сезонних культур від сходів до збирання врожаю. Досліджено, що вологість ґрунту в шарі 0–30 см та твердість ґрунту в шарі 10–20 см залежать на обробки ґрунту [27].

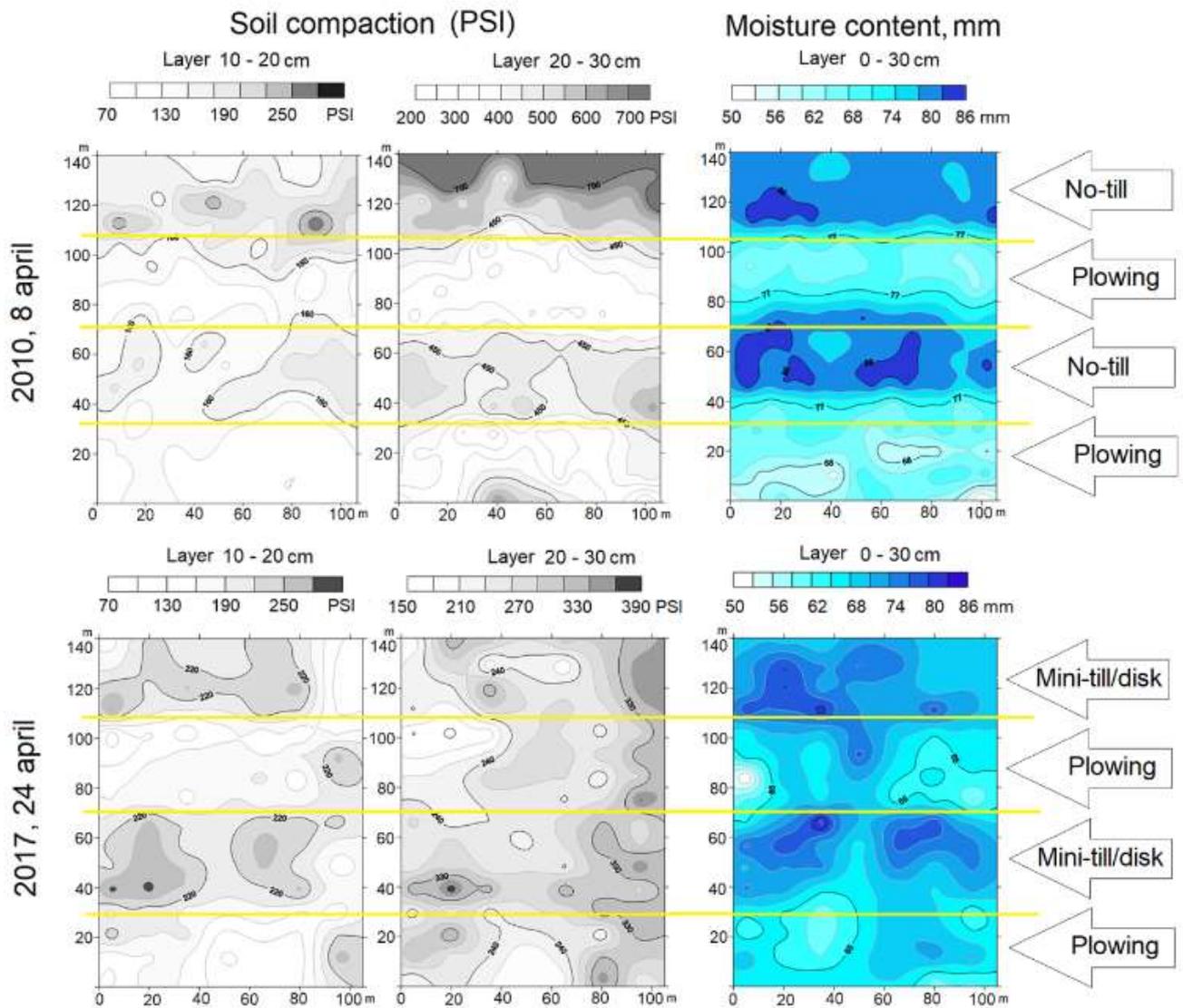

Рисунок 3.11 – Карти просторового розподілу ущільнення ґрунту на глибинах 10–20 та 20–30 см [90]

У шарі 20–30 см просторовий маюнокрозподілу твердості залежить як від методів обробітку ґрунту, так і від основних ґрунтових складових. Ґрунттврдіший там, де шар піску лежить в основі верхнього шару ґрунту.

Сезонна динаміка ущільнення ґрунту сильно залежить від опадів вегетаційного періоду,але на ділянках за ресурсозберігаючою технологією ущільнення поверхневого шару завжди вище, ніж на ділянках від звичайної обробки ґрунту. Це спостереження справедливо у всі роки, на всіх полях сівозміни та за будь-якого видусільськогосподарських культур.

Сезонна динаміка біомаси врожаю залежить від погодних умов та типу обробки. На початку вегетації щільність розсади вища на ділянках за системою оранки, це особливо помітно навесні, після перезимівлі.

На ділянках розсади No-till виживання ростків озимої пшениці значно нижче. При нормі висіву 5,5 млн. насінин на 1 га, весною числорозсади при оранці становить 4,0–4,8, а під No-till 3,5–4,2 млн. насінин на 1 га [90]. Отже, весняна вегетація озимої пшениці починається з швидкого старту під обробкою звичайною оранкою.

Як правило, за технологією No-till вегетаційний період триває довше через велику вологість ґрунті. З одного боку, це плюси для врожайності, але з іншого боку, це мінуси для збирання врожаю. Тривалий безперервний вегетаційний період призводить до збільшення врожайності через більш тривалий період фотосинтезу рослин. Але в умовах забороненої обробки зернових культур дозрівання займає більш тривалий час і стан посівів неоднаковий. Це спричиняє труднощі у збиранні, а іноді необхідно використовувати додаткові осушувачі. Це недолік технології No-till та Mini-till у помірному кліматичному поясі з достатньою вологістю.

Таким чином, було визначено, що різні методи обробки ґрунту призводять до різних умов росту рослин. Висока твердість ґрунту (ущільнення) під обробкою No-till та Minimum-till спричиняє відставання в рості врожаю протягом вегетаційного сезону. Вищий запас продуктивної вологи в ґрунті за технологією No-till сприятливий для рослин, але це не зовсім вдається реалізувати в умовах високого ущільнення ґрунту.

Для помірного вологого кліматичного поясу за допомогою дерново-підзолистого ґрунту ресурсозберігаюча технологія не може продемонструвати всіх своїх особливостей та переваг, оскільки в перший період No-till та Mini-till адаптація властивостей агрофізики ґрунту змінюється в гіршу сторону.

Відповідно, переважно на всіх посівних площах, які орендує ТОВ «Савинці», ґрунт з низькою ущільненістю і тому вважаємо за доцільне спрощувати інноваційну технологію обробки ґрунту «No-till». Зараз в зв'язку з постійним зростанням цін за оренду землі, добрива та інше, також земля виснажується, показник

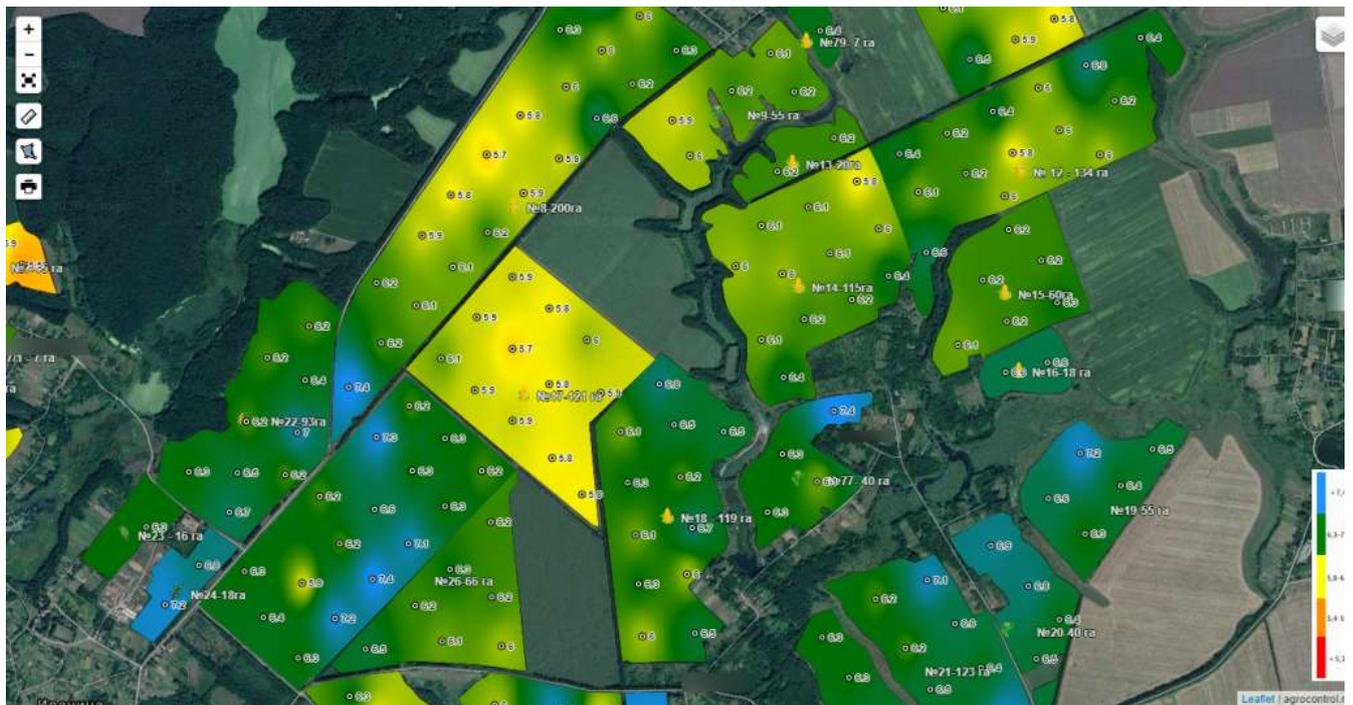

Рисунок 3.13 – Картограма розподілу величини рН в програмному забезпеченні «Агроконтроль» [95]

Паливо – одна з основних статей витрат у сільському господарстві, з кожним роком паливо дорожчає і все розуміють, що ця тенденція буде зберігатися і в найближчому майбутньому. Тому на ТОВ «Савинці» повинні намагатися цим видом енергії розпоряджатися розумно, перекрити можливість крадіжок палива, нецільового використання техніки і багато іншого. А інструменти для цього сьогодні є. Пропонуємо використовувати систему GPS моніторингу «Агроконтроль» в якій можна вести облік заправок і виданого палива.

Термінал збирає всю інформацію і передає на сервер. В свою чергу отриману інформацію можна оперативно сформувані в готові звіти (рис. 3.14).

Дата	Объект	АЗС	Тип топлива	Водитель	Нач.уровень(л)	Заправлено(л)	Остаток в баке(л)
14.09.2016 05:53:00	John Deere 8360R	АЗС	ДП	Фалот Сергей	29.80	240.00	269.80
14.09.2016 05:04:00	Case Magnum 340	АЗС	ДП	Чумак Максим	236.40	180.00	416.40
12.09.2016 00:00:00	John Deere 8360R	МАЗ-бензокоз	ДП	Фалот Сергей	547.59	118.00	665.59
11.09.2016 08:04:00	Case Magnum 340	ГАЗ-бензокоз	ДП	Чумак Максим	478.41	160.00	638.41
11.09.2016 00:00:00	John Deere 8360R	ГАЗ-бензокоз	ДП	Чумс Андрей	426.91	230.00	656.91
10.09.2016 06:04:00	Case Magnum 340	ГАЗ-бензокоз	ДП	Чумак Максим	209.02	340.00	549.02
10.09.2016 00:00:00	John Deere 8360R	ГАЗ-бензокоз	ДП	Чумс Андрей	222.12	218.00	440.12

Рисунок 3.14 – Контроль виданого палива за допомогою модуля «Паливо» в програмному забезпеченні «Агроконтроль» [95]

Передбачена також можливість ручного введення заправок. Диспетчер вводить в ручному режимі всі заправки по факту. Вся інформація зберігається в базі даних, в будь-який момент можна проаналізувати за будь-який період, скільки палива було витрачено, скільки палива було заправлено в розрізі кожного транспортного засобу.

Отже, в таблиці 3.6 представлена калькуляція витрат на впровадження методики обробки ґрунту «No-till» та застосування автоматизованої системи обліку та контролю «Агроконтроль» на ТОВ «Савинці».

Таблиця 3.6 – Витрати на впровадження методики обробки ґрунту «No-till» та програмного забезпечення «Агроконтроль» на ТОВ «Савинці»

Назва	Ціна, тис. грн.	Кількість	Витрати, тис. грн.
Сівалка зернова стернева Great Plains CPH 1500 no-till	430	8	3440
Дисковий луцильник Softer	114	6	684
Плуги Бн-2.4	129	6	774
Глибкорозрохлювач CULLTER	700	5	3500
Культиватор КПС-4ПМ	260	5	1300
Програмне забезпечення «Агроконтроль» Модуль «Паливо»	30	1	30
Разом	-	-	9728

Загальна кошторисна вартість впровадження запропонованих заходів для ТОВ «Савинці» складає майже 10 млн. грн. Дана сума є досить високою, водночас слід враховувати те, що ці витрати всі є одноразовими. ТОВ «Савинці» один раз інвестує 10 млн. грн. у нові технології і буде користуватися ними як мінімум протягом 5 років без додаткових вкладень. До того ж у складу власного капіталу товариство має сформований резерв у вигляді нерозподіленого прибутку в суму 180 млн. грн. Головний же ефект від впроваджуваних заходів буде полягати у зменшенні витрат ТОВ «Савинці», зокрема: паливно-мастильних матеріалів та мінеральних добрив. Точно спрогнозувати визначення економічного ефекту від нововведень вкрай складно, так як на результати діяльності сільськогосподарських підприємств впливає велика кількість факторів. Для орієнтовного визначення економічного ефекту скористаємося вивченням світового досвіду використання методики обробки ґрунту «No-till». На рис. 3.15 наведемо очікувані результати від впровадження запропонованих заходів.

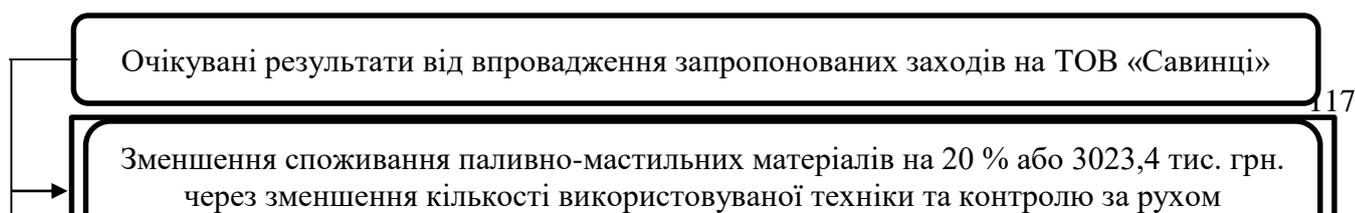

Рисунок 3.15 – Очікувані результати від впровадження запропонованих заходів на ТОВ «Савинці»

За очікуваними результатами передбачається щорічна економія витрат у розмірі 5450,4 роки. При цьому обсяги необхідних первинних інвестицій складає 9728,4 тис. грн. Термін окупності запропонованих заходів складе майже два роки. У подальші роки ТОВ «Савинці» зможе отримати більш відчутні показники економічного ефекту. Так, як усі витрати на впровадження запропонованих заходів передбачають лише одноразове вкладення.

Слід наголосити, що наведені прогностні розрахунки економічного ефекту є ймовірними та базуються на урахуванні досвіду інших аграрних компаній. Точно спрогнозувати можливі результати досить складно й можна буде зробити остаточний висновок лише після першого року повноцінного впровадження запропонованих заходів. Тому ТОВ «Савинці» слід підходити досить обережно та поступово до переходу на методику обробки ґрунту «No-till». Для початку слід даної методикою обробляти невеликі площі до 2 тис. га у разі відповідності очікуваним результатами ці площі можна буде збільшувати.

З вищенаведеного можемо констатувати, що ТОВ «Савинці» необхідно активно займатися інноваційною діяльністю, залучати у господарську діяльність останні

досягнення науки та техніки. Лише за цих умов товариство зможе знизити рівень витрат та забезпечити раціональне використання ресурсів. Сьогодні сільськогосподарські підприємства несуть значні обсяги витрат під час вирощування продукції рослинництва й саме у пошуку шляхів зниження їх обсягів криються головні резерви підвищення результативності їх діяльності ТОВ «Савинці».

Таким чином, проведена економічна оцінка запропонованих заходів показала, що загальні витрати на впровадження технології «No-till» та програмного забезпечення «Агроконтроль» у діяльність ТОВ «Савинці» складуть 9728,4 тис. грн. Сюди входять усі витрати направлені на купівлю усього необхідного обладнання та програмного забезпечення «Агроконтроль» з специфічними модулями «Аналіз ґрунту» та «Паливо». За допомогою раціонального та ефективного використання трудових ресурсів, матеріальних витрат, а також унеможливлення розкрадання матеріально-мастильних матеріалів шляхом жорсткого контролю автоматизованих систем загальний економічний ефект складе 5450,4 тис. грн. Цей економічний ефект ТОВ «Савинці» досягне завдяки зменшенню витрат. Термін окупності комплексу запропонованих заходів складе майже два роки. Відповідно до вище зазначених розрахунків можна стверджувати, що для ТОВ «Савинці» економічно доцільним є впровадження системи технології «No-till» та програмного забезпечення «Агроконтроль» для мінімізації операційних витрат підприємства.

ГЛОСАРІЙ

1. Адміністративні витрати – загальногосподарські витрати, пов’язані з управлінням і обслуговуванням підприємства.
2. Альтернативний вибір – це потреба в прийнятті рішення і вона постає тоді, коли є кілька можливих варіантів, з яких необхідно вибрати найприйнятніший. Вибір відповідного варіанта рішення здійснюється з урахуванням системи критеріїв.
3. Амортизація – систематичний розподіл вартості активу, яка амортизується протягом строку його корисної експлуатації.
4. Амортизація основних засобів – це процес перенесення авансової раніше вартості всіх видів засобів праці на вартість продукції з метою її повного відшкодування.
5. Валова продукція – включає всю продукцію у вартісному виразі, незалежно від ступеня її готовності. Вона включає товарну продукцію і зміну залишків незавершеного виробництва.
6. Валовий прибуток (збиток) – чистий дохід від реалізації продукції за вирахуванням собівартості реалізованої продукції.
7. Вартісний (грошовий) метод вимірювання продуктивності праці – ґрунтується на використанні вартісних показників обсягу продукції (валова, товарна, реалізована, чиста продукція тощо).
8. Виробнича потужність – це максимально можливий випуск продукції підприємством за певний час (зміну, добу, місяць, рік) у встановленій номенклатурі і асортименті при повному завантаженні обладнання і виробничих площ.
9. Виробничий асортимент – набір товарів, який виробляється промисловістю і сільським господарством, відображає спеціалізацію промислового і сільськогосподарського виробництва і формується в залежності від цієї ознаки.
10. Виробничі витрати – грошовий вираз використання виробничих факторів, внаслідок якого здійснюється виробництво і реалізація продукції.
11. Виробничі запаси – це продукція виробничо-технічного призначення, яка є на підприємстві, вже вступила в сферу виробництва, але ще не використовується безпосередньо у виробничому процесі.

12. Витрати на виробництво продукції створюють виробничу собівартість продукції (робіт, послуг). Витрати відображаються в бухгалтерському обліку одночасно зі зменшення активів або збільшенням зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення власного капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками).

13. Витрати на збут – витрати підприємства, пов'язані з реалізацією продукції та витрати на утримання підрозділів, що займаються збутом, рекламою, доставкою продукції споживачам.

14. Витрати на продукцію – це витрати, пов'язані з виробництвом. У виробничій сфері до таких витрат належать усі витрати (матеріали, зарплата, амортизація основних засобів тощо), що пов'язані з функцією виробництва продукції.

15. Довгострокові витрати – це витрати, пов'язані з виконанням довгострокового договору (контракту), тобто контракту, який не планується завершити раніше, ніж через 9 місяців з моменту здійснення перших витрат або отримання авансу (передоплати).

16. Додаткова заробітна плата – це винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці. Вона включає доплати, надбавки, гарантійні і компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством; премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій.

17. Дохід – збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників).

18. Заохочувальні та компенсаційні виплати – виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, компенсаційні та інші грошові і матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які провадять понад встановлені зазначеними актами норми.

19. Запаси – це матеріальні активи, які утримуються для подальшого продажу; перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; утримуються для споживання під час виробництва продукції.

20. Заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконувану ним роботу.

21. Збут підприємством свого товару – це процес реалізації промислової продукції з метою задоволення потреб і запитів споживачів та отримання доходу (виручки).

22. Змінні витрати – витрати на сировину та матеріали, купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби, технологічне паливо й енергію, на оплату праці працівникам, зайнятим у виробництві продукції (робіт, послуг), з відрахуваннями на соціальні заходи, а також інші витрати.

23. Інші доходи – дохід від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів, майнових комплексів, неопераційних курсових різниць.

24. Інші операційні витрати – собівартість реалізованих виробничих запасів, сумнівні (безнадійні) борги та втрати від знецінення запасів, втрати від операційних курсових різниць, визнані економічні санкції, відрахування для забезпечення від наступних операційних витрат.

25. Інші операційні доходи – дохід від операційної оренди активів, операційних курсових різниць, відшкодування раніше списаних активів, реалізації оборотних активів (крім фінансових інвестицій).

26. Інші фінансові доходи – дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій.

27. Капітальний ремонт – це самий великий за обсягом і по складності вид ремонту. Він передбачає повне розбирання; ремонт спрацьованих деталей та вузлів (в тому числі базових); заміна тих, що не підлягають ремонту; регулювання й випробування під навантаженням.

28. Коефіцієнт використання характеризує міру використання сировини та матеріалів на виробництво продукції і визначається як відношення корисної (чистої, теоретичної) витрати сировини та матеріалів до норми їх витрат на виробництво одиниці продукції.

29. Коефіцієнт виробничої потужності – це співвідношення пропускну́ї спроможності групи устаткування та трудомісткості її виробничої програми.

30. Коефіцієнт виходу (вилучення) продукції із сировини визначає скільки одержано чистого продукту і який рівень відходів.

31. Методи визначення потреби в ресурсах – це способи встановлення кількості матеріальних ресурсів, потрібних для здійснення виробничої та іншої діяльності підприємства.

32. Методологія планування – це сукупність теоретичних висновків, загальних закономірностей, наукових принципів розробки планів, їх обґрунтування та описання відповідно до сучасних вимог ринку, що перевірені передовою практикою.

33. Модернізація – це сукупність організаційно-технічних заходів з покращення основних параметрів і характеристик агрегатів. Модернізація передбачає часткову заміну окремих деталей і вузлів більш досконаліми, а також застосування спеціальних приладів та пристроїв.

34. Незавершене виробництво – це заготовки, деталі, комплекти, які знаходяться на різних стадіях виробничого процесу та підлягають наступній обробці або складанню, а також вироби у складанні та на випробуваннях.

35. Непродуктивні витрати – не обов'язкові, що виникають у результаті певних недоліків організації виробництва, порушення технології тощо.

36. Непрямі витрати – витрати, що не можуть бути віднесені безпосередньо до певного об'єкта витрат економічно можливим шляхом.

37. Номенклатура – укрупнений перелік продукції, що випускається підприємством за видами, типами, гатунками, фасонами, малюнками.

38. Номінальна заробітна плата – це грошовий вираз тієї заробітної плати, яку працівник одержує за свою працю відповідно до її кількості і якості.

39. Норма – це максимально припустима величина абсолютної витрати сировини, матеріалів, палива, енергії, витрати праці для виготовлення одиниці продукції (чи виконання роботи) встановленої якості в умовах виробництва.

40. Норма виробітку – це обсяг роботи в натуральних одиницях, що повинен бути виконаний за одиницю часу (годину, зміну, місяць).

41. Норма обслуговування – це регламентована кількість одиниць устаткування, апаратів, площ, що повинні обслуговувати один робітник чи група робітників за одиницю робочого часу (зміну, місяць).

42. Норматив часу – це розрахункова величина часу, що необхідна для виконання окремих елементів роботи, операцій. Цей норматив використовується для нормування ручних, машинних і апаратурних операцій.

43. Нормативи – це показники, які характеризують відносну величину (ступінь) використання знарядь і предметів праці, їх витрати на одиницю площі, ваги, обсягу.

44. Нормативний метод планування ґрунтується на використанні технічно обґрунтованих норм і нормативів, що виражають ступінь економічної ефективності виробництва та обліку, норм витрат праці, фінансових і матеріальних ресурсів.

45. Норми потреби в устаткуванні загального призначення і допоміжно-обслуговуючих виробництв – це кількість певних видів машин, верстатів, агрегатів і т. д., що приходяться на певну суму (грн.) вартості промислово-виробничих фондів.

46. Норми потреби в устаткуванні основного виробництва – це кількість устаткування певного виду, яке потрібне в умовах, що відповідають плановому рівню технології й організації виробництва продукції (робіт) для випуску протягом планового періоду одиниці продукції (роботи) встановленої якості, обсягів, які передбачені планом виробництва.

47. Одноразові витрати, тобто однократні витрати, або витрати, які здійснюються один раз (з періодичністю більш ніж місяць) і спрямовуються на забезпечення процесу виробництва протягом тривалого часу.

48. Оперативний план – детальний план присвячений вирішенню конкретних питань діяльності підприємства в короткостроковому періоді. Він являє собою деталізацію поточного плану по підрозділах у найбільш короткі періоди часу (місяць, декаду, добу, годину).

49. Основна заробітна плата - це винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадових обов'язків). Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців.

50. Підвищення якості продукції – процес, який передбачає вдосконалення якісних характеристик продукції та потребує удосконалення технології виробництва, закупки нового обладнання тощо.

51. План збуту продукції – це обсяг продукції і послуг, який визначається попитом у процесі дослідження ринку й буде реалізований у плановому році.

52. Планова собівартість – собівартість продукції, що визначається з використанням системи економічно обґрунтованих норм і нормативів, а також економічних розрахунків, що відображають підвищення організаційно-технічного рівня проектування внаслідок впровадження ефективних проектних рішень, прогресивної технології, матеріалів, конструкцій та устаткування, передових методів організації виробництва, що відповідають новітнім досягненням науки і техніки.

53. Планування – це процес перетворення цілей підприємства в прогнози та плани, процес визначення пріоритетів, засобів та методів їх досягнення.

54. Планування чисельності працівників – формування високопрофесійного, оптимального за чисельністю складу персоналу для ефективної господарської діяльності і стабільного цивілізованого соціально-економічного розвитку трудового колективу підприємства.

55. Постійні витрати – це витрати що пов'язані з обслуговуванням і управлінням виробничою діяльністю цехів, а також витрати на забезпечення господарських потреб виробництва, абсолютна величина яких із збільшенням (зменшенням) обсягу випуску продукції істотно не змінюється.

56. Поточні витрати – це постійні, звичайні витрати або витрати, у яких періодичність менша ніж місяць.

57. Продуктивні витрати – витрати передбачені технологією та організацією виробництва.

58. Продуктивність праці, як економічна категорія, характеризує ефективність трудових витрат і показує здатність конкурентної праці створювати за одиницю часу певну кількість матеріальних благ.

59. Прямі витрати – це витрати, пов'язані з виробництвом окремого виду продукції (прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці тощо), які можуть бути безпосередньо включені до її собівартості.

60. Реалізована продукція – це продукція, яка відвантажена споживачеві і за яку надійшли кошти на розрахунковий рахунок підприємства-постачальника або мають надійти у зазначений термін.

61. Реальна заробітна плата – це сукупність матеріальних і культурних благ, а також послуг, які може придбати працівник за номінальну заробітну плату.

62. Собівартість реалізованої продукції – виробнича собівартість реалізованої продукції та собівартість реалізованих товарів.

63. Товарна продукція – це загальна вартість усіх видів готової продукції, робіт та послуг виробничого характеру, що буде підготовлена до реалізації. Включає готову продукцію, послуги, ремонтні роботи, капітальний ремонт свого підприємства, напівфабрикати і запчастини на сторону, капітальне будівництво для власних непромислових господарств.

64. Трудомісткість – це показник, що характеризує затрати часу на одиницю продукції (тобто обернена величина виробітку).

65. Управління запасами – це встановлення моментів подачі замовлень на закупку чи виробництво товарів для поповнення запасів і прийняття рішень про кількість замовлень чи їх обсяг.

66. Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток, збиток) – валовий прибуток (збиток) та інший операційний дохід за вирахуванням адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат.

67. Фінансові витрати – витрати на проценти та інші витрати, пов'язані із залученням позикового капіталу.

68. Фінансові нормативи – це розрахунки підприємства з бюджетом, банками й іншими підприємствами й організаціями.

69. Чистий дохід – загальний дохід (виручка) від реалізації продукції за вирахуванням непрямих податків.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання даної роботи було виконано усі поставлені завдання та досягнута головна мета. За результатами проведеного дослідження можемо сформулювати наступні висновки.

1. Розкрито економічну сутність витрат та їх значення в діяльності підприємства. Встановлено, що витрати є важливою економічною категорією і показником, що характеризує суттєві аспекти ефективності виробничого процесу. Витрати є основою для формування цін і справляє істотний вплив на конкурентоспроможність підприємств на ринку. Також є основним чинником аналізу діяльності окремих структур, що зумовлює її велике значення для прийняття управлінських рішень. У бухгалтерському аспекті витрати знаходять застосування при вимірюванні конкретних елементів, що відображаються у структурних частинах фінансової звітності й тому створюють умови для правдивого і чесного подання інформації. Тому знання та вміле використання цього потужного інструменту буде сприяти розширенню та посиленню ринкових позицій підприємства та ділової діяльності, особливо у кризовому середовищі.

2. Визначено особливості формування витрат на підприємстві. Встановлено, що формування витрат підприємства відбувається під впливом безлічі чинників загальноекономічного характеру, проте показники діяльності самого підприємства, рівень господарювання, стан економічної служби також впливають на величину витрат. Правильна оцінка фінансових результатів, обґрунтування і визначення шляхів економії витрат досягається за допомогою вивчення цих факторів. Узагальнюючи погляди представників класичного підходу до питань сутності формування витрат виробництва необхідно відзначити, що в результаті розвитку товарного виробництва все більшої важливості набуває оцінка економічних благ та витрат праці, вироблених в процесі діяльності підприємств.

3. Досліджено методи управління витратами та їх зниження. Встановлено, що управління витратами стосується процесу пошуку правильного проекту та здійснення проекту належним чином. Він включає такі заходи, як планування, оцінка, складання бюджету, фінансування, управління, контроль та порівняльний аналіз витрат, щоб проект міг бути завершений в строк, а затверджений бюджет та

ефективність проекту могли бути вчасно покращені. Розрізняють такі методи управління витратами: стандарт-кост, таргет-костинг, ФВА, абзорпшен-кост, СVP-аналіз, директ-кост, кайдзен-костинг, бенчмаркінг, Кост – кіллінг, LCC – аналіз, ABC-аналіз.

4. Проаналізовано стан та перспективи розвитку сільського господарства в Україні. Встановлено, що агробізнес України залишається найбільш перспективним сектором економіки. Маючи 41,5 мільйона гектарів сільськогосподарських угідь, що займають 70 відсотків території країни та близько 25 відсотків світових запасів чорноземів, сільське господарство є найбільшою галуззю експорту в Україні. У 2019 році сільськогосподарський сектор України створив приблизно 9% ВВП. Рослинництво, на яке припадає 73 відсотки сільськогосподарської продукції, домінує в українському сільському господарстві. Кукурудза, пшениця та ячмінь - основні зернові культури України. Проведений SWOT-аналіз визначив слабкі сторони стану сільського господарства: цінова нестабільність та невизначеність на сільськогосподарських ринках, коливання обсягів пропозиції, збитковість сільськогосподарського виробництва, високі ризики для кредиторів, недостатня кількість залучених інвестицій та фінансових коштів тощо. Сильні сторони: наявний значний ресурсний потенціал для швидкого нарощування обсягів виробництва, сприятливі для вирощування зернових природно-кліматичні умови, значні обсяги внутрішнього попиту.

5. Розкрито організаційно-правові основи функціонування підприємства ТОВ «Савинці». На основі чого визначено: що ТОВ «Савинці» є одним з успішних вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Дане підприємство знаходиться у селі Савинці Миргородського району, працює з 2003 р. Основною метою товариства є отримання прибутку та впровадження ряду технологічно-інноваційних процесів в свою виробничу діяльність шляхом ефективного використання матеріальних, ресурсних та трудових ресурсів. Організаційна структура управління товариства є лінійно-функціональною, вищим виконавчим органом управління – директор. Контроль за його діяльністю здійснює ревізійна комісія. Організаційна структура управління ТОВ «Савинці» ефективна з точки зору контролю за розподілом і

використання ресурсів, забезпечує високу ступінь їхньої концентрації на окремих напрямках діяльності. З іншого боку було виявлено певні недоліки представленої організаційної неефективна система комунікацій.

6. Проведено аналіз основних економічних та фінансових показників діяльності ТОВ «Савинці». Встановлено, що досліджуване підприємство в цілому проводить ефективну політику з управління оборотними коштами, трудовими ресурсами та здійснює налагоджений маркетинговий менеджмент. Проте 2019 рік для досліджуваного підприємства став збитковим. На нашу думку, дана ситуація пов'язана із поширенням пандемії корона вірусу та введенням ряду обмежувальних заходів, які вкрай негативно позначились не лише на результат діяльності ТОВ «Савинці», а й на економіку країни в цілому. При цьому позитивним є те, що підприємство зберегло та достатньому рівні трудовий потенціал, а також продовжує свою діяльність.

7. Досліджено стан охорони праці на підприємстві та встановлено, що охорона праці на ТОВ «Савинці» регулюється Законом України «Про охорону праці», Кодексом законів про працю і розробленими на їх основі положеннями, постановами, нормами, стандартами, інструкціями. Головна мета СУОП на досліджуваному товаристві полягає у створенні здорових, безпечних і високопродуктивних умов праці, покращення виробничого побуту, запобігання травматизму і профзахворюванням. Аналіз коштів, які виділялися на поліпшення умов праці на ТОВ «Савинці» у 2017-2019 рр. дає підстави стверджувати, що на підприємстві виділяється достатньо коштів, які спрямовуються на поліпшення умов праці працівників. За 2017-2019 рр. на ТОВ «Савинці» випадків виробничого травматизму та професійної захворюваності зафіксовано не було, що свідчить про високого рівню контролю та вимог до дотримання правил охорони праці на робочому місці. Завдяки впровадженню заходів для охорони праці на ТОВ «Савинці» отримує достатню соціальну ефективність та зможе забезпечити економію грошових коштів у розмірі 48488,55 грн.

8. Проведено оцінку ефективності управління витратами підприємства ТОВ «Савинці». Встановлено, що підприємство використовує такі методи: аналіз

ланцюжка створення вартості, аналіз стратегічного позиціонування, аналіз джерела витрат. Аналіз складу операційних витрат ТОВ «Савинці» за 2017-2019 рр. свідчить, що спостерігається ріст основних статей операційних витрат. Найбільша питома вага операційних витрат припадає іншим операційним витратам. Це означає, що досліджуване підприємство витрачає значні кошти за оренду земельних і майнових паїв, відрядження, на послуги зв'язку, плату за розрахунково-касове обслуговування тощо – тобто ті витрати, які не відносяться до матеріальних. Наступним видом витрат по величині є матеріальні затрати. Розрахунок групи коефіцієнтів оцінки управління операційними витратами підприємства свідчить, ТОВ «Савинці» не ефективно здійснює політику управління витратами, оскільки витрати підприємства значно перевищують за чистий дохід та рентабельність операційної діяльності не відповідає нормативним значенням.

9. Визначено шляхи зниження рівня витрат на підприємстві ТОВ «Савинці». За допомогою правильної технології ТОВ «Савинці» зможе порівняти показники різних сортів насіння для поліпшення відбору насіння. Отже, під час збирання врожаю, варто реєструвати дані врожаю та вологості в режимі реального часу та використовувати автоматичні методи зрошення добрив, гербіцидів. Коли рентабельність обмежена, ці самі технології дозволяють фермерам отримувати найточніші дані, які можуть допомогти їм контролювати витрати. Інформація - це сила. За допомогою автоматизації управління витратами ТОВ «Савинці» зможе ефективно управляти ресурсами, щоб уникнути марнотратства. Інвестиції в програмне забезпечення допоможуть ефективно управляти даними, щоб бути в змозі приймати кращі рішення, тоді як інтегровані рішення можуть оптимізувати робочі процеси.

10. Надано економічне обґрунтування запропонованих шляхів зниження витрат. проведена економічна оцінка запропонованих заходів показала, що загальні витрати на впровадження технології «No-till» та програмного забезпечення «Агроконтроль» у діяльність ТОВ «Савинці» складуть 9728,4 тис. грн. Сюди входять усі витрати направлені на купівлю усього необхідного обладнання та програмного забезпечення «Агроконтроль» з специфічними модулями «Аналіз

грунту» та «Паливо». За допомогою раціонального та ефективного використання трудових ресурсів, матеріальних витрат, а також унеможливлення розкрадання матеріально-мастильних матеріалів шляхом жорсткого контролю автоматизованих систем загальний економічний ефект складе 5450,4 тис. грн. Цей економічний ефект ТОВ «Савинці» досягне завдяки зменшенню витрат. Термін окупності комплексу запропонованих заходів складе майже два роки. Відповідно до вище зазначених розрахунків можна стверджувати, що для ТОВ «Савинці» економічно доцільним є впровадження системи технології «No-till» та програмного забезпечення «Агроконтроль» для мінімізації операційних витрат підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. (з останніми змінами та доповненнями від 09.04.2015р.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 11.05.2021)
2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 11.05.2021)
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00> (дата звернення: 16.05.2021)
4. Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах. Постанова Кабінету Міністрів України № 164 від 11 лютого 2010 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/164-2010-%D0%BF> (дата звернення: 11.05.2021)
5. Про затвердження Методичних рекомендацій з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0132555-01> (дата звернення: 11.05.2021)
6. Аль-Газу А. Формування «центрів відповідальності» в управлінні витратами. *Економічний простір*. 2018. № 132. С. 129-140.
7. Бенькович А.Є., Ломтева І.М., Сначов М.П. Оптимізація витрат діяльності на підприємстві. *Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. Проблеми економіки транспорту*. 2017. Вип. 13. С. 7-11.
8. Биба В.В., Мінняйленко І.В., Теницька Н.Б. Аналіз підприємницької діяльності: навч. посіб. для студентів спец. 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» першого рівня вищої освіти усіх форм навчання. Полтава:ПолтНТУ. 2019. 182 с.
9. Божко М. В. Спеціалізація та концентрація виробництва як фактори забезпечення ефективності діяльності сільськогосподарських. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2018. №3. – С.-36-42
10. Божко М. В. Окремі тенденції в зміні валових зборів та урожайності сільськогосподарських культур. *Збірник наукових праць Таврійського державного*

агротехнологічного університету (економічні науки). 2017. - № 1-2 (33-34). – С. 17-24.

11. Божко М. В. Фактори формування структури витрат при виробництві окремих сільськогосподарських культур. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: *Збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету*. 2017.- №3 (18), том 2.

12. Борисюк І.О., Семеняка Я.В. Формування системи управління витратами підприємства. *ModernEconomics*. 2017. №6. С.15-23.

13. Брижань І.А., Чевганова В.Я. Формування стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства: методика та практика. *Економіка і регіон : наук. вісн. ПолтНТУ*. Полтава : ПолтНТУ, 2015. № 4 (53). С. 16-22.

14. Бурляй А. П. Бурляй О. Л., Харенко А. О. Особливості формування витрат на виробництво органічної продукції рослинництва. *EconomicAnnalsXXI*. 2015. № 3-4(2). С. 29-32.

15. Вареник В.М., Іщенко С.В. Розробка системи контролю та аналізу операційних витрат на підприємстві. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 20. С. 935-940.

16. Варченко О.М., Свиноус І.В., Микитюк Д.М. Організаційно-економічна сутність управління витратами сільськогосподарських підприємств. *Продовольчі ресурси*. 2020. №14. С.220-229.

17. Витрати на людський капітал та розвиток соціального потенціалу в облікових системах країн Центральної й Східної Європи. *Журнал європейської економіки*. 2020. Т. 19, № 1. С. 196–211.

18. Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур у 2016 році. Київ., 2017. 56 с.

19. Волошина В. В. Організація управління витратами операційної діяльності харчових підприємств за центрами витрат та центрами відповідальності. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2016. № 1. С. 331- 343.

20. Вороная Н. Класифікація витрат на виробництво. *Податки та бухгалтерський облік*. 2016. №32.

21. Герасименко Ю.С. Особливості формування ринку органічної продукції. *The scientific heritage. Budapest, Hungary*. 2017. No 9. (9), P.2. p. 4- 11.
22. Дерід І. О. Сільськогосподарський сектор України та його міжнародні економічні зв'язки. *Ефективна економіка*. 2015. № 10.
23. Довжик, О. О. Управління витратами як чинник підвищення прибутковості і рентабельності сільськогосподарських підприємств. *Економічний аналіз : зб. наук. Праць. Тернопільський національний економічний університет: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. Том 23. № 2. С. 37-44.*
24. Дубиніна С. М. Стратегія управління витратами виробництва за рахунок оптимізації продуктивності праці промислового підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки*. 2020. Вип. 38. С. 32-36.
25. Жук О.І. Управління витратами як складова управління підприємством. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2016. Вип. 12(1). С. 82-86.
26. Іванова О.А., Пеліхов Є.Ф., Сумець О.М. Економіка сучасного підприємства: навч. посіб. Харків: Вид-во НУА, 2017. 312 с.
27. Копішинська О.П., Маренич М.М., Уткін Ю.В. Ефективність упровадження систем точного землеробства в аграрних підприємствах. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2019. Вип. 34. С. 157-163.
28. Крамарьов О. С. Кореляційно-регресійний аналіз залежності ціни зерна пшениці озимої від витрат на внесення добрив. *Агросвіт*. 2018. № 14. С. 54–57.
29. Кудлак В.Я., Мессарош А.В. Сутність на структура витрат підприємства. *Актуальні задачі сучасних технологій*. 2017. С. 189-190.
30. Кузьменко І. В. Інтенсифікація зерновиробництва як основний напрям підвищення конкурентоспроможності. *Економіка АПК*. – 2015. - № 1 – С. 121-127.
31. Кулинич, М. Б. Управлінський облік як інформаційна система ефективного управління витратами підприємства. *Науковий вісник*. 2018. С. 98- 103.

32. Лабурцева, О. І. Зниження витрат підприємства за допомогою аутсорсингу: зарубіжний досвід. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 3. С. 5–9.
33. Лазарева М. Г. Про трансакційні витрати та синергетичний ефект у сучасних корпораціях. *Економічний часопис-XXI*. 2018. №171(5-6). С. 23-28.
34. Латишева О.В., Підгора Є.О. Витрати підприємств: суть, сучасні підходи до їх оцінки та управління. *Вісник економічної науки України*. 2018. № 2 (35). С. 113-120.
35. Лепетан І. М. Формування концепції стратегічного управління витратами сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2017. № 10.
36. Логістичний менеджмент, як інструмент оптимізації логістичних витрат. *Економіка харчової промисловості*. 2020. № 3. С. 42–48.
37. Мадяр, Р. О. Управління витратами в ланцюгах постачання як інструмент досягнення конкурентних переваг бізнесу в глобальному економічному просторі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 1. С. 66–70.
38. Макаренко, А. П. Удосконалення обліку та аудиту доходів і витрат благодійної організації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 23. С. 49–57.
39. Малкіна, Я. Д. Нова класифікація витрат та система управлінського обліку розрахунків за податковими зобов'язаннями банків України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 21/22. С. 101–105.
40. Меліхова, Т. О. Удосконалення обліку і аудиту адміністративних витрат підприємства. *Економіка та держава*. 2020. № 11. С. 28–34
41. Мельник Л. Л. Факторний аналіз прибутковості сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2016. № 9. С. 7-15.
42. Месель-Веселяк В. Я., Федоров М. М. Теоретико-методологічне і нормативно-правове забезпечення трансформації аграрного сектору економіки України до ринкових умов господарювання, науковий супровід та ефективність запровадження. *Економіка АПК*. 2015. № 7. С. 5-24.
43. Москаленко А. М. Теоретичні та методологічні засади ефективного використання сільськогосподарських земель Полісся України. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М. 2015. 335 с.

44. Москаленко В. Управління витратами сільськогосподарських підприємств. Економічна модель сучасності: завдання, виклики, перспективи: у 2-х ч., Ч. 2. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М. 2017. 250-252 с.
45. Нелеп В. М. Тенденції розвитку сільського господарства в Україні та світі. *Економіка АПК*. 2015. № 7. С. 100-105.
46. Николюк О.М. Управління витратами як механізм забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. *Бізнес-Інформ*. 2016. № 4. С. 150-156.
47. Олійник, О. В. Проблеми оптимізації кредитного забезпечення операційних витрат сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2019. № 8. С. 50–58.
48. Охріменко І. В. Витрати як фактор впливу на фінансові результати аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2017. №2. С.2-5.
49. Павлова С. І. Метод таргет-костингу як прогресивний метод цільового стратегічного управління витратами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. №10. С. 56– 58.
50. Пархоменко, В. Документальне забезпечення обліку амортизації. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2017. № 1. С. 2–5.
51. Пахуча Е. В. Вплив виробничих витрат на урожайність ярого ячменю та резерви їх зниження. *Агросвіт*. 2017. №17.С.25-29.
52. Петренко, М. І. Витрати підприємства. Економіка підприємства: навч. посібник; за заг. ред. М. І. Петренко. – Вінниця : Меркьюрі-Поділля. 2018. С. 110–145
53. Петрович, Й. М. Поточні витрати підприємства та собівартість продукції. Економіка і фінанси підприємства: підручник за заг. ред. Й. М. Петрович. – Львів : Магнолія-2006, 2017. С. 206–228.
54. Пехов В. А. Спеціалізація аграрних підприємств в зернопродуктовому підкомплексі. *Економіка АПК*. 2017. № 3. С. 87-92.
55. Подмешальська, Ю. В. Облік та аудит виробничих витрат на підприємстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 23. С. 64–70.

56. Решетняк, О. І. Оцінка витрат на дослідження та розробки галузей промисловості України. *Економіка та держава*. 2020. № 9. С. 44–51.
57. Рибакова, Л. П. Класифікація витрат підприємства на освоєння нової продукції. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2019. № 9. С. 75–80.
58. Рожков А. О., Сєвідова І. О. Економічна ефективність вирощування пшениці твердої ярої за впливу різних варіантів оптимізації елементів технології вирощування. *Вісник ХНАУ (сер. «Економіка АПК і природокористування»)*. 2015. № 1. С. 51-56.
59. Рудніченко Є. М. Перспективи використання нетрадиційних методів управління витратами на вітчизняних промислових підприємствах. *Економіка та управління підприємствами*. 2015. С. 40–46.
60. Свиноус І. В., Гаврик О. Ю., Іванова Л. С. Теоретикоорганізаційні засади формування системи управління виробничими витратами сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2016. № 17.
61. Свистун Л.А. Удосконалення системи управління витратами підприємства в умовах нестабільної економіки. *Економіка і регіон*. 2017. №4. С. 59–62.
62. Семчук І.В., Мазур В.Г. Шляхи підвищення ефективності управління витратами на підприємстві. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 22. С. 544-548.
63. Сівоконь В.О. Історія економіки та економічної думки. Харків. Видво ХарРІ НАДУ «Магістр», 2017. –с. 464.
64. Скорнякова, Ю. Б. Витрати на ремонт та поліпшення основних засобів: обліково-податковий аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 12. С. 37–42 .
65. Славута О. І. Конспект лекцій з дисципліни «Управління витратами» (для студентів 4 курсу всіх форм навчання напряму підготовки 6.030504 Економіка підприємства). Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. 38 с.
66. Смุลка О. І. Відображення інноваційних процесів у витратах сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2018. № 17. С. 71–76.

67. Соколова З. С. Аналіз трансакційних витрат регіонального економічного співробітництва з країнами-членами ОХАДА. *Економіка України*. 2015. № 2. С. 84-96.
68. Тимофіїв С. В. Удосконалення інституційного середовища як передумова реалізації управління трансакційними витратами аграрних підприємств. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2015. Вип. 2. Том 1. С. 126-135.
69. Трипольська, Г. Оцінка витрат на заходи з адаптації до зміни клімату в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2020. № 4. С. 60–71.
70. Управління витратами підприємницької діяльності. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність: підручник / за ред. І. М. Сотник, Л. М. Таранюк. – Суми : Університетська книга, 2018. С. 277–303.
71. Фостолович, В. А. Місце управління витратами в сучасній системі управління підприємством. *Економіка та держава*. 2019. № 10. С. 36–45.
72. Ходаківська О. В., Могильний О. М. Агрохолдинги України: аграрна політика та виклики майбутньому. *Економіка АПК*. 2017. № 6. С. 33- 41.
73. Христенко Г. М. Економічна ефективність зернового господарства та чинники її формування. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2016. № 247. С. 349-356.
74. Цал-Цалко, Ю. С. Витрати підприємства: навч. посібн. К.: Вид- во ЦУЛ, 2016. 656 с.
75. Цап В.Д. Вплив інфляційно-девальваційних процесів на формування витрат виробництва сільськогосподарської продукції. *Молодий вчений*. 2017. № 1.1. С. 101-106.
76. Чичуліна К.В., Король І.В. Сучасні методи управління витратами підприємства. *Perspective directions of scientific researches: Collection of scientific articles / Scientific journal «ECONOMICS AND FINANCE»*. Agenda Publishing House, United Kingdom, 2016. P. 154-158.
77. Чичуліна К.В., Петровець О.С. Удосконалення системи управління витратами на сільськогосподарських підприємствах. *Ефективна економіка*. 2016. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua> (дата звернення: 16.05.2021).

78. Чорна М.В., Смірнова П. В., Бугріменко Р. М. Управління витратами. 2017. – 166 с.
79. Чумак Л.Ф., Литвиненко М.О. Сучасні шляхи вдосконалення системи управління витратами з метою підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Бізнес Інформ*. 2017. № 3. С. 213-218.
80. Чухліб, О. Управлінське рішення щодо витрат у собівартості продукції. *Фінанси України*. 2016. № 2. С. 127–136.
81. Шандова, Н. Використання собівартості для прийняття управлінських рішень. *Фінанси України*. 2019. № 1. С. 92– 101.
82. Шелест, О. Оптимізація витрат: правила розумної економії. *Академія гостинності*. 2020. № 2/3. С. 70–76.
83. Шиян, Д.В. Вплив рівня інтенсивності виробництва на формування ефективної структури витрат у рослинництві. *Економіка АПК*. 2020. № 6. С. 27–36.
84. Шиян Д. В., Божко М. В. Інтенсифікація як фактор ефективності виробництва пшениці. *Економічні, соціальні та екологічні проблеми розвитку агропродовольчої сфери: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф.*, 19 лютого 2016 р. С. 329-333.
85. Шиян Д. В., Божко М. В. Теоретичні аспекти інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. *Проблеми розвитку аграрної економіки в умовах глобалізації: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, присвяченої пам'яті професора В.Я. Амбросова*, 10 березня 2016 р. 2016. С. 39-41.
86. Шубіна С.В., Іщенко К.І. Теоретико-методичні підходи до сутності витрат. *Вісник Університету банківської справи*. 2015. № 3. С. 91-96.
87. Шутько Т.І. Особливості формування витрат сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 22. С. 125-128.
88. Ястремський, О. І. Міжгалузевий аналіз витратності та продуктивності економіки України: порівняння у часі і між країнами. *Кибернетика и системный анализ*. 2020. № 4. С. 85–97.

89. Beck H, Zimmermann N, Vicar T, Vergopolan N, Berg A and Wood E 2018 Present and future Köppen-Geiger climate classification maps at 1-km resolution J. Sci. Data 5 180–214
90. S. V. Zhelezova , A. V. Melnikov and A. A. Ananiev Pros and cons of no-till technology in a long-term field experiment on sod-podzolic soil//Soil Physics. - IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science 368 (2019) 012055
91. Бережливе виробництво: філософія успіху. URL: <https://msb.aval.ua/news/?id=25030>. 98 (дата звернення: 11.05.2021)
92. Вітвіновський А.А. Система управління витратами на підприємстві URL: https://lubbook.org/book_486.html (дата звернення: 17.05.2021)
93. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року URL: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822> (дата звернення: 17.05.2021)
94. Опендатабот ТОВ «Савинці». URL: <https://opendatabot.ua/c/32468789> (дата звернення: 03.05.2021)
95. Програмне забезпечення «Агроконтроль». URL: <http://blog.agrocontrol.net/?cat=2> (дата звернення: 21.05.2021)
96. Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>(дата звернення: 11.05.2021).
97. ТОВ «Савинці». URL: https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/company_details/32468789/ (дата звернення: 03.05.2021)